



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (ΠΜΣ)
«ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ»**

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2020-2021

ΑΡΓΥΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ - ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Προς μια Πολιτική Οικολογία της Μετάφρασης, ως απάντηση
στο περιβαλλοντικό και πολιτισμικό αδιέξοδο της εποχής μας:
Σχολιασμός και μετάφραση αποσπασμάτων
του βιβλίου του Michael Cronin με τίτλο *Eco-Translation:
Translation and Ecology in the Age of the Anthropocene* (2017).»**

**ΚΑΘΗΓΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΡΙΑΝΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΕΛΑΝΔΡΙΑΣ
ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΛΙΒΑΣ**

Κέρκυρα - Μάιος 2021

Έχουμε δύο επιλογές. Μπορούμε να είμαστε πεσιμιστές, να παραδοθούμε και να βοηθήσουμε να διασφαλιστεί ότι θα συμβούν τα χειρότερα. Ή μπορούμε να είμαστε αισιόδοξοι, να αδράξουμε τις ευκαιρίες που σίγουρα υπάρχουν και, ίσως, να βοηθήσουμε να γίνει ο κόσμος καλύτερος. Δεν φαίνεται δύσκολο να διαλέξεις.

Νόαμ Τσόμσκι¹

¹ Κείμενο αφετηρίας: We have two choices. We can be pessimistic, give up, and help ensure that the worst will happen. Or we can be optimistic, grasp the opportunities that surely exist, and maybe help make the world a better place. Not much of a choice (Chomsky & Polychroniou 2016: "Why I choose optimism over despair").

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες	5
Περίληψη	6
Μεταφραστικές και τυπολογικές διευκρινίσεις	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
Α. Ιστορικό της εργασίας	9
Β. Διάρθρωση της εργασίας	12
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	13
Α. Ανθρωπόκαινος: Το δίλημμα μεταξύ ενός κενού και ενός καινού πλανήτη	13
Β. Ανθρωποκεντρισμός: Ορθολογισμός ή πλάνη;	17
Γ. Πολιτική Οικολογία της Μετάφρασης: Μια απάντηση στο περιβαλλοντικό και πολιτισμικό αδιέξοδο της εποχής μας	22
α. Τοπικότητα	25
β. Ανθεκτικότητα	27
γ. Σχεσιακότητα	29
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ	31
Α. Οικο-Μετάφραση - Μετάφραση και Οικολογία κατά την Ανθρωπόκαινο εποχή: Μετάφρασμα	31
Εισαγωγή: Κάτοικοι της Γης	31
1. Περί προσοχής	44
2. Οι λέξεις ως τροφή	47
3. Ζώα και μετάφραση	50
4. Η μεγάλη μετάβαση	53
5. Γλωσσικοί κόσμοι	57
Β. <i>Eco-Translation - Translation and Ecology in the Age of the Anthropocene</i> : Κείμενο Αφετηρίας	60
<i>Introduction: Earthlings</i>	60

1 <i>Paying attention</i>	70
2 <i>Eating our words</i>	73
3 <i>Translating animals</i>	76
4 <i>The Great Transition</i>	78
5 <i>Language worlds</i>	81
Γ. Βιβλιογραφία του κειμένου αφετηρίας	83
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ	86
Μεταφραστικά ζητήματα: Εκφραστικές κατευθύνσεις και επιλογές διαχείρισης προβλημάτων	86
α. Επικοινωνιακή λειτουργικότητα	86
β. Γλωσσική ισότητα	89
γ. Συμπληρωματικές παρατηρήσεις επί ποικίλων ζητημάτων	91
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	94
Α. Ανθρωπνύμια	94
Α1. Αγγλοελληνική παράθεση	94
Α2. Ελληνοαγγλική παράθεση	96
Β. Τοπωνύμια	98
Β1. Αγγλοελληνική παράθεση	98
Β2. Ελληνοαγγλική παράθεση	99
Γ. Γλωσσάρι όρων της εργασίας	100
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ	114
Ελληνική βιβλιογραφία	114
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	116
Διαδικτυακές Πηγές	119

Ευχαριστίες

Για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια Αναστασία Παριανού για την παροχή υλικού, έμπνευσης και κατευθύνσεων, συνολικά κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών, καθώς και για την προθυμία και την αμεσότητα της ανταπόκρισής της κατά τη μεταξύ μας επικοινωνία, αλλά και ιδιαίτερα για την ανοιχτόμυαλη και παρωθητική προσέγγισή της όσον αφορά την εκπαιδευτική αλληλεπίδραση και την επιστημονική έρευνα.

Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Παναγιώτη Κελάνδρια και τον Σωτήρη Λίβα², τόσο για την εξαιρετικά εποικοδομητική εμπειρία της εκπαιδευτικής σχέσης και αλληλεπίδρασής μας στο πλαίσιο του ΠΜΣ «Επιστήμη της Μετάφρασης», όσο και για την καθοριστική συμβολή τους στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας, τόσο με προσφορά πολύτιμου υλικού από τον πρώτο όσο και μέσω μιας εντυπωσιακά ευδιάθετης και ακάματης διαρκούς διαβούλευσης επί μεταφραστικών και πολλών ακόμη ζητημάτων με τον δεύτερο.

Όμως, πέραν των παραπάνω, αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω συνολικά όλα τα μέλη του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης & Διερμηνείας του Ιόνιου Πανεπιστημίου, επειδή, μέσα στο αυξανόμενο δυστοπικό μετανεωτερικό τοπίο των ημερών μας, το τμήμα αυτό επιλέγει να παραμένει, σύμφωνα τουλάχιστον με τη δική μου εμπειρία, μια όαση παιδείας και πολιτισμού, αναμφισβήτητα ένας από τους σπουδαίους εκείνους χώρους όπου δίνεται η αληθινή και αναίμακτη μάχη για ένα αξιοβίωτο μέλλον των ανθρώπινων κοινωνιών.

² Επειδή δεν μπορούσα κατά κανένα τρόπο να αξιολογήσω τη συνεισφορά κάποιου εκ των δύο ως σημαντικότερη, ακολούθησα την πεπατημένη και γόρδια λύση της αλφαβητικής σειράς.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο βιβλίο του Μάικλ Κρόνιν με τίτλο *Eco-Translation: Translation and Ecology in the Age of the Anthropocene* (2017), από το οποίο μεταφράζουμε, από τα Αγγλικά προς τα Ελληνικά, την εισαγωγή και πέντε επιλεγμένα αποσπάσματα, ένα από κάθε κεφάλαιο του βιβλίου. Ένα σημαντικό μέρος της εργασίας, που περιέχει σχολιασμό και ανάλυση των περιεχομένων, λειτουργεί εισαγωγικά και προηγείται της μετάφρασης, την οποία ακολουθούν τα μεταφραστικά σχόλια. Ακόμα, η εργασία περιλαμβάνει τρεις πίνακες, εκ των οποίων οι δύο είναι κατάλογοι, ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων αντίστοιχα, ενώ ο τρίτος περιέχει ένα εκτενές γλωσσάρι όρων που απαντούν στην εργασία.

Λέξεις κλειδιά: πολιτική οικολογία της μετάφρασης, Ανθρωπόκαινος, μετα-ανθρωποκεντρική ταυτότητα, μεταβασιακή σκέψη, συλλογική οικολογική επιβίωση.

The present study focuses on Michael Cronin's book titled *Eco-Translation: Translation and Ecology in the Age of the Anthropocene* (2017), whose introduction and five selected excerpts, one from each chapter, were translated into Greek. A significant part of the study, comprising presentation and analysis of the book's contents, precedes the translation, which is followed by commentary on various translation issues related to this work and an appendix containing, in the following order, all names of persons and names of places appearing in the study as well as an extended glossary of the terminology used.

Keywords: political ecology of translation, Anthropocene, meta-anthropocentric identity, transitory thought, collective ecological survival.

Μεταφραστικές και τυπολογικές διευκρινίσεις

A.

Οι παραπομπές που βρίσκονται δίπλα από σημεία στίξης τοποθετούνται πριν από αυτά. Επί παραδείγματι: «...κάθε παρατηρούμενου βιώματος και αντικειμένου, έμβιου και μη (Brennan & Lo 2020: κεφ. 2). Και αυτή η παρατήρηση...». Η κάθε παραπομπή αφορά όλο το κείμενο που προηγείται, τουλάχιστον έως και την αμέσως προηγούμενη παραπομπή. Όμως, παραπομπές που παρεμβάλλονται εντός της ροής μιας πρότασης έχουν σαφή αναφορά στο αμέσως προηγούμενο κείμενο, ενώ οι παραπομπές που βρίσκονται στο τέλος μιας περιόδου ή παραγράφου αναφέρονται στο σύνολο της εκάστοτε -ανάλογα με την περίπτωση- περιόδου ή παραγράφου. Έχει καταβληθεί προσπάθεια ώστε οι παραπάνω αναφορές να είναι ευδιάκριτες. Ακόμη, στην ίδια παράγραφο, συχνά υφίσταται μερική αλληλεπικάλυψη, ή και συμπληρωματικότητα, μεταξύ γειτονικών παραπομπών.

B.

Ο κατά Holmes όρος *Translation Studies* αποδίδεται με το έκτυπο *Μεταφραστικές Σπουδές*, μια διαφανή και ευρέως αποδεκτή επιλογή (βλ. σχετικά στο Γραμμενίδης 2015: 21). Όσον αφορά, δε, το δίπολο «πρωτότυπο-μετάφρασμα», εκτός των καθιερωμένων όρων *κείμενο αφετηρίας* και *κείμενο υποδοχής* (βλ. σχετικά: Κελάνδριας 2016), χρησιμοποιούνται ποικίλες εκφράσεις (π.χ., «το αρχικό κείμενο», «το υπό μετάφραση κείμενο»), ανάλογα με τη συγκεκριμενική και επικοινωνιακή περίπτωση. Το ίδιο ισχύει για όλα τα συναφή ζητήματα (π.χ., «γλώσσα αφίξεως», «γλώσσα υποδοχής» κ.λπ.).

Γ.

Όλες οι αποδόσεις αποσπασμάτων από έργα άλλων συγγραφέων, συμπεριλαμβανομένων αυτών που παρατίθενται από τον Μάικλ Κρόνιν στο κείμενο αφετηρίας, είναι μεταφράσεις του συγγραφέα της εργασίας.

Δ.

Αναφορικά με τις διαδικτυακές πηγές, έχει καταβληθεί προσπάθεια να δοθούν όσο το δυνατόν ακριβέστερες παραπομπές. Επί παραδείγματι, στην προαναφερθείσα περίπτωση της βιβλιογραφικής παραπομπής στο

άρθρο της φιλοσοφικής εγκυκλοπαίδειας του Στάνφορντ (βλ. παρ. Α, στην παρούσα σελίδα) δεν περιοριζόμαστε στην παράθεση των ονομάτων των συγγραφέων και του έτους δημοσίευσης (γεγονός που παραπέμπει σ' ένα άρθρο περίπου 15.800 λέξεων!), αλλά προσδιορίζουμε το συγκεκριμένο κεφάλαιο αναφοράς. Δηλαδή, δεν γράφουμε: (Brennan & Lo 2020). Αλλά: (Brennan & Lo 2020: κεφ. 2).

Ε.

Στην παρούσα εργασία, στο πλαίσιο μιας προσπάθειας να χρησιμοποιηθούν, εκτός από τους δεδομένους αρσενικούς, και θηλυκοί τύποι στις περιπτώσεις που η ίδια λέξη αναφέρεται συμπεριληπτικά τόσο στο αρσενικό όσο και στο θηλυκό γένος, με τρόπο όσο πιο φυσικό γίνεται ως προς το αισθητήριο του ελληνικού αναγνωστικού κοινού, προκρίναμε τη χρήση των ουσιαστικών «ομιλήτρια» και «μεταφράστρια» (στις απαραίτητες κλιτικές μορφές τους), αντί των «ομιλητής» και «μεταφραστής». Πρόκειται για μια μεικτή πρακτική, που δεν αποτελεί παγιωμένη πρόταση, αλλά στοχεύει να συνεισφέρει στη διεύρυνση της συζήτησης σχετικά με το θέμα της λεγόμενης γλωσσικής ισότητας, ή της ουδέτερης ως προς το φύλο ή μη σεξιστικής ή συμπεριληπτικής γλώσσας, και ως τέτοια είναι η παράκλησή μας να αντιμετωπιστεί. Περαιτέρω διαπραγμάτευση του παρόντος θέματος περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο «Μεταφραστικά ζητήματα: Εκφραστικές κατευθύνσεις και επιλογές διαχείρισης προβλημάτων» (σ. 80-82).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. Ιστορικό της εργασίας

Όταν, στα τέλη του πανδημικού Μαΐου του 2020, ο γράφων κλήθηκε να δώσει τον τίτλο της διπλωματικής του εργασίας στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος με τίτλο «Επιστήμη της Μετάφρασης», απάντησε με τον ομολογουμένως καθόλου φειδωλό τίτλο «Η μετάφραση ως θεμελιώδης γνωστική και κοινωνική λειτουργία: Μελέτη των τρόπων πρόσληψης, ερμηνείας και μεταφοράς της πληροφορίας στην ανθρώπινη κοινωνική ζωή ως μια δυναμικά μεταβαλλόμενη αλληλεπίδραση διαφορετικοτήτων και συνακόλουθη ανάλυση της έννοιας και της σημασίας της αυτόνομης κριτικής σκέψης, συμπεριλαμβανομένης της αντιδιαστολής της ως προς την τεχνητή νοημοσύνη.». «Υψηλές προσδοκίες», ίσως σχολίαζε κάποιος, και δεν θα είχε άδικο. Πράγματι, στην πορεία έγινε εμφανές ότι μια τέτοια στόχευση μπορούσε ίσως να αποτελέσει αντικείμενο διδακτορικής διατριβής, όχι όμως της παρούσας εργασίας. Ευτυχώς, είχε υπάρξει η προνοητικότητα μιας προσθήκης: «Ο τίτλος είναι προσωρινός και ενδεικτικός της γενικότερης κατεύθυνσης. Κατά πάσα πιθανότητα, και με δεδομένο ότι η έρευνά μου βρίσκεται υπό εξέλιξη, ο οριστικός τίτλος θα είναι αρκετά διαφορετικός, πιθανότατα συντομότερος και νοηματικά πιο περιεκτικός και εύληπτος.».

Μολαταύτα, ο τίτλος περιείχε τον κεντρικό προβληματισμό της παρούσας εργασίας, που αφορά τη σχέση της μετάφρασης με τον κόσμο και το τι πραγματικά είναι απαραίτητο να συζητήσουμε σήμερα τόσο όσον αφορά την πρώτη όσο και τον δεύτερο. Επίσης, περιέχει τα στοιχεία που τροφοδότησαν το ερευνητικό ταξίδι του γράφοντος στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες των ημερών μας, οι οποίες βαίνουν επικίνδυνα υποτιμώμενες (Wilson 2012), έναντι μεθοδολογιών που προβάλλουν αξιώσεις εγκυρότητας στη βάση μιας σαρωτικής υπεραπλούστευσης (Nature 2012) κάθε ύπαρξης, δράσης και εμπειρίας, κάθε βιώματος και αντικειμένου, έμβιου και μη (Brennan & Lo, 2020: κεφ. 2). Καθόλου τυχαία, αυτό είναι ένα ζήτημα που ποικιλότροπα φωτίζει ο Κρόνιν, εξετάζοντας και κριτικάροντας σημαντικές όψεις του, στο πλαίσιο μιας πρωτοποριακής έρευνας.

Αν το βιβλίο του Κρόνιν έχει ιδιαίτερη ερευνητική αξία, αυτό απλώς επιβεβαιώνει τη διαπίστωση πως στον χώρο των Μεταφραστικών Σπουδών γίνεται πλούσια και ποικιλόμορφη έρευνα (Malmkjær & Windle 2012: 1-2, Arrojo 2013: 120-121, Mira 2013: 102). Είναι ένα φαινόμενο που, μεταξύ άλλων, οφείλεται στο ότι το εν λόγω επιστημονικό πεδίο αναδύθηκε πρόσφατα και με επαναστατικό τρόπο – διεκδικώντας την αυτονόμηση της μεταφραστικής έρευνας και πρακτικής από την ασφυκτική κηδεμονία της φιλολογίας και της γλωσσολογίας– αλλά και στον εκ φύσεως διεπιστημονικό χαρακτήρα της μεταφραστικής πράξης (Bassnett 2014: 17-19, Snell-Hornby 2006: 44, Jääskeläinen 2012: 1).

Η καινούργια ματιά και ο διεπιστημονικός τους χαρακτήρας καθιστούν τις Μεταφραστικές Σπουδές ένα πεδίο ανοιχτό στις πλέον πρωτοποριακές και γόνιμες οπτικές όχι μόνο ως προς τη μετάφραση, αλλά ευρύτερα, όσον αφορά το μέλλον της επιστήμης. Έτσι, από τα τέλη της προηγούμενης χιλιετίας, η σχετική έρευνα έχει, μεταξύ άλλων, στραφεί στη μελέτη των συνδέσεων της μετάφρασης με τις εκάστοτε πολιτικοκοινωνικές συνθήκες, οι οποίες επηρεάζουν τη θεωρία και την πρακτική της μετάφρασης, αλλά και διαμορφώνονται από τη μετάφραση (Baker 2006: 6, 20-21, 105, Inghilleri 2008: 212-213, Arrojo 2013: 120-1).

Στο πνεύμα των παραπάνω, ο προβληματισμός της εργασίας εστιάζει στη συνολική εικόνα και στην καθημερινή πραγματικότητα της μετάφρασης. Πιο συγκεκριμένα, τίθεται το ερώτημα: Ενώ αναμφίβολα χρειαζόμαστε έρευνα όσον αφορά τα γλωσσικά ζεύγη, τα νομικά, επιστημονικά, τεχνολογικά, ιατρικά, λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, την επιχώρια προσαρμογή, τον υποτιτλισμό και πολλά ακόμη θέματα, τι γίνεται με τις προϋποθέσεις που επιτρέπουν να υπάρχουμε εντός μιας ευνοϊκής κοινωνικής συνθήκης, όπου μπορούμε να μεταφράζουμε και να κάνουμε την προαναφερθείσα έρευνα;

Αυτό το ερώτημα διευρύνει και ερευνά διεξοδικά το βιβλίο του Κρόνιν, διατηρώντας μια ισορροπία –τόσο καλοζυγισμένη ώστε είναι σχεδόν αόρατη– ανάμεσα στην πολιτική και την επιστημονική οπτική, όπως και ανάμεσα στο δίκαιο, την ηθική και τον ρεαλισμό. Ο Κρόνιν δεν

συντάσσεται ούτε με την αδιαλλαξία της βαθιάς οικολογίας ούτε με τον κυνισμό του πολιτικού ρεαλισμού. Ταυτόχρονα, επιχειρηματολογεί επί αναμφισβήτητων δεδομένων, εκφρασμένων όχι μόνο υπό ποιοτικούς αλλά και ποσοτικούς όρους, γεγονός που του επιτρέπει να γίνεται αρκούντως ριζοσπάστης. Έτσι, μπορεί να διερωτάται αν, π.χ., η μετάφραση, εξυπηρετώντας το χαοτικό παγκόσμιο πλέγμα εμποριοοικονομικών δοσοληψιών, ουσιαστικά επωφελείται από δραστηριότητες που καταστρέφουν τον κοινό μας πλανήτη και υπονομεύουν το μέλλον του είδους μας (Cronin 2017a: 95-96, 100-102). Όμως, η έρευνα δεν δαιμονοποιεί τους βιοπαλαιστές της μετάφρασης, άλλωστε ο γράφων θα ήταν ένα από τα θύματα στην περίπτωση αυτή. Ο στόχος είναι, εντός ενός πλαισίου επιστημολογικής συνέπειας, η αφύπνιση ως προς τις κοινές ευθύνες που αφορούν την κοινή μας κατοικία, τη βιόσφαιρα³.

³ Σύμφωνα με το εξαιρετικά αξιόπιστο λεξικό Collins, «Η βιόσφαιρα είναι το μέρος της γήινης επιφάνειας και ατμόσφαιρας όπου υπάρχουν ζωντανά όντα» (Collins Dictionary: "biosphere"). Έναν πιο αναλυτικό ορισμό δίνει ο βιολόγος Αντρέας Βέμπερ στην αρχή του άρθρου του με τίτλο «The Economy of Wastefulness: The Biology of the Commons» («Η οικονομία της σπατάλης: Η βιολογία των κοινών»), το οποίο μεταφράσαμε στο πλαίσιο της ενότητας «Μετάφραση Κειμένων Διεθνούς Πολιτικής», του παρόντος ΠΜΣ:

Υπάρχει μια οικονομία των κοινών η οποία περιλαμβάνει όλη τη Γη και λειτουργεί επιτυχώς επί δισεκατομμύρια χρόνια: η βιόσφαιρα. Η οικολογία της συνιστά τη γήινη κατοικία της ενέργειας, της ύλης, των όντων, των σχέσεων, των νοημάτων, εντός της οποίας περιέχεται -και στην οποία οφείλει την ίδια της την ύπαρξη- κάθε ανθρωπογενής οικονομία. Το φως του ήλιου, το οξυγόνο, το πόσιμο νερό, το κλίμα, το έδαφος και η ενέργεια -τα προϊόντα και οι διαδικασίες αυτής της κατοικίας- συντηρούν επίσης τον Homo economicus («Χόμο Εκονόμικους») της εποχής μας, ο οποίος, παρ' όλη την τεχνολογική και οικονομική του πρόοδο, εξακολουθεί να τρέφεται με προϊόντα της βιόσφαιρας (Weber 2012: 1η παρ.).

B. Διάρθρωση της εργασίας

Η εργασία ξεκινά με τη διευκρίνιση ορισμένων εκφραστικών επιλογών, ώστε να προληφθούν απορίες και να διευκολυνθεί η ανάγνωση. Ακολουθεί η εισαγωγή, όπου παρατίθενται το ιστορικό και το σκεπτικό της επιλογής του θέματος, με απώτερο σκοπό την εξοικείωση με το υπό πραγμάτευση ζήτημα. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τον κύριο κορμό του σχολιασμού, όπου επιχειρείται μια αναλυτική παρουσίαση κεντρικών εννοιών, αναλύσεων και στόχων του βιβλίου του Κρόνιν: Μέσω μιας ευρείας διεπιστημονικής προσέγγισης, οι Μεταφραστικές Σπουδές συμπλέκονται με ποικίλα ερευνητικά πεδία, τόσο των ανθρωπιστικών και κοινωνικών όσο και των λεγόμενων φυσικών επιστημών, στο πνεύμα του αντικειμένου της εργασίας, όπου προτείνεται μια αποδόμηση του δυϊσμού που υφίσταται μεταξύ των επιστημών του ανθρώπου και της φύσης, με μια συνθετική προσέγγισή τους. Το δεύτερο μέρος ξεκινά με το μετάφρασμα, το οποίο περιλαμβάνει όλη την εισαγωγή και πέντε αποσπάσματα, ένα από κάθε κεφάλαιο του βιβλίου, και ακολουθείται από το κείμενο αφετηρίας και το μέρος της βιβλιογραφίας που περιέχεται εντός του. Στη συνέχεια παρατίθεται σχολιασμός ορισμένων κεντρικών γλωσσικών και μεταφραστικών προβληματισμών και επιλογών της εργασίας (επικοινωνιακή λειτουργικότητα, γλωσσική ισότητα, αποδόσεις ξένων ονομάτων κ.ά.). Ακολουθούν τρεις πίνακες όπου παρατίθενται, αντίστοιχα, τα ανθρωπωνύμια, τα τοπωνύμια και ένα εκτενές γλωσσάρι όρων της παρούσας μελέτης και η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση των βιβλιογραφικών πηγών.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Α. Ανθρωπόκαινος: Το δίλημμα μεταξύ ενός κενού και ενός καινού πλανήτη

Στην εισαγωγή της ομιλίας του στο Πανεπιστήμιο της Μελβούρνης, στις 15 Αυγούστου του 2017, ο Μάικλ Κρόνιν αναφέρθηκε στον Βρετανό ιστορικό Τίμοθι Γκάρτον Ας, συγγραφέα μιας μελέτης 6.000 λέξεων για την ειδική επετειακή έκδοση, το 2013, των 50 χρόνων κυκλοφορίας του φημισμένου περιοδικού *New York Review of Books*. Αντικείμενο ήταν οι μεγαλύτερες, κατά τον Ας, αλλαγές παγκοσμίως από το 1963, τη χρονιά που πρωτοκυκλοφόρησε το περιοδικό (Cronin 2017b: 00:16-01:15).

Στις 6.115 λέξεις του κειμένου χώρεσαν θέματα όπως η δυναμική των ΗΠΑ ως υπερδύναμης, η άνοδος της Κίνας, οι εξελίξεις στον χώρο της τέχνης και της πολιτικής, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η ψηφιακή τεχνολογία. Όμως, ούτε μια γραμμή δεν αφιερώθηκε στην άνοδο της θαλάσσιας στάθμης, στην τήξη των παγετώνων, στην εξαφάνιση των ειδών. Η κλιματική αλλαγή, την οποία επιβεβαιώνει η συντριπτική πλειονότητα των αρμόδιων επιστημόνων (Cook 2013: 1), και τα περιβαλλοντικά προβλήματα της εποχής μας δεν κρίθηκαν ζητήματα άξια αναφοράς (Cronin 2017b: 01:15-02:34).

Για τον Κρόνιν, το παραπάνω γεγονός αποδεικνύει ότι ο «εκσυγχρονισμένος φιλελευθερισμός του Διαφωτισμού», τον οποίο προτείνει ο Ας, είναι εξόφθαλμα προβληματικός, εξαιτίας των υποθετικών παραδοχών του για το ανθρώπινο είδος. Απαιτείται ένα καινούργιο σκεπτικό, στη βάση της έννοιας της *Ανθρωπόκαινου* εποχής και μιας μετα-ανθρωποκεντρικής κατανόησης της ζωής στη βιόσφαιρα (Cronin 2017a: 8-9).

Ο όρος «Ανθρωπόκαινος» άρχισε να χρησιμοποιείται στα τέλη της προηγούμενης χιλιετίας και έλαβε σημαντική ώθηση το 2000, όταν ο νομπελίστας χημικός Πολ Κρούτσεν και ο συνεργάτης του Γιουτζίν Στέρμερ, βιολόγος ειδικευμένος στις επιστήμες της θάλασσας, δημοσίευσαν μια εργασία με ομώνυμο τίτλο. Οι δύο ερευνητές πρότειναν την Ανθρωπόκαινο ως την κατάλληλη ονομασία της νέας

γεωλογικής εποχής στην οποία, όπως υποστηρίχτηκε, έχει εισέλθει η Γη, λόγω της επίδρασης ανθρώπινων δραστηριοτήτων που, μεταξύ άλλων, προκαλούν μετασχηματισμό της επιφάνειας του πλανήτη και αλλαγή της ατμοσφαιρικής σύνθεσης (Lewis & Maslin 2015: 171, Stromberg 2013).

Ο όρος δεν έχει ακόμη γίνει επίσημα αποδεκτός από τη Διεθνή Ένωση Γεωλογικών Επιστημών, όμως η επιστημονική ομάδα εργασίας που μελετά το θέμα αποφάνθηκε το 2019, μέσω δεσμευτικών ψηφοφοριών, με ευρύτατες πλειοψηφίες (88% επί 33 ψηφισάντων), ότι η Ανθρωπόκαινος πρέπει να αντιμετωπιστεί ως διακριτή χρονική και στρωματολογική ενότητα, με βάση προσδιορισμού τα στρωματογραφικά⁴ δεδομένα των μέσων του 20ού αιώνα (Anthropocene Working Group 2019, National Geographic Society 2019). Η διαπίστωση αυτή σημαίνει πως η ανθρώπινη δραστηριότητα επιδρά στα θεμελιώδη φυσικά συστήματα που υποστηρίζουν τη ζωή στη Γη. Αυτό που διακυβεύεται είναι η ποιότητα -και η δυνατότητα- ζωής του είδους μας και όλων των έμβιων οντοτήτων του πλανήτη (Lewis & Maslin 2015: 178, Cronin 2017a: 9, 80, 91).

Αν δεχτούμε ότι πρωταρχικό μέλημα ενός είδους είναι -αν όχι η διατήρηση της ζωής γενικότερα- σίγουρα η δική του επιβίωση και αναπαραγωγή, οι δραστηριότητες που συσχετίζονται με το προαναφερθέν διακύβευμα πρέπει να εξεταστούν (Cronin 2017a: 111, Brennan & Lo 2020: κεφ. 1). Οι εν λόγω δραστηριότητες, λοιπόν, συνδέονται αναμφισβήτητα με συγκεκριμένες εξελίξεις των νεότερων χρόνων: την αποικιοκρατία, το παγκόσμιο εμπόριο, τη χρήση ορυκτών καυσίμων και τη βιομηχανική παραγωγή προϊόντων (Lewis & Maslin 2015: 177-178).

Επίσης, μια προσέγγιση -η επικρατέστερη- δίνει έμφαση στη λεγόμενη φάση της «Μεγάλης Επιτάχυνσης». Πρόκειται για την περίοδο που ξεκινά στα μέσα του 20ού αιώνα και χαρακτηρίζεται από εντυπωσιακή πληθυσμιακή αύξηση, μείζονες μεταβολές φυσικών διαδικασιών, ανάπτυξη συνθετικών προϊόντων όπως οι πλαστικές ύλες, μια σειρά ανθεκτικών οργανικών ρύπων και ανόργανων χημικών ενώσεων, τη

⁴ Η στρωματογραφία είναι επιστημονικός κλάδος που εξετάζει τα πετρώματα των διάφορων στρωμάτων του στερεού φλοιού της γης (ΛΚΝ 2008: «στρωματογραφία»).

χρήση πυρηνικής ενέργειας, την παγκόσμια υπερθέρμανση και την κλιματική αλλαγή (Lewis & Maslin 2015: 176, Anthropocene Working Group 2019).

Ο Κρόνιν θεωρεί τα παραπάνω ερωτήματα ως οικολογικά και πολιτικά ζητήματα, που αφορούν την επιβίωση και την αειφορία των ανθρώπινων κοινωνιών, πολιτισμών και γλωσσών, και στο βιβλίο του εξετάζει τη σχέση τους με τη μετάφραση (Cronin 2017a: 8-9, 11-12). Ο συγγραφέας επιχειρεί μια ολιστική προσέγγιση, από ποικίλες απόψεις, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές και λογοτεχνικές. Τα πέντε κεφάλαια του βιβλίου εστιάζουν, αντίστοιχα, στη σχέση της μετάφρασης με: α) τη νέα εποχή της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής, β) την τροφή, βασικό στοιχείο για την επιβίωση ενός είδους, γ) τη σύνδεση των ανθρώπων με τα άλλα έμβια όντα, δ) την τεχνολογία, βασικό παράγοντα της οικολογικής κρίσης και ε) τη λογοτεχνία, ιδιαίτερα στην ταξιδιωτική εκδοχή της (Cronin 2017a: 3-7).

Κέντρο προβληματισμού αποτελεί η ανάγκη μιας νέας αντίληψης της ζωής στη βίωση, μιας αντίληψης που αφορά πρώτιστα τη μετάφραση, η οποία μπορεί να αποτελέσει βασικό στοιχείο κάθε ερμηνείας των φυσικών πληροφοριακών συστημάτων (Cronin 2020: 1:06-2:15). Αν η οικολογία, σύμφωνα με τον οικογλωσσολόγο⁵ Άραν Στίμπι, αφορά τις «υπεύθυνες για τη διατήρηση της ζωής σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους, με άλλα έμβια όντα και με το υλικό περιβάλλον»⁶, η μετάφραση αναδεικνύεται ως απαραίτητο μέσο κατανόησης των σχέσεων αυτών (Cronin 2017a: 72). Η μετάφραση είναι απαραίτητη για να γεφυρωθούν επικοινωνιακά τα διαφορετικά πληροφοριακά συστήματα της βίωσης, με σκοπό την ανάπτυξη μιας πλανητικής δημοκρατίας και τη διασφάλιση ενός αειφόρου μέλλοντος (Cronin 2020: 2:58-5:37).

⁵ Πρόκειται για έκτυπο που αποδίδει τον όρο *ecolinguist*. Το νέο επιστημονικό πεδίο της *οικολογικής γλωσσολογίας* (ecological linguistics) ή *οικογλωσσολογίας* (ecolinguistics) έχει αναπτυχθεί εντός του πλαισίου της κοινωνιογλωσσολογίας και εστιάζει στη γλωσσική έρευνα λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνο το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο λειτουργεί η γλώσσα, αλλά και το οικολογικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η εκάστοτε κοινωνία (Βλάχου 2020: 48).

⁶ Κείμενο αφετηρίας: 'Ecology [...] consists of the life-sustaining relationships of humans with other humans, other organisms and the physical environment'.

Από μια αρνητική σκοπιά, η μετάφραση αποτελεί κομβική λειτουργία που καθιστά δυνατή την παγκοσμιοποίηση ενός ενεργειακά αδηφάγου και ρυπογόνου μοντέλου παραγωγής, εμπορίας και κατανάλωσης αγαθών (Cronin 2017a: 32, 101-102). Από μια θετική οπτική, όμως, είναι η δραστηριότητα που γεφυρώνει τη διαφορετικότητα και επιτρέπει την ειρηνική συνύπαρξη και την αλληλεπίδραση λαών και πολιτισμών, την επίλυση προβλημάτων, την ορατότητα των καταπιεσμένων και, γενικά, κάθε κατάσταση επικοινωνίας, ελεύθερης έκφρασης, συνεννόησης, συνεργασίας και διασύνδεσης (ό.π.: 16-17, 77, 88, 104, 110). Ένα βέβαιο συμπέρασμα είναι πως η μετάφραση αποτελεί θεμελιώδη παγκόσμια δραστηριότητα (Cronin 2020: 0:12-1:06). Συνεπώς, όπως δείχνει ο Κρόνιν, μπροστά στην αναπόδραστη οικολογική πραγματικότητα των ημερών μας, η μετάφραση καλείται να μετασχηματιστεί ριζικά και να παίξει τον κεντρικό ρόλο που της αναλογεί (ό.π.: 1:06-2:12).

Στο πλαίσιο των παραπάνω, η μετάφραση μελετάται τόσο ως δραστηριότητα ενός παλιού κόσμου, όσο και ως μια ευπροσάρμοστη και εξελισσόμενη πρακτική με ισχυρή δυναμική, που μπορεί να μεταμορφώσει εξίσου, αφενός, τη μετάφραση την ίδια (να τη μεταφράσει στις νέες συνθήκες και ανάγκες) και, αφετέρου, την επικοινωνιακή σύνδεση του ανθρώπινου είδους με το περιβάλλον του. Έτσι, κατά τον Κρόνιν, είναι δυνατόν να αποκατασταθεί μια ελλειμματική σχέση που οδηγεί προς μια ανθρωπολογική –γλωσσική, κοινωνικοπολιτική και πολιτισμική– δυστοπία μονοκαλλιιεργειών και προς ένα σύστοιχο οικολογικό αδιέξοδο (Cronin 2017a: 19, 53, 72, 87-88, 110).

Η εν λόγω μετάβαση, προς έναν τρόπο ζωής ικανό να αποκαταστήσει τη διαταραγμένη ισορροπία της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον του και να αποτρέψει τον κίνδυνο μιας οικολογικής κατάρρευσης, συνδέεται άμεσα με το ζήτημα του ανθρωποκεντρισμού, το οποίο εξετάζεται στο επόμενο κεφάλαιο.

B. Ανθρωποκεντρισμός: Ορθολογισμός ή πλάνη;

Ένα κεντρικό επιχείρημα του Κρόνιν αφορά την Ανθρωπόκαινο ως σημείο σύγκλισης της ιστορίας του πλανήτη με την ιστορία της ανθρωπότητας. Αυτό σημαίνει πως ο μακροχρόνιος διαχωρισμός φυσικών και ανθρωπιστικών επιστημών δεν είναι πλέον εφικτός και ότι δεν μπορούμε πια να αδιαφορούμε για ό,τι υπερβαίνει τον άνθρωπο. Η νέα αυτή επίγνωση συνεπάγεται την ανάγκη ανάπτυξης μιας *μετα-ανθρωποκεντρικής ταυτότητας*, η οποία επηρεάζει όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Στο πλαίσιο αυτό, ο συγγραφέας διερευνά τη σχέση των νέων περιβαλλοντικών δεδομένων τόσο με την ανθρωπότητα γενικά όσο και με τη γλώσσα, τον πολιτισμό και τη μετάφραση ειδικότερα (Cronin 2017a: 3).

Όπως έχει ήδη δειχθεί⁷, για τον Κρόνιν, η τοποθέτηση του μέλλοντος του πλανήτη στο κέντρο της ανθρώπινης μέριμνας αποτελεί το θεμελιώδες διακύβευμα της εποχής μας. Η μετάβαση από τη νεωτερική εστίαση στα ανθρώπινα ενδιαφέροντα προς μια μετα-ανθρωποκεντρική αντίληψη του πλέγματος σχέσεων όλων των όντων, που συναπαρτίζουν τη ζωή της βιόσφαιρας, δεν είναι προαιρετική. Είναι μια αλλαγή τρόπου ύπαρξης αναγκαία για τη διασφάλιση της οικολογικής ισορροπίας και την επιβίωση των ανθρώπινων κοινωνιών, δύο στόχων βαθιά αλληλένδετων (Cronin 2017a: 3-5, 68).

Αντί του *εξαιρετισμού* και του *εξορυκτισμού*, των ανθρωποκεντρικών αντιλήψεων που, αντίστοιχα, θεωρούν το ανθρώπινο είδος ασύγκριτα διαφορετικό και ανώτερο από τα άλλα έμβια όντα και τη φύση ως μια ξένη, εξωτερική πηγή προς εκμετάλλευση με σκοπό τη μέγιστη λήψη πόρων, απαιτείται κατανόηση της αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης όλων των φυσικών στοιχείων και παραγόντων της ζωής στη Γη (Oxford Reference 2007, Cronin 2017a: 5, 32-33, 68-69, Klein 2014: 226-227).

Κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της νέας κοσμοαντίληψης μπορεί να παίξει μια *πολιτική οικολογία της μετάφρασης* (Cronin 2017a: 29). Η μετάφραση, εκ φύσεως μεσολαβητική δραστηριότητα που καθιστά

⁷ Βλ., σχετικά, στη σ. 14 της παρούσας εργασίας.

δυνατή τη συνεννόηση μεταξύ διαφορετικών εκφραστικών συστημάτων (Steiner 1975: 47, Schäffner 1998: 236), καλείται να προσφέρει την τεχνογνωσία και την εμπειρία που απαιτείται για την επικοινωνιακή γεφύρωση του ανθρώπινου κόσμου με τα πολυποίκιλα οικοσυστήματα της βιόσφαιρας (Cronin 2020: 0:12-2:15).

Το υπό εξέταση ζήτημα είναι δύσκολο και σοβαρό. Η ανθρωποκεντρική κατανόηση του κόσμου έχει βαθύ ιστορικό υπόβαθρο στον δυτικό στοχασμό (Brennan & Lo 2020: κεφ. 1). Ο Αριστοτέλης (384-322), στα *Πολιτικά* του, κείμενο που επηρεάζει διαχρονικά την πολιτικοκοινωνική σκέψη (Miller 2017: κεφ. 5), αναφέρει πως τα ζώα υπάρχουν για τους ανθρώπους, για τη διατροφή τους και τις διάφορες χρήσεις με τις οποίες εξυπηρετούνται από αυτά (*Πολιτικά*: 1.3, 1256β15-23)⁸. Παρομοίως, ο αριστοτελικός ρωμαιοκαθολικός φιλόσοφος και θεολόγος Θωμάς Ακινάτης (1225-1274), πάνω από 16 αιώνες αργότερα, αποφαινεται ότι τα ζώα είναι διατεταγμένα στη χρήση του ανθρώπου (Brennan & Lo 2020: κεφ. 2). Και ο κορυφαίος φιλόσοφος της νεωτερικότητας Ιμάνουελ Καντ (1724-1804), αναφερόμενος στα καθήκοντα των ανθρώπων απέναντι στα άλλα ζώα, δίνει μια εκλεπτυσμένη απάντηση, πλην όμως σαφώς ανθρωποκεντρική, λέγοντας πως η συνήθεια στη σκληρή μεταχείρισή τους μπορεί να διαμορφώσει χαρακτήρες αναίσθητους απέναντι στη σκληρότητα επί των ανθρώπων. Η θέση αυτή αναδεικνύει τη σημασία της σχέσης των ανθρώπων με τα άλλα ζώα, που όμως αντιμετωπίζονται ως μέσα για την επίτευξη των ανθρώπινων σκοπών (Brennan & Lo 2020: κεφ. 1). Στις, δε, ημέρες μας, κεντρικό πολιτισμικό οδηγό της ανθρωπότητας αποτελεί το πασίγνωστο κείμενο του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών με τον εύγλωττο τίτλο «Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα» (UN General Assembly 1948).⁹

⁸ Το εν λόγω απόσπασμα έχει ως εξής: «...ὥστε ὁμοίως δῆλον ὅτι καὶ γενομένοις οἰητέον τὰ τε φυτὰ τῶν ζώων ἔνεκεν εἶναι καὶ τὰ ἄλλα ζῶα τῶν ἀνθρώπων χάριν, τὰ μὲν ἡμερᾶ καὶ διὰ τὴν χρῆσιν καὶ διὰ τὴν τροφήν, τῶν δ' ἀγρίων, εἰ μὴ πάντα, ἀλλὰ τὰ γε πλεῖστα τῆς τροφῆς καὶ ἄλλης βοήθειας ἔνεκεν, ἵνα καὶ ἐσθῆς καὶ ἄλλα ὄργανα γίνηται ἐξ αὐτῶν. εἰ οὖν ἡ φύσις μὴθὲν μήτε ἀτελὲς ποιεῖ μήτε μάτην, ἀναγκαῖον τῶν ἀνθρώπων ἔνεκεν αὐτὰ πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν.» (Aristotle 1957).

⁹ Εδώ αξίζει να κάνουμε μια αναφορά στις διαφορετικές απόψεις που έχουν ακουστεί μέσα στην ιστορία, όπως, π.χ., τη θέση του Ντέιβιντ Χιουμ πως η ίδια η φύση των ανθρώπων υπαγορεύει την ήπια μεταχείριση των ζώων, την πεποίθηση του Τζέρεμι Μπένθαμ ότι, όπως λαμβάνονται υπόψη τα συμφέροντα κάθε ανθρώπινου ατόμου, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα συμφέροντα κάθε αισθανόμενου πλάσματος το οποίο μπορεί να νιώσει πόνο ή ευχαρίστηση, τις δηλώσεις του Κάρολου Δαρβίνου ότι είναι

Ο Κρόνιν ισορροπεί ανάμεσα στην απόδοση *εργαλειακής* και *εγγενούς* αξίας στα μη ανθρώπινα όντα, διαχειριζόμενος υποδειγματικά ένα δύσκολο θέμα. Στο πεδίο της περιβαλλοντικής ηθικής, η διάκριση εργαλειακής και εγγενούς αξίας είναι εξαιρετικά σημαντική. Στην πρώτη περίπτωση, μια οντότητα έχει αξία ως μέσο προώθησης ορισμένων σκοπών, ενώ στη δεύτερη περίπτωση το *ον* έχει αξία *καθ'αυτό*, ανεξάρτητα από το αν λειτουργεί ως μέσο για την επίτευξη άλλων σκοπών πέρα από την αυτοπραγμάτωσή του. Επί παραδείγματι, εντός των παραδοσιακών δυτικών ηθικών προσεγγίσεων, που είναι ανθρωποκεντρικές, τα φρούτα έχουν αξία, επειδή οι άνθρωποι τρέφονται από αυτά, όμως δεν έχουν αξία από μόνα τους. Αντίθετα, ένας καθηγητής έχει μεν εργαλειακή αξία για τους σπουδαστές του, όμως επίσης θεωρείται ότι έχει *εγγενή* αξία, ως άτομο. (Brennan & Lo 2020: κεφ. 1).

Το προαναφερθέν παράδειγμα είναι απλοϊκό, όμως η πολυπλοκότητα αυξάνεται κατακόρυφα όταν η συζήτηση στρέφεται στα ζώα. Και δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως ένα από τα πέντε κεφάλαια του βιβλίου του Κρόνιν ασχολείται με αυτά. Στο εν λόγω κεφάλαιο, ο συγγραφέας γίνεται ιδιαίτερα αιχμηρός. Ξεκινά αναφερόμενος στον τρομερό ρυθμό απώλειας ειδών στις μέρες μας (δεκάδες είδη εξαφανίζονται καθημερινά και το 30-50% του συνολικού αριθμού ειδών προβλέπεται πως θα χαθεί ως τα μέσα του αιώνα), εξαιτίας ανθρώπινων δραστηριοτήτων και πιο συγκεκριμένα εξαιτίας απώλειας οικοτόπων, εισαγωγής αλλόχθονων ειδών και της παγκόσμιας υπερθέρμανσης (Cronin 2017a: 67).

Αυτές οι εξαφανίσεις συνεπάγονται σοβαρές διαταραχές των πλεγμάτων αλληλεπίδρασης που συνιστούν τη φυσική οικολογική ισορροπία κάθε βιολογικού δικτύου και περαιτέρω επιτάχυνση των

αλαζονική η εντύπωση του ανθρώπου πως αποτελεί ανώτερο είδος, όπως επίσης ότι απαντούμε στα άλλα ζώα συναισθήματα και ικανότητες όπως η αγάπη, η μνήμη, η προσοχή, η περιέργεια, η μίμηση, η λογική κ.ά. Ως χρονιά ορόσημο για τη συγκεκριμένη συζήτηση μπορούμε, δε, να χαρακτηρίσουμε το 1975, όταν κυκλοφόρησε το βιβλίο του Πίτερ Σίνγκερ με τίτλο *Animal Liberation* («Η απελευθέρωση των ζώων»), μέσω του οποίου έγινε μέρος της σύγχρονης δημόσιας ζωής ο όρος και η έννοια του *αισθανόμενου όντος* (sentient being), ενώ το προαναφερθέν επιχείρημα του Μπένθαμ επεκτάθηκε και αναπτύχθηκε ποικιλοτρόπως και η περί ανθρώπινης ανωτερότητας ιδέα καταγγέλλθηκε ως μια μορφή ρατσισμού (Singer 2002: 6-7, 119-120, 159, 202, 205-206).

απωλειών. Ο συγγραφέας αναρωτιέται πώς η μετάφραση μπορεί να λειτουργήσει ως τρόπος σκέψης πάνω στην επιβίωση των ειδών και πώς το πεδίο των Μεταφραστικών Σπουδών μπορεί να εξελιχθεί, απομακρυνόμενο από τον θεμελιακό του ανθρωποκεντρισμό (Cronin 2017a: 67).

Ο Κρόνιν κλιμακώνει την κριτική του σημειώνοντας ότι, ιστορικά, ο άνθρωπος προσδιορίζει τον εαυτό του αντιδιαστέλλοντάς τον από το ζώο και ταυτίζοντας την υπαρκτική πραγμάτωσή του με την υπέρβαση της ζωικής του φύσης. Στις μέρες μας, συχνά αναγνωρίζει την πραγμάτωση αυτή στη δυνατότητα μιας μηχανικής βιοτεχνολογικής μετάλλαξής του. Δεν μοιράζεται με τα ζώα μια κοινότητα τρόπου ύπαρξης, αλλά μια διαφορά, και προσδιορίζεται μέσω του αποκλεισμού της ζωικότητας, γεγονός που πιθανώς αποτελεί τη βάση της ανηλεούς επέμβασης του δυτικού πολιτισμού στη φύση και στους άλλους πολιτισμούς. Και καταλήγει λέγοντας πως η κατάσταση αυτή συνιστά ύβρη τη στιγμή που οι αρμόδιοι επιστήμονες και τα χειροπιαστά δεδομένα δείχνουν ότι νόμος και τρόπος της ζωής δεν είναι η διάζευξη αλλά η σύνδεση, ενώ η εξερεύνηση όσων κατέχουμε από κοινού αναδεικνύεται ως στρατηγική επιβίωσης και προϋπόθεση οποιασδήποτε έννοιας ευημερίας. Απαιτείται κατανόηση της αλληλεπίδρασης της οργανικής και ανόργανης φύσης με τον άνθρωπο, αντί της θεώρησής της ως παθητικού δέκτη της ανθρώπινης δραστηριότητας. Πρόκειται για την πηγή όλων των φαινομένων και των ερεθισμάτων, που συνιστούν το υλικό της γλώσσας, η οποία το μεταφράζει ως ένα συνεκτικό πλέγμα σημείων, συμβόλων και νοημάτων (Cronin 2017a: 68-70).

Μετά από την ουσιώδους σημασίας σύζευξη φύσης και γλώσσας, ο Κρόνιν προχωρά με μια εννοιολόγηση, με στόχο την κατανόηση των μεταφραστικών δυνατοτήτων. Προτείνει πως αν η βιόσφαιρα σημαίνει το σύνολο της αλληλεπίδρασης της ζωής στη Γη, η *μεταφραστική σφαίρα* «σημαίνει όλα τα μεταφραστικά συστήματα στον πλανήτη, όλους τους τρόπους που οι πληροφορίες κυκλοφορούν μεταξύ έμβιων και άβιων οργανισμών και μεταφράζονται σε μια γλώσσα ή έναν κώδικα που μπορεί να επεξεργαστεί ή να κατανοήσει η λαμβάνουσα οντότητα»¹⁰

¹⁰ Κείμενο αφετηρίας: By tradosphere we mean the sum of all translation systems on the planet, all the ways in which information circulates between living and non-living organisms and is translated into a language or a code that can be processed or understood by the receiving entity.

(Cronin 2017a: 71).

Σκοπός είναι η ανάδειξη δύο όψεων μεταφραστικής δραστηριότητας. Η μια αφορά τη σύνδεση του ανθρώπου με το μη ανθρώπινο περιβάλλον του, μια προϋπόθεση της ανθρώπινης ύπαρξης, η οποία βασίζεται στη μετάφραση των πληροφοριών του εξωτερικού κόσμου μέσω ποικίλων γλωσσών, όπως οι ειδικές γλώσσες των μαθηματικών, της φυσικής, της μοριακής χημείας, της θαλάσσιας βιολογίας κ.ά. Η άλλη όψη συνδέεται με τις διαρκείς μεταβολές και απειλές που υφίσταται η βιόσφαιρα, όπως, π.χ., η κλιματική αλλαγή, η υπερβολική αύξηση του ανθρώπινου πληθυσμού, η μείωση της βιοποικιλότητας και η εξάντληση των ανανεώσιμων πόρων. Η μεταφραστική σφαίρα, αντίστοιχα, κινδυνεύει από την κατάρρευση των μεταφραστικών συστημάτων που επιτρέπουν στους ανθρώπους να αλληλεπιδρούν με τα αισθανόμενα και μη αισθανόμενα όντα του πλανήτη (Cronin 2017a: 71).

Η έννοια της μεταφραστικής σφαίρας επιχειρεί να συμπεριλάβει τις διαφορετικές μορφές μετάφρασης που συνεπάγονται οι πολλαπλές συνδέσεις των έμβιων όντων, μεταξύ τους και με τα άβια στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος, στο πλαίσιο μιας προσπάθειας ανάπτυξης της αλληλεγγύης με τα άλλα είδη, μέσα από το στοχασμό σχετικά με τη μετάφραση ως επικοινωνιακή γεφύρωση της διαφορετικότητας. Είναι δύσκολο έργο, εντός ενός σχετικά άγνωστου πεδίου που παρουσιάζει τεράστια πολυπλοκότητα, όμως ο Κρόνιν τονίζει πως αυτή η διαπίστωση δεν απαλλάσσει τους σπουδαστές και τους επιστημονικούς ερευνητές των Μεταφραστικών Σπουδών από την ευθύνη διερεύνησης της μετάφρασης ως μέσου προώθησης μιας μετα-ανθρωποκεντρικής σχέσης με τον κόσμο, ζωτικής για οποιαδήποτε έννοια οικολογικής επιβίωσης.

Όμως, ένα τόσο σημαντικό ζήτημα ευθύνης είναι οπωσδήποτε και ηθικοπολιτικό ζήτημα, γεγονός που οδηγεί στην πολιτική και συνάμα επιστημονική και μεταφραστική πρόταση του βιβλίου, την *πολιτική οικολογία της μετάφρασης*.

Γ. Πολιτική Οικολογία της Μετάφρασης: Μια απάντηση στο περιβαλλοντικό και πολιτισμικό αδιέξοδο της εποχής μας

Τώρα, περισσότερο από ποτέ, η μετάφραση κατανοείται τόσο ως πολιτική όσο και ως ποιητική δραστηριότητα, τόσο ως ηθική όσο και ως αισθητική πραγματικότητα. Δεν θεωρείται πια ότι περιλαμβάνει στενά οριοθετημένες τεχνικές διαδικασίες ειδικού ή περιορισμένου ενδιαφέροντος, αλλά μάλλον ότι υποστηρίζει και συνυπογράφει κάθε πολιτισμική δοσοληψία, από την πλέον καλοκάγαθη ως την πλέον ανήθικη (Brodzki 2007: 2)¹¹.

Όπως συμπεραίνει η Bassnett, στην εργασία που περιλαμβάνει το παραπάνω κείμενο, η εξαιρετική έρευνα των Μεταφραστικών Σπουδών πρέπει να ανοιχτεί προς ευρείες διεπιστημονικές συνεργασίες. Έτσι, κατανοώντας τις ανθρωπιστικές επιστήμες ως μια μορφή Μεταφραστικών Σπουδών, θα δημιουργηθούν δίκτυα και τρόποι ανάγνωσης της διαπολιτισμικής πραγματικότητας της μετάφρασης, μέσω της έρευνας, από κάθε άποψη, των διεθνικών πολιτισμικών συναντήσεων, ανταλλαγών και ζυμώσεων (Bassnett 2014: 23-24).

Ο Μάικλ Κρόνιν προχωρά την εν λόγω έρευνα στη σύνδεσή της με όλες τις διαδικασίες επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης και αλλαγής στον πλανήτη. Προτείνει μια προσέγγιση της μετάφρασης κατάλληλη για την προαγωγή ενός νέου τρόπου κατανόησης της ζωής στη Γη και της θέσης του ανθρώπου εντός της. Σκοπός είναι η εύρυθμη λειτουργία τόσο των οικοσυστημάτων της βιόσφαιρας όσο και των ανθρώπινων κοινωνιών που αναπτύσσονται εντός τους. Αυτή είναι η *πολιτική οικολογία της μετάφρασης* (Cronin 2017a: 3, 19, 29).

¹¹ Μετάφραση του παρακάτω αποσπάσματος, όπως παρατίθεται στο Bassnett 2014: 22 (βλ. σχετική βιβλιογραφική αναφορά): «More than ever, translation is now understood to be a politics as well as a poetics, an ethics as well as an aesthetics. Translation is no longer seen to involve only narrowly circumscribed technical procedures of specialised or local interest, but rather to underwrite all cultural transactions, from the most benign to the most venal (Brodzki 2007: 2)».

Ήδη από το 2003, στο βιβλίο με τίτλο *Translation and Globalization*¹², ο Κρόνιν αναφέρεται στη μεταφραστική οικολογία και τη συνδέει με την πολιτική οικολογία, στο πλαίσιο της διερεύνησης τρόπων υποστήριξης των ελασσόνων γλωσσών και της γλωσσικής ποικιλότητας. Γράφει, μεταξύ άλλων, ότι «η μετάφραση, ως δύναμη που ευνοεί τη διατήρηση της γλώσσας και της κουλτούρας, δεν μπορεί να αποκοπεί από μια ευρύτερη αντίληψη της πολιτικής διαδικασίας» και ότι, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, τα οφέλη για τις ελάσσονες γλώσσες «...θα προκύψουν μόνο εάν επεξεργαστούμε μια οικολογία της μετάφρασης», μέσω της οποίας οι ομιλήτριες και οι μεταφράστριες των ελασσόνων γλωσσών θα αποκτήσουν «τον έλεγχο του είδους των κειμένων που θα μεταφράζονται από και προς τη γλώσσα τους, του πότε θα μεταφράζονται και [...] του τρόπου με τον οποίο θα μεταφράζονται.» (Cronin 2007: 251-252).

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, η πολιτική οικολογία «κατανοείται ως μελέτη των κοινωνικών, πολιτισμικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων που επηρεάζουν την αλληλεπίδραση των ανθρώπων, τόσο μεταξύ τους όσο και με άλλους οργανισμούς και με το φυσικό περιβάλλον»¹³. Η δε έννοια της οικο-μετάφρασης «...καλύπτει όλες τις μορφές της μεταφραστικής σκέψης και πρακτικής που ενσυνείδητα εμπλέκονται με τις προκλήσεις της ανθρωπογενούς περιβαλλοντικής αλλαγής.»¹⁴ (Cronin 2017a: 2).

Ο Κρόνιν ξεκινά με τις έρευνες του Γερμανού Αλεξάντερ φον Χούμπολτ, θεμελιωτή της σύγχρονης Γεωγραφίας, στις Άνδεις. Εκεί, ο Χούμπολτ παρατήρησε τις καταστροφικές συνέπειες της μονοκαλλιέργειας με σκοπό την παραγωγή βαφής. Η αυξημένη ευρωπαϊκή ζήτηση ενός είδους πολυτελείας οδηγούσε τους ντόπιους στην ένδεια, καθώς είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν βασικές για τη διατροφή τους

¹² Κυκλοφόρησε στα Ελληνικά το 2007, μεταφρασμένο από τον Παναγιώτη Κελάνδρια, υπό τον τίτλο *Μετάφραση και Παγκοσμιοποίηση*. Βλ., σχετικά, στη βιβλιογραφία.

¹³ Κείμενο αφετηρίας: [The approach that is adopted in this work is derived from a broad concept of political ecology] understood as the study of the social, cultural, political and economic factors affecting the interaction of humans with other humans, other organisms and the physical environment.

¹⁴ Κείμενο αφετηρίας: ...‘eco-translation’ covers all forms of translation thinking and practice that knowingly engage with the challenges of human-induced environmental change.

καλλιέργειες, ενώ το έδαφος γινόταν όλο και πιο άγονο εξαιτίας της μονοκαλλιέργειας, που προκαλούσε έλλειψη ζωτικών συστατικών (Cronin 2017a: 1).

Το ζήτημα απασχολεί έντονα τον Κρόνιν, καθώς συνδέεται τόσο με την οικολογική κρίση όσο και με τη γλώσσα και τη μετάφραση. Χαρακτηριστικά, αναφέρει: «Αν οι μονοκαλλιέργειες -αγροτικές, βιομηχανικές, πολιτικές, οικονομικές- είναι η προϋπόθεση για τον εξορυκτισμό και την οικολογική ευαλωτότητα, η οποιαδήποτε νοσηματοφόρα μετάβαση προς έναν αειφόρο πλανήτη πρέπει να συνεπάγεται μια συστηματική αμφισβήτηση αυτών των μονοκαλλιέργειών, όποια κι αν είναι η προέλευσή τους»¹⁵ (Cronin 2017a: 110).

Ένα καλό παράδειγμα γλωσσικής μονοκαλλιέργειας, το οποίο αναδεικνύει ο συγγραφέας, αποτελεί η παγκόσμια επικράτηση των Αγγλικών ως κοινής γλώσσας συνεννόησης. Το πρόβλημα αφορά την περιθωριοποίηση και τον πιθανό μαρασμό εκατοντάδων ανθρώπινων γλωσσών, μοναδικών συστημάτων έκφρασης και βασικών συστατικών της ταυτότητας συγκεκριμένων κοινοτήτων, καθώς και ανυπολόγιστης αξίας περιουσιακών στοιχείων της παγκόσμιας πολιτισμικής κληρονομιάς των ανθρώπων (Cronin 2006: 35-36, 40-41, 153).

Εξίσου σημαντική είναι η επιβολή μιας ταυτότητας, που πιστοποιείται μέσω της καλής γνώσης των Αγγλικών, η οποία αποτελεί διαβατήριο τόσο για τους ανθρώπους που μεταναστεύουν στις δυτικές χώρες όσο και για τους επιστήμονες που θέλουν να γνωστοποιήσουν την έρευνά τους. Ταυτόχρονα, μόνο ένα 2-3% της παγκόσμιας λογοτεχνίας μεταφράζεται στην αγγλική γλώσσα. Η δυσανεξία της διαφορετικότητας απειλεί σοβαρά το ανθρώπινο δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό και την πολιτισμική ποικιλότητα των ανθρώπινων κοινωνιών, όπως και το βασικό όχημα διαπολιτισμικής μεσολάβησης, τη μετάφραση (Cronin 2013: 499-501, Cronin 2017a: 111, 151-152).

¹⁵ Κείμενο αφετηρίας: If monocultures – agricultural, industrial, political, economic – are the precondition for extractivism and ecological vulnerability, any meaningful transition to a sustainable planet must entail a systematic challenge to these monocultures, whatever their origin.

Ο Κρόνιν παρατηρεί ότι, παρά την ύπαρξη εκτεταμένης μεταφραστικής υποδομής, στην πράξη, τα Αγγλικά αποτελούν την κοινή γλώσσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, όσον αφορά τις επιστήμες, μια μελέτη των ευρωπαϊκών ερευνητικών εργασιών στον τομέα της δημόσιας υγείας, η οποία κάλυψε 210.433 εκδόσεις που βρέθηκαν στον Κατάλογο Επιστημονικών Παραπομπών και στον Κατάλογο Παραπομπών Κοινωνικών Επιστημών, έδειξε ότι το 96,5% των εκδόσεων δημοσιεύτηκαν στα Αγγλικά και μόνο το 3,5% αφορούσε κάποια άλλη γλώσσα (Cronin 2017a: 111).

Τα παραπάνω, κατά τον συγγραφέα, σημαίνουν μια πιθανή πορεία προς μονογλωσσικές λογοτεχνικές και επιστημικές μονοκαλλιέργειες. Μοναδικές οπτικές του κόσμου κινδυνεύουν με εξαφάνιση, ενώ ο ανθρώπινος πολιτισμός, όπως και το φυσικό περιβάλλον, κινδυνεύει από την ερημοποίηση και όλες τις συστημικές δυσλειτουργίες που προκαλεί η εξάλειψη της ποικιλότητας (Cronin 2017a: 111).

Απέναντι στην κατάσταση αυτή, ο Κρόνιν προτείνει την ανάπτυξη μιας πολιτικής και οικολογικής μεταφραστικής επίγνωσης, με έμφαση στις αρχές της τοπικότητας, της ανθεκτικότητας και της σχεσιακότητας (Cronin 2017a: 15-19), που παρουσιάζονται στη συνέχεια. Μέσα από τις τρεις αυτές παραμέτρους αναδεικνύεται ότι η τυποποίηση, την οποία υπαγορεύει ο φρενήρης ρυθμός της παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής οικονομίας, αδυνατεί να εκφράσει την πραγματική εμπειρία, που είναι πάντοτε συγκεκριμένη και ανεπανάληπτη (ό.π.: 51, 127). Επίσης, οι επικοινωνιακές ανάγκες εξυπηρέτησης του παγκόσμιου εμπορικού πλέγματος, που στις μέρες μας εκφράζονται μέσα από την άνοδο της αυτόματης μηχανικής μετάφρασης, έχουν ισοπεδωτικές επιπτώσεις στη γλώσσα, τη μετάφραση και τον ανθρώπινο πολιτισμό, που χειραγωγούνται από την ίδια λογική τυποποίησης (ό.π.: 22-23).

α. Τοπικότητα

Ως προς την αρχή της τοπικότητας, ο Κρόνιν αναφέρεται στην παγκόσμια συνεργασία μετά τον σεισμό στην Αϊτή το 2010, ένα υπόδειγμα ανάπτυξης μιας μετα-ανθρωπιστικής οικολογίας της

μετάφρασης. Στην περίπτωση αυτή, τα μέλη των συνεργείων διάσωσης προέρχονταν από διαφορετικές χώρες, με αποτέλεσμα ένα σοβαρό πρόβλημα να αποτελεί η κατανόηση της βασισμένης στα Γαλλικά κρεολικής γλώσσας της Αϊτής. Ως απάντηση, δημιουργήθηκε ένα παγκόσμιο δίκτυο μετάφρασης μέσω ενός ιστότοπου όπου αναρτώνταν μηνύματα κειμένου που έστελναν επιζώντες από τα κινητά τους τηλέφωνα. Από πολλά μέρη του κόσμου, δίγλωσσες ή πολύγλωσσες ομιλήτριες της αϊτινής κρεολικής μετέφραζαν τα μηνύματα στις κατάλληλες γλώσσες και έκαναν δυνατό τον εντοπισμό των επιζώντων (Cronin 2017a: 16).

Ο συγγραφέας τονίζει ότι, στην παραπάνω περίπτωση, η παγκοσμιοποίηση δεν προωθεί μια απρόσωπη γλώσσα γενικής χρήσης που αντιμετωπίζει ως άμορφα αντικείμενα τους τόπους και τους πολιτισμούς, αλλά, αντίθετα, μια συγκεκριμένη (μάλιστα, μειονοτική) τοπικά και πολιτισμικά γλώσσα προωθείται μέσω των παγκοσμιοποιημένων τεχνολογιών ώστε να επιτευχθεί ωφέλιμο έργο για μια συγκεκριμένη κοινότητα (Cronin 2017a: 16).

Ο Κρόνιν δίνει έμφαση στην κατανόηση της μετάφρασης ως λειτουργίας εστιασμένης στον *τόπο* (αντί του έθνους) και στην *κοινότητα* (αντί της φυλής) όπου μιλιέται μια γλώσσα, ώστε να γίνονται ορατές οι πραγματικές γλωσσικές κοινότητες, ο χαρακτήρας, η φύση και οι ανάγκες τους: Είναι διαφορετικό να μεταφράζεις από τα Τουρκικά προς τα Γερμανικά στο Βερολίνο από το να μεταφράζεις Τουρκικά προς τα Αγγλικά στο Λονδίνο (Cronin 2017a: 16).

Η οικολογική κατανόηση της μετάφρασης ως τοπικά προσδιορισμένης δράσης φωτίζει τη σχέση της μεταφραστικής πράξης με τη συλλογική ανθρώπινη ελευθερία. Επί παραδείγματι, μέσω της παροχής ή της άρνησης παροχής μεταφραστικών υπηρεσιών, στη βάση των αναγκών μιας κοινότητας, υψώνεται ένα ανάχωμα στα ξενοφοβικά φαντασιακά κατασκευάσματα που τοποθετούν τη μετάφραση εντός περιβαλλόντων που είναι πάντα και παντού γλωσσικά, ηθικά και πολιτισμικά ομογενή (Cronin 2017a: 16).

Όμως, η οικολογική και πολιτική κατανόηση της μετάφρασης ως τοπικά προσδιορισμένης δράσης είναι ανοιχτή στις συνέργειες με άλλες κοινότητες στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Έτσι μπορούν να δημιουργηθούν μεγαλύτεροι οργανισμοί όπου κάθε στοιχείο διατηρεί την ταυτότητα του, καθώς εμπεριέχει εξ αρχής την πραγματικότητα της ποικιλότητας των οικοσυστημάτων. Ο Κρόνιν αναφέρεται στη Ναόμι Κλάιν, η οποία, κατά τη μελέτη των αγώνων τοπικών κοινωνιών κατά των μεγαθήριων της παγκόσμιας εξορυκτικής βιομηχανίας, παρατηρεί πως είναι αδύνατον μια μικρή κοινότητα, απομακρυσμένη από τα παγκόσμια κέντρα ενημέρωσης και αποφάσεων, να ματαιώσει τα σχέδια μιας τεράστιας εταιρείας, όμως ο συσχετισμός δυνάμεων αλλάζει όταν αυτή η κοινότητα είναι μέρος ενός παγκόσμιου κινήματος (Cronin 2017a: 16-17, Klein 2014: 322).

β. Ανθεκτικότητα

Η *ανθεκτικότητα* συχνά αποδίδει τον αγγλικό όρο *resilience*, που, στο παρόν πλαίσιο, ορίζεται ως η «ικανότητα αντοχής, αντιμετώπισης, προσαρμογής και ταχείας επανάκαμψης ενός ατόμου, ή ενός νοικοκυριού, ή μιας κοινότητας, ή μιας χώρας, ή μιας περιφέρειας, όταν δέχεται πιέσεις και/ή πλήγματα, όπως βίαια επεισόδια, συγκρούσεις, ξηρασίες και άλλες φυσικές καταστροφές, χωρίς να απειλείται η μακροπρόθεσμη πορεία ανάπτυξης της εν λόγω οντότητας»¹⁶ (EU Factsheet 2016: 2).

Ο Κρόνιν αναρωτιέται πώς διαμορφώνεται μια οικολογικά ευαισθητοποιημένη μετάφραση στη βάση του αιτήματος της ανθεκτικότητας. Αν η ανθεκτικότητα συνδέεται με τη διατήρηση της ταυτότητας, τότε συνδέεται με τη διαφορετικότητα. Συνεπώς, ανακύπτει ξανά το πρόβλημα της τυποποίησης, καθώς και το ερώτημα του ρόλου της παγκόσμιας αγοράς αγαθών και πληροφοριών. Ως απάντηση, προτείνεται μια ποιοτική αύξηση και μια ποσοτική μείωση (Cronin 2017a: 17-19).

¹⁶ Κείμενο αφετηρίας: Resilience is the ability of an individual, a household, a community, a country or a region to withstand, cope, adapt, and quickly recover from stresses and shocks such as violence, conflict, drought and other natural disasters without compromising long-term development.

Αναφορικά με τη μείωση, επισημαίνεται ότι η μετάφραση ως αυτοματοποιημένη διαδικασία παράγει τεράστιες ποσότητες ομογενοποιημένου εκφραστικά κειμένου για την εξυπηρέτηση μιας αφηρημένης παγκόσμιας αγοράς, ενώ ισοπεδώνει γλώσσες και πολιτισμούς. Ταυτόχρονα, καταβροχθίζει τεράστιες ποσότητες ενεργειακών πόρων και έτσι συνεργεί στην όξυνση των πολιτισμικών και κλιματικών προβλημάτων. Από την άλλη πλευρά, ο εκφραστικός πλούτος κάθε γλώσσας μάς καλεί να μεταφράσουμε περισσότερο, όχι για να εξαλείψουμε την ασυμμετρία των γλωσσών, συνθλίβοντας ταυτότητες και τρόπους ζωής, αλλά για να εμπλουτίσουμε τη συλλογική μας γνώση, η οποία πραγματώνεται ως τέτοια, ως συλλογική δηλαδή, μέσω των συνδέσεων που αναδύονται και λαμβάνουν υπόσταση κατά τη μεταφραστική πράξη (Cronin 2017a: 6, 17-19, 113-114).

Ο Κρόνιν δίνει παραδείγματα δυσμετάφραστων λέξεων, όπως, π.χ., η πορτογαλική *saudade* και η ρωσική *pravda* (pravda), οι οποίες αναδεικνύουν τοπικές πολιτισμικές ιδιαιτερότητες: Αυτές οι λέξεις χρειάζονται *περισσότερη προσπάθεια* –και όχι παγκοσμιοποιητική απλούστευση– για να μεταφραστούν εύστοχα. Παραθέτει επίσης τις διαφορετικές απαντήσεις που δόθηκαν όταν, στο σχετικό γλωσσικό φόρουμ του ιστότοπου WordReference.com, ζητήθηκε μια γαλλική μετάφραση του γαλακτοκομικού προϊόντος που είναι γνωστό ως «cream cheese» (τυρί κρέμα). Οι περιοχές από όπου κατάγονταν –ή όπου ζούσαν– οι σχολιαστές είχαν ως αποτέλεσμα πολύ διαφορετικές απόψεις για κάτι τόσο απλό, οπότε εύκολα συμπεραίνει κανείς πόσο πιο περίπλοκα –και με ποιου βαθμού παραμόρφωση– εξελίσσονται τα πράγματα κατά την παραγωγή μαζικής μετάφρασης ταχείας κατανάλωσης (Cronin 2017a: 17-19).

Όπως προαναφέρθηκε, απέναντι στον παραπάνω προβληματισμό, η πολιτική μετάφραση της οικολογίας μάς καλεί να μεταφράσουμε διευρύνοντας τους μεταφραστικούς ορίζοντες και όχι επιταχύνοντας τους μεταφραστικούς ρυθμούς. Όμως, πέραν της διαπολιτισμικής μεσολάβησης, η οικο-μετάφραση στοχεύει στην κλιμάκωση αυτής της δραστηριότητας συνολικά όσον αφορά τη ζωή και τη δραστηριότητα της βίωσης. Αυτή την ανάγκη καταδεικνύει η τρίτη αρχή που προτείνει ο

Κρόνιν ως θεμελιώδες στοιχείο μιας πολιτικής οικολογίας της μετάφρασης, η σχεσιακότητα (Cronin 2017a: 19).

γ. Σχεσιακότητα

Η *σχεσιακότητα* μεταφράζει τον αγγλικό όρο *relatedness*, τον οποίο ο Κρόνιν χρησιμοποιεί για να μιλήσει για το ευρύτατο πλέγμα σχέσεων και συνδέσεων στη βιόσφαιρα. Ο συγγραφέας παρατηρεί ότι η διασημειωτική επικοινωνία, όπως εκδηλώνεται στο ευρύ πεδίο των γήινων οικοσυστημάτων, έχει παραμεληθεί από την έρευνα των Μεταφραστικών Σπουδών. Αποτελεί –με την εξαίρεση της νοηματικής διερμηνείας, η οποία εστιάζει στην ανθρώπινη έκφραση– τον φτωχό συγγενή της περίφημης τριμερούς διάκρισης του Ρομάν Γιάκομπσον¹⁷ (Cronin 2017a: 13, 19, 53, Jakobson 1959: 233).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, κεντρικό στοιχείο της πολιτικής οικολογίας αποτελεί η κατανόηση του πλέγματος σχέσεων όλων των παραγόντων που συναπαρτίζουν τη βιόσφαιρα ως αναγκαία για τη διασφάλιση της ισορροπίας που επιτρέπει την άνθιση της ζωής στη Γη. Ο συγγραφέας βλέπει τη σχεσιακότητα ως οδό ανάπτυξης ενός νέου ήθους, το οποίο θα συμβάλει στην αναχαίτιση μιας άνευ προηγούμενου καταστροφής ειδών και θα σημάνει την εγκατάλειψη διατροφικών και αγροκτηνοτροφικών πρακτικών που χαρακτηρίζονται από μια βάρβαρη μεταχείριση ζωντανών και ευαίσθητων όντων (Cronin 2017a: 19, 53, 77).

Για να συμβεί όμως κάτι τέτοιο, τονίζει ο Κρόνιν, απαιτείται μεταφραστικός στοχασμός σχετικά με τους τρόπους επικοινωνίας μέσα στη διαφορετικότητα, κάτι διόλου εύκολο, εξαιτίας της πολυπλοκότητας των διαφορετικών φυσικών επικοινωνιακών συστημάτων. Ανεξάρτητα όμως από το μέγεθος της δυσκολίας, το έργο αυτό αποτελεί ευθύνη των μελών της μεταφραστικής κοινότητας, ιδιαίτερα των ερευνητών. Κατά

¹⁷ Ο Γιάκομπσον διέκρινε τρία είδη μετάφρασης, την *ενδογλωσσική* (εντός της ίδιας γλώσσας), τη *διαγλωσσική* (μεταξύ γλωσσών) και τη *διασημειωτική* (από γλωσσικά προς μη γλωσσικά σημεία). Δίνοντας το παράδειγμα των λέξεων «sunrise» («ανατολή [του ήλιου]») και «sunset» («ηλιοβασίλεμα»), υποστήριξε ότι η σύνολη ανθρώπινη νοητική εμπειρία, εκτός του ποιητικού λόγου, είναι μεταφράσιμη, επειδή ισχύει ότι η νοητή σημασία (το *σημαινόμενο*) καθορίζει το νόημα της λέξης και όχι το αντίστροφο. Έτσι, όταν μιλάμε στις μέρες μας για το «ηλιοβασίλεμα», δεν εννοούμε ότι η Γη είναι σταθερή και ο ήλιος κινείται (Jakobson 1959: 233-234, 238).

συνέπεια, καταλήγει ο συγγραφέας, εντός ενός πλαισίου διεπιστημονικής συνεργασίας, πρέπει να επενδύσουμε αφειδώς στη διασημειωτική μετάφραση, ώστε να αποκτήσουμε εικόνα των σημαντικών ρόλων που η μετάφραση μπορεί να παίξει στην κατανόηση όλων των επικοινωνιακών συνδέσεων που συναρθρώνουν τη ζωή της βιόσφαιρας (Cronin 2017a: 5, 19).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Α. Οικο-Μετάφραση - Μετάφραση και Οικολογία κατά την Ανθρωπόκαινο εποχή

Μετάφρασμα¹⁸

Εισαγωγή

Κάτοικοι της Γης

“Χρειαζόμαστε ένα καινούργιο θέμα για ψιλή κουβεντούλα. Ο καιρός έχει παραγίνει ενδιαφέρων.»

(Chrostowska 2015: 158)¹⁹

Ο αδερφός του, ο Βίλχελμ, πίστευε ότι το μυαλό του είχε «φτιαχτεί για να συνδέει ιδέες, να ανιχνεύει ακολουθίες αντικειμένων» (Wulf 2015: 87). Όταν ο νατουραλιστής Γερμανός Αλεξάντερ φον Χούμπολτ πήγε να εξερευνήσει τις Άνδεις, κάποια βρύα που φύονταν εκεί του θύμισαν ένα είδος που είχε δει στα δάση της βόρειας Γερμανίας, χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά. Στα βουνά κοντά στο Καράκας βρήκε φυτά που έμοιαζαν με ροδόδεντρα και τα σύγκρινε με λουλούδια που είχε δει στις Ελβετικές Άλπεις. Στο Μεξικό συνάντησε πεύκα, κυπαρίσσια και βελανιδιές που έμοιαζαν με τα αντίστοιχα δέντρα του Καναδά. Ο Χούμπολτ, σύμφωνα με τη βιογραφία του, ένα βιβλίο που έγραψε στις μέρες μας η ιστορικός Άντρεα Βουλφ, πίστευε πως «Όλα συνδέονται» (88). Οι συνδέσεις έφερναν στην επιφάνεια βαθύτερη γνώση, όμως προοιωνίζονταν προβλήματα επίσης. Για παράδειγμα, στη Βενεζουέλα, στην κοιλάδα της Αρούγκα στη λίμνη Βαλένθια, ο Χούμπολτ παρατήρησε ότι η κάποτε εύφορη γη γινόταν άγονη εξαιτίας της υπερεκμετάλλευσής της. Η αιτία; Το χρώμα. Η παγκόσμια ζήτηση για λουλακί βαφή οδήγησε τους

¹⁸ Το μετάφρασμα περιλαμβάνει ολόκληρη την εισαγωγή του βιβλίου (σ. 1-7) και, στη συνέχεια, πέντε αποσπάσματα, ένα από κάθε κεφάλαιο, από τις σ. 30-32 (κεφ. 1: "Paying attention"), 53-54 (κεφ. 2: "Eating our words"), 73-74 (κεφ. 3: "Translating animals"), 110-111 (κεφ. 4: "The Great Transition"), 130-131 (κεφ. 5: "Language worlds"). Το κείμενο αφετηρίας παρατίθεται αμέσως μετά το μετάφρασμα, με την ίδια ακριβώς σειρά.

¹⁹ Όλες οι βιβλιογραφικές αναφορές του πρωτότυπου διατηρήθηκαν στο μετάφρασμα και παρατίθενται ως πλήρεις παραπομπές αμέσως μετά το κείμενο αφετηρίας, στο παρόν μέρος της εργασίας.

ντόπιους στην καλλιέργεια του φυτού από το οποίο παράγεται η βαθυγάλαζη βαφή. Σταδιακά, το φυτό αυτό αντικατέστησε το καλαμπόκι και άλλες βρώσιμες καλλιέργειες της κοιλάδας. Η νέα παραγωγή καταπονούσε ιδιαίτερα το έδαφος, με αποτέλεσμα όχι μόνο οι ντόπιοι να στερούνται τις απαραίτητες για τη διατροφή τους σοδειές, αλλά και η περαιτέρω καλλιέργεια του φυτού να φαντάζει απίθανη, εξαιτίας της εξάντλησης του χώματος. Η βαφή του ευρωπαϊκού τραπεζομάντιλου διένυε μια μακρά διαδρομή οικολογικής καταστροφής, που οδηγούσε στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού.

Η μετάφραση έχει επίσης «φτιαχτεί για να συνδέει ιδέες» και, στον σύγχρονο κόσμο, μια από τις ιδέες που έχουν έρθει στο προσκήνιο είναι η κλιματική αλλαγή. Κατά τη συγγραφή αυτού του βιβλίου, πάνω από 197 χώρες συναντήθηκαν στο Παρίσι για να συζητήσουν μια συμφωνία μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Από το 1990, όταν η πρώτη έκθεση της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Κλιματική Αλλαγή προειδοποίησε τις κυβερνήσεις για τη χειροπιαστή απειλή της παγκόσμιας υπερθέρμανσης, ως το 2015, όταν πραγματοποιήθηκε η συνάντηση των κυβερνήσεων στο Παρίσι, οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα δεν είχαν μειωθεί. Είχαν, μάλιστα, αυξηθεί κατά 60% (Anderson 2015). Αυτό που έκανε εμφανές η παγκόσμια συνάντηση ήταν η έκταση τόσο της αλληλοσύνδεσης όσο και της ευαλωτότητάς μας ως είδος. Στο παρόν βιβλίο θα υποστηρίξουμε ότι η μετάφραση, ως ένα σώμα ιδεών και ένα σύνολο πρακτικών, βρίσκεται στο κέντρο οποιασδήποτε σοβαρής και αδιάπτωτης προσπάθειας να στοχαστούμε αυτή την κατάσταση αλληλοσύνδεσης και ευαλωτότητας κατά την εποχή της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής.

Πέρασε πάνω από μια δεκαετία από τότε που ολοκλήρωσα ένα βιβλίο, σχετικά με τη μετάφραση και την παγκοσμιοποίηση, το οποίο περιείχε μια σύντομη μελέτη της «οικολογίας της μετάφρασης» (Cronin 2003: 165-172). Το κύριό μου ενδιαφέρον είχε να κάνει με τον ρόλο της μετάφρασης στην απόκτηση ελέγχου, από μέρους των ομιλητριών μειονοτικών γλωσσών, πάνω στον χρόνο, τον τρόπο και την επιλογή των κειμένων που μεταφράζονται από ή προς τις γλώσσες τους. Στη συνέχεια, η έννοια της οικολογίας της μετάφρασης χρησιμοποιήθηκε από Κινέζους μελετητές, οι οποίοι ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα για το πώς η

επιστήμη της οικολογίας θα μπορούσε να αξιοποιηθεί στη μελέτη των μεταφραστικών περιβαλλόντων και πρακτικών (Xu 2009). Αυτό έχει οδηγήσει στην τακτική διοργάνωση συνεδρίων με θέμα την «οικομεταφρασεολογία», όπου μεγάλο μέρος της εστίασης αφορά τις οικοσυστημικές έννοιες της επιλογής και της προσαρμογής (Liu 2011: 87-90). Η προσέγγιση που ακολουθείται στην παρούσα εργασία προέρχεται από μια ευρεία εννοιολόγηση της πολιτικής οικολογίας, η οποία κατανοείται ως μελέτη των κοινωνικών, πολιτισμικών, πολιτικών και οικονομικών παραγόντων που επηρεάζουν την αλληλεπίδραση των ανθρώπων, τόσο μεταξύ τους όσο και με τους άλλους οργανισμούς και με το φυσικό περιβάλλον (Robbins 2011). Αποδεχόμενος τον όρο «οικομετάφραση», που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Κλάιβ Σκοτ σε μια διάλεξη που δόθηκε το 2015 στο Πανεπιστήμιο του Έξιτερ, τον έχω επεκτείνει πέρα από το πεδίο της οπτικής του Σκοτ, ώστε να περιγράψω την «ψυχο-φυσιολογική» εμπλοκή της μεταφράστριας με το υπό μετάφραση κείμενο (Scott 2015). Στην παρούσα εργασία, η «οικομετάφραση» καλύπτει όλες τις μορφές της μεταφραστικής σκέψης και πρακτικής που ενσυνείδητα εμπλέκονται με τις προκλήσεις της ανθρωπογενούς περιβαλλοντικής αλλαγής. Μια από τις αυτές τις προκλήσεις, όντως, είναι το πώς θα κατανοήσουμε τις αιτίες και τα αντικείμενα αυτής της αλλαγής.

Ο Τίμοθι Μόρτον έχει δημιουργήσει τον όρο «υπεραντικείμενα» για να αναφερθεί σε «πράγματα που, ως προς τους ανθρώπους, χαρακτηρίζονται από τεράστιο χωρικό ή χρονικό μέγεθος» (2013: 1). Τα παραδείγματά του ποικίλουν:

Μια μαύρη τρύπα θα μπορούσε να θεωρηθεί υπεραντικείμενο. Η πετρελαιοφόρα περιοχή Λάγο Άγριο, στο Εκουαδόρ, θα μπορούσε να θεωρηθεί υπεραντικείμενο, όπως και το οικοσύστημα των υποτροπικών και τροπικών υγρότοπων της περιοχής Έβεργκλέιντς στη Φλόριντα. Η βιόσφαιρα ή το ηλιακό σύστημα, επίσης. Το σύνολο όλων των πυρηνικών υλικών στη Γη –ή και μόνο το αντίστοιχο πλουτώνιο ή ουράνιο– θα μπορούσε να θεωρηθεί υπεραντικείμενο. Ένα ιδιαίτερα μακρόβιο προϊόν αμιγώς κατασκευασμένο από τον άνθρωπο, όπως το φελιζόλ και οι πλαστικές σακούλες, ή το σύνολο όλων των φασαριόζικων

μηχανημάτων του καπιταλισμού, θα μπορούσε να θεωρηθεί υπεραντικείμενο.

(1)

Ένα ακόμη παράδειγμα υπεραντικειμένου αποτελεί η παγκόσμια υπερθέρμανση, όπως και η κλιματική αλλαγή. Η δυσκολία όσον αφορά τα υπεραντικείμενα έγκειται στο ότι οι άνθρωποι, στην κάθε περίπτωση, βιώνουν μόνο ένα μέρος τους και συνήθως είναι αδύνατο να τα συλλάβουν στο σύνολό τους. Μπορεί να έχεις επίγνωση μιας σειράς από ασυνήθιστα θερμά ή υγρά καλοκαίρια ή να έχεις παρατηρήσει ότι ένα κομμάτι ακτογραμμής που γνωρίζεις καλά έχει αλλάξει απ' όταν ήσουν παιδί, αλλά η έννοια της «παγκόσμιας υπερθέρμανσης» μπορεί να φαίνεται υπερβολικά αφηρημένη ή μακρινή. Αν πετάξεις ένα πλαστικό ποτήρι, πώς είναι δυνατόν να αναλογιστείς τον κόσμο 400 χρόνια μετά, δηλαδή μετά το χρονικό διάστημα που χρειάζεται για τη βιολογική αποσύνθεση του ποτηριού; Αν συνδεθείς σε ένα ηλεκτρικό δίκτυο που μέρος της τροφοδοσίας του οφείλεται στην πυρηνική ενέργεια, πόσο προσιτό στον αντιληπτικό σου ορίζοντα μπορεί να είναι το γεγονός ότι ο χρόνος ημιζωής του πλουτώνιου ανέρχεται στα 24.000 έτη περίπου; Όπως παρατηρεί ο Μόρτον, «24.000 χρόνια αργότερα, κανείς δεν θα συνδέεται κατά τρόπο ουσιώδη μαζί μου. Κι όμως, ακόμη κι οι πιο μικρές αποφάσεις που παίρνω αυτή τη στιγμή θα επηρεάσουν τα πάντα» (122). Τα υπεραντικείμενα αλλάζουν τον τρόπο που βιώνουμε τον χρόνο. Το μέλλον, μ' άλλα λόγια, δεν βρίσκεται πια στο μέλλον. Διαμορφώνει το εδώ και τώρα. Ο στοχασμός του μέλλοντος της μετάφρασης συνδέεται αναπόδραστα με το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής, το οποίο δεν θα αφήσει καμία περιοχή, ανθρώπινη και μη, ανεπηρέαστη. Οι Μεταφραστικές Σπουδές, οι οποίες εντάσσονται στο πεδίο των επιστημών του ανθρώπου και της κοινωνίας, είναι αδύνατο να παραμείνουν ανεπηρέαστες από την οικολογική στροφή πολλών αντικειμένων του χώρου των ανθρωπιστικών και των κοινωνικών σπουδών. Είναι ανάγκη να πάρουμε στα σοβαρά την ιδέα ότι η μετάφραση και οι μεταφράστριες δεν ζουν μια κατάσταση απομόνωσης αλλά αποτελούν «ένα αναπόσπαστο και ζωτικό μέρος ενός ευρύτερου υλικού και έμβιου κόσμου» (Stibbe 2015: 7). Διατροφική ασφάλεια, κλιματική δικαιοσύνη, απώλεια βιοποικιλότητας, εξάντληση νερού, ενεργειακή ασφάλεια, γλωσσοκτονία, οικολογική μετανάστευση,

συγκρούσεις για πόρους, παγκόσμιες μονοκαλλιέργειες: πρόκειται για μερικά μόνο από τα προβλήματα που θα βρεθούν στο κέντρο των περιβαλλοντικών συζητήσεων κατά τον 21ο αιώνα και θα χρειαστεί να αντιμετωπιστούν από τις μεταφράστριες, στο επίπεδο τόσο της πανεπιστημιακής έρευνας όσο και του επαγγελματικού κόσμου της αγοράς. Η *Οικο-μετάφραση* είναι μια απόπειρα να μελετήσουμε διεξοδικά μερικές από τις υποθετικές παραδοχές μας σχετικά με τη μετάφραση και το πώς μπορεί να χρήζουν ριζικής επανεξέτασης επί ενός πλανήτη που, από μια ανθρώπινη σκοπιά, μπαίνει στην πιο κρίσιμη φάση της ύπαρξής του.

Στο πρώτο κεφάλαιο διερευνώνται οι ριζικά μεταβεβλημένες περιβαλλοντικές συνθήκες της ανθρωπότητας και εξετάζεται το κατά πόσον και γιατί το γεγονός αυτό θα έπρεπε να απασχολεί συζητήσεις σχετικές με τη γλώσσα, τον πολιτισμό και τη μετάφραση. Το κεφάλαιο ξεκινά με μια διερεύνηση της έννοιας της Ανθρωπόκαινου –της νέας γεωλογικής εποχής της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής– και μελετά την κατάσταση του ανθρώπινου παράγοντα, καθώς ο αντίκτυπος των δραστηριοτήτων του μεταβαίνει από το βιολογικό προς το γεωλογικό επίπεδο. Αυτή η αλλαγή κατάστασης σημαίνει ότι η ιστορία του πλανήτη και η ιστορία της ανθρωπότητας αρχίζουν να συγκλίνουν. Ο μακροχρόνιος διαχωρισμός μεταξύ, αφενός, των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστήμων και, αφετέρου, των φυσικών επιστημών δεν δικαιολογείται πια, εντός ενός κόσμου όπου δεν μπορούμε να παραμένουμε αδιάφοροι για ό,τι ξεπερνά το ανθρώπινο. Αυτή η νέα συνειδητοποίηση φέρνει μαζί της μια ανάγκη για την ανάπτυξη μιας μετα-ανθρωποκεντρικής ταυτότητας, η οποία φυσικά τω τρόπω επηρεάζει όλες τις ανθρώπινες δραστηριότητες, της μετάφρασης συμπεριλαμβανομένης. Τοποθετώντας –αντί για τους τόσο ανθρωποκεντρικούς εαυτούς μας– το μέλλον του πλανήτη στο κέντρο των ενδιαφερόντων μας, το κεφάλαιο αποτελεί εισαγωγή στις έννοιες του τόπου, της ανθεκτικότητας και της σχεσιακότητας, στο πλαίσιο της διαμόρφωσης μιας νέας πολιτικής οικολογίας της μετάφρασης. Αυτές οι κεντρικές έννοιες εξερευνώνται κατ' επανάληψη από την αρχή ως το τέλος του βιβλίου, όμως στο πρώτο κεφάλαιο παρέχουν το πλαίσιο για να εστιάσουμε την προσοχή μας στην έννοια της ίδιας της προσοχής. Καθώς η μετάφραση, κατά την ύστερη νεωτερικότητα, μάχεται για

αναγνώριση στο όλο και πιο συνωστισμένο χρηματιστήριο της ανθρώπινης προσοχής, πώς θα έπρεπε να στοχαστούμε τι σημαίνει να σε προσέχουν και τι θα μπορούσε να σημαίνει μια «οικολογία της προσοχής» ως προς το τι κάνουν ή τι φιλοδοξούν να κάνουν οι μεταφράστριες; Ένας από τους λόγους για να επιθυμείς την προσοχή των άλλων είναι η επιδίωξη της γνωστοποίησης ή της αναγνώρισης της εργασίας σου. Η δυσκολία, κατά την παρούσα φάση, έγκειται στο ότι τα προϊόντα της μετάφρασης μπορεί να είναι ορατά, όχι όμως και η διαδικασία της. Χρησιμοποιώντας μια κεντρική έννοια της κοινωνικής ανθρωπολογίας, τη «λογική της αντιστροφής», το εν λόγω κεφάλαιο εξετάζει πώς τα μέσα που χρειάζονται για να παραχθεί μια μετάφραση – ανθρώπινα, κοινωνικά, πολιτισμικά– συχνά θυσιάζονται στον βωμό των σκοπών της αμεσότητας, της διαφάνειας και της αστραπιαίας επιτέλεσης. Αυτή η τυραννία των σκοπών επί των μέσων συνδέεται με μια γενικότερη συγκάλυψη των γήινων πόρων που κάνουν δυνατή την ανθρώπινη δράση. Το αποτέλεσμα είναι, για παράδειγμα, μια μακροχρόνια ιστορική αδιαφορία για τις μορφές ενέργειας –από την ανθρώπινη δουλεία ως τα ορυκτά καύσιμα– που έχουν επιτρέψει την ανάδυση των πολιτισμών. Μέρος της εργασίας της «μεταβασιολογίας» – που είναι η επιστήμη και η τέχνη της διαχείρισης της μετάβασης προς περισσότερο αειφόρες, ανθεκτικές και βιώσιμες οικονομίες και κοινωνίες– αποτελεί το να πάρουμε στα σοβαρά τα μέσα που χρησιμοποιούμε, επειδή αυτά καθορίζουν πώς και προς ποια κατεύθυνση θα πορευτούν οι κοινωνίες μας. Στο πλαίσιο αυτό, το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την εξέταση της μετάφρασης ως ένα μέσο, μια μορφή ενέργειας, που, εν δυνάμει, συνάδει περισσότερο με το κυκλικό σκεπτικό της ανακύκλωσης παρά με τη γραμμική λογική των εξορύξεων, μια λογική που έχει στη βάση της μια μη αμοιβαία, κυριαρχική σχέση με τη γη.

Το δεύτερο κεφάλαιο ερευνά λεπτομερώς την οικολογική σχέση μεταξύ της μετάφρασης και ενός από τα θεμελιώδη μέσα επιβίωσης ενός είδους, της τροφής. Οι διαδικασίες παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης της τροφής έχουν, φυσικά, κεντρική σημασία για την πολιτική οικολογία, καθώς ο τρόπος που η τροφή παράγεται, διανέμεται και καταναλώνεται στις μέρες μας έχει τεράστιες συνέπειες όσον αφορά τις ανθρακούχες εκπομπές. Συνήθως, ανοίγουμε το στόμα μας για να φάμε ή για να

μιλήσουμε - ή και για τα δύο. Η συζήτηση κατά το φαγητό και η συζήτηση για το φαγητό είναι χαρακτηριστικές ανθρώπινες δραστηριότητες. Όμως οι άνθρωποι, όπως και τα τρόφιμα που τρώνε, κινούνται. Αν οι άνθρωποι και τα τρόφιμα ταξιδεύουν μέσα σε έναν πολύγλωσσο κόσμο, τότε η μετάφραση πρέπει να παίζει κεντρικό ρόλο στην κίνηση αυτή. Το κεφάλαιο μελετά πώς η τροφή παρουσιάζεται στις αναπαραστάσεις της μετανάστευσης και ιδιαίτερα πώς ορισμένες μορφές μεταφραστικής πρακτικής μπορούν να λειτουργήσουν έτσι ώστε να αποκρύψουν μάλλον παρά να αποκαλύψουν τις διαδρομές της μετανάστευσης. Η απόκρυψη της μετακίνησης υφίσταται εξίσου στην τυραννία της μεταβατικότητας, της ιδέας ότι η μετάφραση, όπως το μαγείρεμα, είναι ένα ζήτημα τήρησης προκαθορισμένων διαδικασιών. Στην πραγματικότητα, η παραγωγή μιας μετάφρασης, όπως η προετοιμασία ενός πιάτου, επιτρέπει στο απρόβλεπτο -στο απροσχεδιάστο- να αναδυθεί. Είναι αυτό το πλεόνασμα του αποτελέσματος ως προς την αρχική πρόθεση που μας οδηγεί σε ένα από τα παράδοξα της μετάφρασης του φαγητού: όσο πιο χαρακτηριστική είναι η προέλευση ενός φαγητού από έναν συγκεκριμένο τόπο, τόσο περισσότερο μπορεί, απ' ό,τι φαίνεται, το φαγητό αυτό να αλλάξει τόπο. Το κεφάλαιο ερευνά τις διαφορετικές οδούς μέσω των οποίων μπορούμε να επιχειρήσουμε να αποτυπώσουμε τη σχέση μεταξύ τροφής και τόπου κατά έναν τρόπο που αναγνωρίζει μεν την ιδιαιτερότητα και την ταυτότητα, όμως τις θέτει εντός αντιλήψεων για τη σύνδεση που είναι πιο οικολογικά εναρμονισμένες. Μια από τις πιέσεις που ασκεί η τροφή επί ενός τόπου έχει να κάνει, φυσικά, με τη ζήτηση. Όσο πιο πολλά τα στόματα, τόσο πιο πολλά και τα στομάχια. Όσο πιο πολλά τα στόματα, όμως, τόσο πιο πολλοί άνθρωποι θέλουν επίσης να μιλήσουν και να γίνουν κατανοητοί. Στο πεδίο της πολιτικής οικονομίας δίνεται μια διαρκώς αυξανόμενη έμφαση στις κοινωνικές συνέπειες της «δεύτερης εποχής της μηχανής», της στροφής προς ψηφιοποιημένες και αυτοματοποιημένες μορφές παραγωγής, οι οποίες υποκαθιστούν τις υψηλού επιπέδου ανθρώπινες γνωστικές δραστηριότητες. Μια από τις εν λόγω δραστηριότητες, η μετάφραση, έχει ακριβώς να κάνει με την ανάγκη των ανθρώπων να μιλούν και να γίνονται κατανοητοί. Το κεφάλαιο εξετάζει τη λογική της βιομηχανοποιημένης παραγωγής τροφής και τη συνδέει με τη διαρκώς αυξανόμενη ζήτηση μεταφράσεων: περισσότερο φαί, περισσότερες λέξεις. Αν οι πρακτικές της αγροτικής

βιομηχανίας τέθηκαν, τελικά, υπό αμφισβήτηση από το κίνημα του Αργού Φαγητού, υπάρχει άραγε ένα αντίστοιχο κίνημα αντίστασης στη μαζική, βιομηχανοποιημένη παραγωγή μεταφρασμένης γλώσσας; Υπάρχει άραγε η ανάγκη να αναπτύξουμε ένα κίνημα Αργής Γλώσσας; Είναι άραγε η γλώσσα ένα κοινό αγαθό –όπως η Γη, το έδαφος, το νερό και ο αέρας– το οποίο σταθερά υποτιμάται επειδή είναι κάτι που το μοιραζόμαστε ελεύθερα και γι’ αυτό δεν εκτιμάται; Στο πλαίσιο αυτών των ερωτημάτων, το κεφάλαιο εξετάζει πώς η περιγραφή, η κατανάλωση και η προετοιμασία του φαγητού, μέσα από την επεξεργασία της μετάφρασης, μας οδηγούν προς μια νέα μεταφραστική οικολογία.

Το τρίτο κεφάλαιο μελετά τη θέση και τον ρόλο της μετάφρασης στη σχέση μας, ή την έλλειψη σχέσης, με τα πολυάριθμα άλλα είδη που ζουν στον πλανήτη. Μέσα από μια κριτική ματιά στον εξαιρετισμό, την αντίληψη ότι οι άνθρωποι είναι θεμελιωδώς διαφορετικοί και ασύγκριτα ανώτεροι από τα άλλα μέλη του ζωικού βασιλείου, το κεφάλαιο προχωρά στην εξέταση της συμβολικής φύσης της επικοινωνίας όσον αφορά τόσο τα έμβια όσο και τα άβια όντα του κόσμου μας. Η έννοια της «Μεταφραστικής Σφαίρας» προτείνεται ως μέσο σύλληψης των διαφορετικών μορφών μετάφρασης που συνεπάγονται οι πολλαπλές συνδέσεις μεταξύ οργανικών και ανόργανων στοιχείων. Για να αναπτυχθεί οποιαδήποτε αίσθηση αλληλεγγύης με άλλα είδη, σε μια περίοδο πρωτόγνωρης μαζικής εξάλειψης άλλων ειδών από τους ανθρώπους, η διαειδική σχεσιακότητα²⁰ απαιτεί στοχασμό σχετικά με τη μετάφραση, σχετικά με τους τρόπους επικοινωνίας μέσα στη διαφορετικότητα. Είναι ένα δύσκολο έργο, όπως φανερώνει η πολυπλοκότητα των διαφορετικών συστημάτων ζωικής επικοινωνίας που εξετάζονται στο κεφάλαιο. Η δυσκολία του έργου, όμως, δεν καθιστά μικρότερη την ευθύνη των σπουδαστών και των επιστημονικών ερευνητών να εξετάσουν πώς θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τη μετάφραση για να προωθήσουν μια μετα-ανθρωποκεντρική σχέση με τον κόσμο, ζωτική για οποιαδήποτε έννοια οικολογικής επιβίωσης. Πιο συγκεκριμένα, στο κεφάλαιο ερευνάται η δια της μετάφρασης αποκατάσταση του ζώου ως υποκειμένου, μέσα από την αναφορά στις ιστορικές εμπειρίες της αποικιοκρατίας, όπου η μετάφραση –στην πιο διαφωτισμένη της εκδοχή– πρόσφερε στους καταπιεσμένους τη

²⁰ Ο όρος *διαειδική σχεσιακότητα* (*interspecies relatedness*) δηλώνει τις πολλαπλές αλληλοσυνδέσεις μεταξύ των ειδών.

δυνατότητα να ακουστούν. Η ανάγκη να ασχοληθούμε με το διαφορετικό δεν σημαίνει την εξάλειψη της διαφοράς, γι' αυτό και δίνεται η απαραίτητη προσοχή στους κινδύνους του ανθρωπομορφισμού. Η άρνηση της διαφοράς μέσω της προβολής ανθρώπινων φαντασιώσεων εξετάζεται στο πλαίσιο της σχέσης μεταξύ της μετάφρασης και των προβλημάτων που προκύπτουν από την ασυμμετρία. Με δεδομένο ότι η αντιμετώπιση της απροσδιοριστίας του νοήματος έχει απασχολήσει για καιρό όσους ασκούν και μελετούν τη μεταφραστική εργασία, εξετάζεται δεόντως το πώς η εμπειρία αυτή θα μπορούσε να μας κατευθύνει στην ενασχόλησή μας με την επικοινωνία μεταξύ των ειδών. Αυτό που προκύπτει από τις προκλήσεις που θέτει η Ανθρωπόκαινος δεν είναι μόνο η αναγκαιότητα να ασχοληθούμε σε ένα πολύ θεμελιώδες επίπεδο με τον ζωικό κόσμο γύρω μας, αλλά και η ανάγκη να επανεξετάσουμε τα υπάρχοντα επιστημονικά εργαλεία και να αναρωτηθούμε κατά πόσον συνεχίζουν να ανταποκρίνονται στους σκοπούς για τους οποίους προορίζονται. Οι Μεταφραστικές Σπουδές, ως διεπιστημονικό πεδίο, είναι καλά τοποθετημένες για να αντιμετωπίσουν ένα μεταβαλλόμενο επιστημονικό περιβάλλον, αμέσως μόλις γίνουν επαρκώς αυτοστοχαστικές πάνω στις δικές τους μεροληψίες και υποθέσεις. Μια από τις υποθέσεις αυτές αφορά την άποψη ότι το αντικείμενό τους είναι, αποκλειστικά, η ανθρώπινη γλώσσα. Όμως, δεν πρέπει μόνο η υπόθεση αυτή να αμφισβητηθεί: στο κεφάλαιο τίθεται επίσης το ζήτημα της εξέτασης του κατά πόσον οντότητες άλλες, πλην των έμβιων, χρειάζεται να ενταχθούν σε μια πιο συνολική ή διευρυμένη κατανόηση του τι μπορεί να σημαίνει ή τι μπορεί να επιτύχει η μετάφραση. Εγγενής σ' αυτή την πορεία σκέψης είναι η αναγκαία ταπεινότητα των «κατοίκων της γης», η συνείδηση όντων που αντιλαμβάνονται πως έχουν μόνο έναν πλανήτη και η ευημερία τους εξαρτάται ζωτικά από την ευημερία και τον βαθμό κατανόησης όλων των άλλων οντοτήτων που σπίτι τους είναι η Γη επίσης. Η ταπεινότητα συνεπάγεται όχι μόνο τη διέλευση των συνόρων με σκοπό την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της κατανόησης, αλλά επίσης και τον σεβασμό των συνόρων ως μια δύναμη ώθησης προς την εκτίμηση και την αειφορία.

Το τέταρτο κεφάλαιο εξετάζει τη θέση της τεχνολογίας και της μετάφρασης εντός μιας εποχής οικολογικής ευαλωτότητας. Ένα

κεντρικό επιχείρημα αυτού του κεφαλαίου είναι ότι δεν υπάρχει τίποτα το εικονικό στις συνέπειες του εικονικού. Η δημιουργία των άυλων κόσμων των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών επιφέρει πολύ χειροπιαστές, υλικές συνέπειες για το περιβάλλον, παντού, από την εξόρυξη πολύτιμων μετάλλων μέχρι τη διαρκή απομύζηση των ενεργειακών πόρων. Η τεχνολογία ως ένα αναπόσπαστο στοιχείο της σύγχρονης μεταφραστικής πρακτικής εμπλέκεται βαθιά στις μορφές ενεργειακής εξάρτησης, οι οποίες γίνονται όλο και περισσότερο μη βιώσιμες. Ακόμα κι όταν δίνεται έμφαση στην ενεργειακή απόδοση, μια παράδοξη συνέπεια αποτελεί το ότι όσο αυξάνεται η εξοικονόμηση ενέργειας τόσο αυξάνεται και η ζήτησή της. Εν μέρει, η ακόρεστη λογική της ανάπτυξης των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνιών προωθεί και προωθείται από ένα οικονομικό μοντέλο ατελείωτης υλικής αύξησης. Η μετάφραση ως πρακτική, μέσω της επιχώριας προσαρμογής, η οποία είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη αλλοδαπών αγορών αγαθών και υπηρεσιών, είναι στενά συνδεδεμένη με την ιδεολογία της επ' άπειρον αύξησης. Το κεφάλαιο εξετάζει ποιες είναι οι μελλοντικές δυνατότητες της μεταφραστικής τεχνολογίας εντός ενός κόσμου όπου αυτό το μοντέλο ανάπτυξης δεν είναι πλέον βιώσιμο. Συγκεκριμένα, το κεφάλαιο εξετάζει τη δυνατότητα μετάβασης, από μια μεταφραστική πρακτική υψηλής τεχνολογίας, προς μια μεταφραστική πρακτική χαμηλής τεχνολογίας. Μέρος των κινήτρων γι' αυτήν τη μετατόπιση δεν αποτελεί μόνο η ανάγκη να μελετήσουμε εκ νέου την ενεργειακή χρήση και τη διαθεσιμότητα πόρων, αλλά επίσης να επανεξετάσουμε τη θέση των μεταφραστριών εντός καταστάσεων όπου η εργασία τους δεν εκτιμάται ή, ακόμη χειρότερα, δεν ανταμείβεται. Κάθε ανάλυση της σύγχρονης τεχνολογικής πραγματικότητας πρέπει να ασχοληθεί με την, κατά τα φαινόμενα, ακατασίγαστη επιθυμία για συσσώρευση δεδομένων, η οποία έχει πολύ απτές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Στο πλαίσιο αυτής της επιθυμίας, τίθεται το ερώτημα του κατά πόσον είναι οικολογικά υπεύθυνο να ακολουθούμε ένα μοντέλο απεριόριστης μεταφραστικής αύξησης. Το κεφάλαιο εξετάζει το κατά πόσον μπορεί να ισχύει πράγματι ότι «ουκ εν τω πολλώ το ευ», ιδιαίτερα στην περίπτωση του προσανατολισμού της μετάφρασης. Αυτό σημαίνει ότι μια μαξιμαλιστική αντίληψη της μεταφραστικής παραγωγικότητας μπορεί να ευνοεί τη δημιουργία μονογλωσσικών μονοκαλλιιεργειών, οι οποίες

είναι βαθιά επιβλαβείς για τη βιωσιμότητα ανθεκτικών και ποικιλόμορφων χώρων γνώσης. Το πώς θα επιβιώσουν αυτοί οι χώροι εντός μιας εποχής ταχείας τεχνολογικής ανάπτυξης και αυξημένης οικολογικής ευαλωτότητας συνδέεται εν μέρει με το πώς οργανώνεται η ίδια η γνώση. Το κεφάλαιο μελετά τους τρόπους με τους οποίους εναλλακτικά μοντέλα οργάνωσης της γνώσης επιδρούν στη σχέση της μετάφρασης με την τεχνολογία, όπως και με άλλους τομείς κρίσιμης σημασίας. Κατά τη διερεύνηση σχετικά με το είδος μετάβασης που είναι απαραίτητο για την αποφυγή μιας οικολογικής κατάρρευσης, είναι αναμφισβήτητη η θεμελιώδης σημασία των εργαλείων που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι. Μέσα στο πνεύμα της επαναξιολόγησης του ρόλου της τεχνολογίας στη μετάφραση, η έννοια της μετάφρασης ως «πρακτικής τέχνης» αναβιώνει, με σκοπό να υποδειχθούν ή να εξερευνηθούν δυνατότητες που αφορούν το μέλλον των μεταφραστριών και των μηχανημάτων τους.

Το πέμπτο κεφάλαιο αναλύει τον ρόλο της λογοτεχνίας, ιδιαίτερα της ταξιδιωτικής, στην αποκάλυψη της σχέσης μεταξύ οικολογίας, ταξιδιού και μετάφρασης. Το κεφάλαιο ξεκινά με τις διαφορετικές αναπαραστάσεις των μειονοτικών γλωσσών και των ομιλητριών τους στις σύγχρονες ταξιδιωτικές καταγραφές και ολοκληρώνεται με μια έρευνα των συνεπειών της μετάφρασης στις περιθωριοποιημένες γλώσσες των μεταναστών. Καθώς οι συγγραφείς ταξιδιωτικών έργων περνούν μέσα από διαφορετικούς πολιτισμούς, κινούνται επίσης εντός διαφορετικών γλωσσικών κόσμων και το πώς αυτοί οι κόσμοι είναι κατασκευασμένοι εξαρτάται εν μέρει από τη γλώσσα της αφήγησης. Αυτό σημαίνει πως ο κόσμος μπορεί να δείχνει πολύ διαφορετικός ανάλογα με το αν ο ταξιδιώτης μιλά μια παγκόσμια ή μια λιγότερο χρησιμοποιούμενη ή μεταφρασμένη γλώσσα. Οι παγκόσμιες γλώσσες, όμως, ταξιδεύουν τα δικά τους μεταφραστικά ταξίδια και το κεφάλαιο εξετάζει την επίδραση των αφανών ιστοριών γλωσσικής επαφής όσον αφορά μια εκ νέου σύνδεση με τον περιβάλλοντα κόσμο. Τα τοπία υποδεικνύουν, σταθερά, τη σύγκλιση αισθητικής και ηθικής. Όντως, είναι ένα ηθικό ζήτημα –και έχει προκαλέσει πολλή συζήτηση στη σύγχρονη οικολογία– το γεγονός ότι εξαφανίζονται τοπία, τα οποία δεν θα δουν τα παιδιά των μελλοντικών γενεών. Στο κεφάλαιο προτείνεται η θέση πως οι γλώσσες των ίδιων των παιδιών, οι μεταφράσεις του

κόσμου στις πολλές διαλέκτους της παιδικής ηλικίας, αποκαλύπτουν τη μετασχηματιστική ενέργεια της μετάφρασης ως έναν τρόπο έντονης προσήλωσης στον κόσμο, καθώς και μετασχηματισμού του. Αν η γλωσσική διαφορετικότητα έχει κεντρική σημασία για την πολιτισμική ποικιλότητα, ο τρόπος περιγραφής αυτής της διαφορετικότητας και αυτής της ποικιλότητας θα έχει αναπόφευκτες συνέπειες στον τρόπο ανάπτυξης μια οικολογικής ευαισθησίας σχετικά με τη γλώσσα και τη μετάφραση. Στην καρδιά της εν λόγω περιγραφής υπάρχει μια ένταση η οποία ποτέ δεν επιλύεται πλήρως, μεταξύ, αφενός, του κινούμενου ταξιδευτή και, αφετέρου, του ακίνητου κατοίκου. Οι ταξιδιωτικές διηγήσεις, εντός ενός πνεύματος οικολογικής ανοιχτομυαλιάς, μπορεί να επιθυμούν να εκθειάσουν τη γλωσσική ποικιλότητα, όμως ανακαλύπτουν πως το σύστημα αξιών μιας υψηλά κινητικής νεωτερικότητας μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα κάποιες υψηλά πραγματοποιημένες²¹ και αποδιοργανωμένες εκδοχές των μειονοτικών γλωσσών και πολιτισμών. Η προτίμηση για πολιτισμικές μάλλον παρά για πολιτικές εξηγήσεις της διαφορετικότητας και του εκάστοτε κοινωνικού πλαισίου σημαίνουν ότι ολόκληρες κοινότητες μετακινούνται έξω από το πεδίο του χρόνου, στο βασίλειο του άχρονου αταβισμού²². Το ζήτημα γίνεται ακόμη πιο προβληματικό όταν οι ομιλήτριες μειονοτικών ή περιθωριοποιημένων γλωσσών δεν βρίσκονται σε κάποια γραφική περιφερειακή περιοχή, αλλά στην καρδιά των σύγχρονων μητροπόλεων. Στις συζητήσεις σχετικά με τη γλώσσα, τη μετάφραση και την ενσωμάτωση τίθενται εκ των προτέρων, ως

²¹ Ο όρος «πραγμοποίηση» αποδίδει το αγγλικό *reification* το οποίο, υπό μια γενικευτική θεώρηση, σημαίνει την αντιμετώπιση ιδεατών και αφηρημένων εννοιών ως υπαρκτά και/ή απτά αντικείμενα (Collins Dictionary: "reify"). Η ερμηνεία αυτή, όμως, μπορεί να λειτουργήσει παραπλανητικά, αν δεν ληφθεί υπόψη η μακρά ιστορία του όρου, με ρίζες στη μαρξική σκέψη (καθώς αποτελεί απόδοση του γερμανικού *Verdinglichung* [OED: "reification"]) και τη μαρξιστική θεωρία (ιδιαίτερα μετά από την επεξεργασία του εν λόγω όρου από τον Γκέοργκ Λούκατς κατά τη δεκαετία του 1920), όπου σηματοδοτεί την απώλεια του άμεσου βιώματος των πραγματικών κοινωνικών σχέσεων, όπως και της ενεργής εμπλοκής εντός τους, μπροστά στην επιβολή των αφηρημένων αρχών της κεφαλαιοκρατικής και ωφελιμιστικής εμπορευματικής ανταλλαγής αντικειμένων ως των πραγματικών μέτρων και κανόνων της κοινωνικής ζωής (Honneth 2008: 21-25, Zuidervaat 2015: "3. Critical Social Theory").

²² Ο βιολογικός όρος «αταβισμός» αναφέρεται στην επανεμφάνιση χαρακτηριστικών ιδιοτήτων -οι οποίες είχαν εξαφανιστεί για μία ή περισσότερες γενεές- ενός προγόνου στους απογόνους του. Αναφέρεται επίσης, μεταφορικά, στην υιοθέτηση αρνητικών προγονικών συμπεριφορών. Η λέξη προέρχεται από το γαλλικό *atavism*, το οποίο μαρτυρείται από τη δεκαετία του 1820 και αποτελεί προϊόν παραγωγής στη βάση του λατινικού *atavus*, το οποίο δηλώνει τον προπάτορα, υπό τη γενική σημασία του προγόνου (ΛΚΝ 2008: «αταβισμός», OED: "atavism", Μπαμπινιώτης 2005: 307).

δεδομένες προϋποθέσεις, κάποιες αντιλήψεις σχετικά με την «ενσωμάτωση» οι οποίες είναι ακατάλληλες και άκαμπτες και δεν αντανακλούν την περίπλοκη, από τα κάτω, στο επίπεδο της καθημερινής ζωής, γλωσσική εργασία της παγκοσμιοποίησης: τις διαρκείς γλωσσικές και μεταφραστικές επαφές στα καφέ, στους ορόφους των εργοστασίων και στις αγορές των σύγχρονων πόλεων. Φυσικά, αν μια κεντρική αξία της οικοσοφίας είναι η αφύπνιση των ανθρώπων έναντι της απέραντης ποικιλότητας του έμβιου και του μη έμβιου, οι άνθρωποι θα πρέπει να γνωρίζουν τον συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο έχει περιγραφεί αυτή η ποικιλότητα. Η μετάφραση έχει ουσιαστική σημασία γι' αυτή την αποκάλυψη του κόσμου. Χρειάζεται πρώτα να γνωρίσουμε τι έχει ειπωθεί για τα οικοσυστήματα, για να μπορέσουμε να απαντήσουμε κατάλληλα. Το κεφάλαιο ερευνά έναν αριθμό ηθικών διλημμάτων τα οποία προκύπτουν από το γεγονός αυτό, όπως και την περίπλοκη σχέση που μπορεί να έχουν οι μειονοτικές γλώσσες και οι αυτόχθονες λαοί με τις εκάστοτε μεταφραστικές επιταγές. Η Ανθρωπόκαινος εποχή είναι, κατ' ανάγκη, μια Εποχή της Μετάφρασης, όπου απαιτούνται όλες οι ικανότητες που μπορούν να συγκεντρώσουν οι μεταφράστριες, ώστε να αποκατασταθεί ένας βαθμός κατανόησης των οικοσυστημάτων μας, τα οποία έχουν υποστεί σοβαρές βλάβες.

Ο Αλεξάντερ φον Χούμπολτ ήταν ο πρώτος που προειδοποίησε για τις περιβαλλοντικές συνέπειες της αποψίλωσης των δασών, γράφοντας στα Γαλλικά. Όταν ο Γερμανός μεταφραστής προσπάθησε να αποδώσει το γαλλικό κείμενο, του Γερμανού επίσης Χούμπολτ, στη γερμανική γλώσσα, ένωσε ότι δεν έπρεπε να αφήσει τις παρατηρήσεις του συγγραφέα να περάσουν χωρίς αντίλογο. Πρόσθεσε μια δική του υποσημείωση, όπου υποστήριξε πως οι ισχυρισμοί του Χούμπολτ σχετικά με τις βλαβερές συνέπειες της αποψίλωσης των δασών ήταν «αμφισβητήσιμοι» (Wulf 2015: 213). Αν ο μεγάλος Γερμανός φυσιοδίφης αναγκαζόταν να ανεχτεί μεταφραστές που εκδήλωναν κλιματικό σκεπτικισμό, η πρόκληση που αντιμετωπίζουμε τώρα είναι η εισαγωγή της μετάφρασης στην καρδιά του διαλόγου σχετικά με το μέλλον του πλανήτη που μοιραζόμαστε. Οποιαδήποτε άλλη στάση, όντως, θα ήταν «αμφισβητήσιμη».

1. Περί προσοχής

[...]

Ενέργεια

Εστιάζοντας στα μέσα, όμως, ένα κίνημα μετάβασης μπορεί να κάνει σαφή τα αποτελέσματα στα οποία οδηγούν ή είναι πιθανόν να οδηγήσουν οι επιλογές μας –και αυτή είναι η αξία της ιστορίας: ο εντοπισμός της πορείας που καταλήγει στα αποτελέσματα αυτά– αλλά μπορεί επίσης να ανοίξει το μαύρο κουτί της εταιρικής ή πολιτικής εξουσίας, αποκαλύπτοντας ποια μέσα (ανθρώπινα και/ή περιβαλλοντικά) χρησιμοποιούνται για να φτάσει στο πιάτο σας το μπιφτέκι που τρώτε ή στη βιτρίνα το παλτό που φοράει το παιδί σας ή στην τσέπη σας το κινητό τηλέφωνο που χρησιμοποιείτε. Μέρος αυτής της έρευνας, όπως θα δούμε πιο λεπτομερειακά στο δεύτερο και στο τρίτο κεφάλαιο, αποτελεί η εξέταση των μεταφραστικών μέσων που χρησιμοποιούνται για την προώθηση της βιομηχανοποιημένης παραγωγής τροφίμων ή την εκθετική αύξηση των καταναλωτικών τρόπων σκέψης και ζωής. Με άλλα λόγια, η μετάφραση, ως μέσο, μπορεί να γίνει συνένοχη ενός εξορυκτικού πολιτισμού, ενός πολιτισμού που έχει οριστεί από τη Ναόμι Κλάιν ως εξής:

Ο εξορυκτισμός είναι μια μη αμοιβαία, κυριαρχική σχέση με τη Γη, μια σχέση λήψης, καθαρά. Είναι το αντίθετο της επιμέλειας, η οποία περιλαμβάνει τη λήψη, αλλά επίσης και τη φροντίδα για την αναπαραγωγή και τη συνέχιση της ζωής στο μέλλον [...] Είναι η απομείωση της ζωής σε αντικείμενα προς χρήση από κάποιους άλλους, χωρίς να τους αποδίδεται καμία εγγενής ακεραιότητα ή αξία – ζωντανά περίπλοκα οικοσυστήματα γίνονται «φυσικοί πόροι», τα βουνά βαφτίζονται «υπερκείμενο πέτρωμα» (έτσι καλεί η εξορυκτική βιομηχανία τα δάση, τους βράχους και τα ρυάκια που εμποδίζουν τις μπουλντόζες της).

(Klein 2014: 169)

Ο εξορυκτισμός είναι από καιρό συνδεδεμένος με την ιστορία του ιμπεριαλισμού, των περιφερειών που τροφοδοτούν τα εργαστήρια των

κυρίαρχων του κόσμου. Το να σχετίζεσαι με τον κόσμο «ως το όριο της κατάκτησής σου, παρά ως το μέρος όπου ζεις» καλλιεργεί ένα ιδιαίτερο είδος αποικιοκρατικής ανευθυνότητας, όπου υπάρχει «πάντοτε ένα άλλο μέρος για να πας και να το εκμεταλλευτείς μόλις η τρέχουσα περιοχή εξόρυξης εξαντληθεί» (170). Όντως, μέσα στο πλαίσιο της ιδεολογίας του εξορυκτισμού, μπορούμε να συλλογιστούμε την ίδια την ιδέα της ενέργειας. Αν σταθούμε για λίγο και στοχαστούμε την ιδέα της ενέργειας, αυτό που παρατηρείται στην ιστορία της σκέψης είναι μια εντυπωσιακή σιωπή σχετικά με τις πηγές ενέργειας.

Είτε πρόκειται για τους δούλους ως πρωταρχική πηγή ενέργειας στις κοινωνίες των ελληνορωμαϊκών χρόνων είτε για τα ορυκτά καύσιμα ως την κύρια ενεργειακή πρώτη ύλη του ανεπτυγμένου κόσμου, δεν είναι πολλοί οι θεωρητικοί ή οι στοχαστές του δυτικού κόσμου που, μέχρι πρόσφατα (Mitchell 2011), ασχολήθηκαν με τις ενεργειακές πηγές που τροφοδοτούν τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές πρακτικές. Ο δούλος –ή η ατμομηχανή– παραμένει στην περιοχή του σιωπηρού ή του ανομολόγητου. Οι δούλοι, οι υδρογονάνθρακες και η πυρηνική ενέργεια έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό το ότι αποτελούν μέσα. Άνθρωποι εμμονικά προσκολλημένοι στους σκοπούς συχνά είναι απρόθυμοι να μιλήσουν γι' αυτά. Παραμένουν στο σκοτάδι, κρυμμένα μέσα στο μαύρο κουτί της εξουσίας. Εντούτοις, όπως υποστηρίζει ο Σαμπό, η μεταβασιακή σκέψη έχει έναν διαφορετικό στόχο: «να φέρει στο φως το αόρατο, να αποκαλύψει το κρυμμένο, να κατανοήσει τι καταναλώνουμε, έτσι ώστε να μη γίνουμε θύματα αυτών που καταναλώνουμε» (Chabot 2015: 89). Αν καθοριζόμαστε, εν μέρει, από το είδος της ενέργειας που καταναλώνουμε, μήπως θα έπρεπε να σκεφτούμε ξανά τόσο το πώς η ίδια η μετάφραση είναι συνένοχη στην παραγωγή συγκεκριμένων τύπων ενέργειας, όσο επίσης και το πώς η μετάφραση είναι η ίδια μια μορφή «ενέργειας» που κινεί πολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά συστήματα; Υπάρχει μια έννοια κατά την οποία η μετάφραση, τόσο ως πρακτική όσο και ως τελικό προϊόν που μπορεί να καταναλωθεί (όπως με το να διαβαστεί από μια σελίδα ή μια οθόνη ή να απορροφηθεί μέσω των ακουστικών ενός συνεδρίου ή στο πλαίσιο μιας τηλεφωνικής διάσκεψης εντός ενός νοσοκομείου), είναι μια μορφή ενέργειας που κινεί συγκεκριμένες μορφές ανταλλαγής και μετασχηματισμού στις κοινωνίες μας; Αν λάβουμε υπόψη μας το επιχείρημα του Ζιλιέν σχετικά

με τους «σιωπηλούς μετασχηματισμούς» και την ανάγκη να απομακρυνθούμε από ένα συγκεκριμένο είδος οντολογικής μονιμότητας, ίσως αρχίσουμε να σκεφτόμαστε τη μετάφραση λιγότερο υπό όρους ύλης και πιο πολύ υπό όρους ενέργειας. Αυτό το κάλεσμα για μια επαναξιολόγηση μιας συγκεκριμένης οντολογικής προκατάληψης της Δύσης οδηγεί στην επανεξέταση ενός άλλου στοιχείου: της δευτερεύουσας θέσης, ή κατάταξης, της ενέργειας, εντός πολλών περιοχών του δυτικού φιλοσοφικού στοχασμού. Όπως παρατηρεί ο Σαμπό:

Αυτή η υποβίβαση της ενέργειας είναι χαρακτηριστικά δυτική. Αντίθετα από την Ανατολή, η οποία κατά παράδοση στοχαζόταν το γίγνεσθαι μάλλον παρά το είναι, τις ενέργειες της μεταμόρφωσης μάλλον παρά τη σταθερότητα της ουσίας, τις λεπτές ροές, τις αναπνοές και τα σωματικά κέντρα ενέργειας μάλλον παρά τα όργανα και τις λειτουργίες τους, η ευρωπαϊκή σκέψη έχει αποδώσει στην ενέργεια μόνο μια δευτερεύουσα θέση, στα όρια των κατηγοριών της σκέψης της. Το κεντρικό της ενδιαφέρον βρίσκεται στην αντίθεση νου και ύλης, η οποία αποτελεί το πρωταρχικό σημείο γύρω από το οποίο οργανώνεται το συλλογικό ασυνείδητο.

(106)

2. Οι λέξεις ως τροφή

[...]

Οικολογία της τροφής

[...]

Ακριβώς όπως το οικολογικό κίνημα έχει τονίσει τη σημασία των τοπικά παραγόμενων τροφίμων ως τρόπο χρήσης των τοπικών παραδόσεων για να αποτραπούν μακροπρόθεσμες βλάβες στον πλανήτη, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, από μια οικολογική άποψη, κάθε μορφή μεταφραστικής πρακτικής θα πρέπει να αναδεικνύει μια παρόμοια δέσμευση στον χαρακτήρα του τόπου και στον εξέχοντα ρόλο των εκάστοτε συνθηκών. Η επένδυση χρόνου και ενέργειας στη γλωσσική και πολιτισμική πρόσκτηση και η αφιέρωση πόρων στη διατήρηση της μητρικής γλώσσας έχουν ουσιαστική σημασία για την επιτυχία της πολυσύνθετης διαδικασίας εμπλοκής στη ζωή ενός τόπου, είτε πρόκειται για μια μικρή αγροτική κοινότητα είτε για μια αχανή αστική μητρόπολη. Η σημασία της καλλιέργειας της πολυγλωσσίας και των διαπολιτισμικών ικανοτήτων είναι κεντρική για μια μεταφραστική οικολογία του τόπου. Είναι αυτή η πολυγλωσσία και αυτές οι ικανότητες που κάνουν την πολυπλοκότητα των σχέσεων μιας περιοχής να εκτιμάται ακόμη περισσότερο, καθώς αποκαλύπτουν τις μεταφραστικές συνδέσεις ενός τόπου: των τροφίμων, των μεθόδων μαγειρέματος, των μαγείρων που έχουν έρθει από άλλα μέρη και έχουν μεταφραστεί²³ στις τοπικές συνθήκες.

Όπως έχουμε ήδη σημειώσει, η αναντιστοιχία παράγει περισσότερη μετάφραση, όχι λιγότερη. Όσο πιο πολύ αντιστέκεται η γλώσσα στη μετάφραση, τόσο την προκαλεί. Γι' αυτό, είναι δυνατό να προταθεί η ιδέα πως η ικανότητα της γλώσσας να επιβιώνει και να ακμάζει μέσα στον χρόνο, όπως και να προσαρμόζεται έναντι ποικίλων πιέσεων (πρόκειται για την αρχή της ανθεκτικότητας, την οποία αναφέραμε στο πρώτο κεφάλαιο), έγκειται στην αέναη αποκάλυψη της γλωσσικής αναντιστοιχίας, η οποία γεννά απαιτήσεις για νέες μεταφράσεις, νέες

²³ Η διαμόρφωση της λέξης με πλάγια γράμματα είναι επιλογή του μεταφραστή με σκοπό να δοθεί έμφαση στη μεταφορική χρήση της λέξης και η έκφραση να μην ξενίσει το ελληνικό κοινό.

προσαρμογές. Ο ερχομός νέων κοινοτήτων, νέων γλωσσών, νέων τροφών παράγει αυτά ακριβώς τα είδη πιέσεων που απελευθερώνουν το δημιουργικό δυναμικό της αναντιστοιχίας.

Ένας κεντρικός προβληματισμός της οικολογίας αφορά το ότι δεν είμαστε μόνοι στον πλανήτη και ότι είμαστε υπεύθυνοι για μια πρωτόγνωρης κλίμακας καταστροφή ειδών. Το αποτέλεσμα των διατροφικών και αγροκτηνοτροφικών πρακτικών μας είναι οι συχνά βάρβαρες και απάνθρωπες συνθήκες υπό τις οποίες ζουν κάποια άλλα αισθανόμενα πλάσματα (Tester 1991). Από μια οικολογική σκοπιά, η αρχή της σχεσιακότητας θα πρέπει να αξιοποιήσει μια μετα-ανθρωποκεντρική κατανόηση της σχεσιακότητας. Υπό αυτή την κατανόηση, οι σχέσεις μεταξύ των ειδών αποτελούν κεντρικό στοιχείο νέων, ηθικότερων μορφών συμπεριφοράς (Braidotti 2013). Ο άνθρωπος, φυσικά, δεν είναι το μόνο είδος που μεταναστεύει. Οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν τεράστιο αντίκτυπο στις μεταναστευτικές δυνατότητες των άλλων ειδών και οι διατροφικές μας πρακτικές έχουν, στην πορεία της ιστορίας, καθορίσει τις κινήσεις ενός πολύ μεγάλου αριθμού ειδών του πλανήτη (βλ. Wilson 2003). Μολαταύτα, για να αποκτήσει αντικειμενική υπόσταση αυτή η σχεσιακή κατάσταση, θα πρέπει να επενδύσουμε αφειδώς στη διασημειωτική μετάφραση, ώστε να αποκτήσουμε μια εικόνα των σημαντικών ρόλων που η μετάφραση θα μπορούσε να παίζει, επί παραδείγματι, στα αναδυόμενα νέα επιστημονικά πεδία όπως οι Ζωικές Σπουδές.

Ο Ρίτσαρντ Τάπερ και ο Σάμι Ζουμπάιντα, στην εισαγωγή του βιβλίου με τίτλο *A Taste of Thyme: Culinary Cultures of the Middle East* («Μια γεύση θυμαριού: Μαγειρικοί πολιτισμοί της Μέσης Ανατολής»), το οποίο επιμελήθηκαν, περιγράφουν τις συνθήκες των μουσουλμανικών μεσαιωνικών περιοχών όπου άκμασαν διατροφικοί πολιτισμοί:

Ιδιαίτερες μορφές «υψηλής μαγειρικής» για τις ανώτερες τάξεις, διαφορετικές από τη στοιχειώδη διατροφή των κοινών ανθρώπων, αναπτύσσονται εντός συνθηκών όπου υφίσταται ποικιλία συστατικών (κάτι που βασίζεται στην εξελιγμένη γεωργική και εμπορική δραστηριότητα) και μια ευμεγέθους τάξη σχετικά εύπορων και φιλοπερίεργων διαιτώμενων, οι οποίοι

ενστερνίζονται μια ποιοτική αισθητική προσέγγιση της διατροφής. Τα γραπτά εξυπηρετούν την καταγραφή, τη μετάδοση και, τελικά, την προοδευτική εκλέπτυνση των συνταγών και των διαθέσιμων επιλογών.

(Tapper and Zubaida 2011: 3)

Η τροφή είναι θέμα τόσο συνθηκών όσο και αναγκαιότητας. Αυτές οι συνθήκες είναι, φυσικά, πολυδιάστατες, όμως είναι αξιοσημείωτο ότι οι Τάπερ και Ζουμπάιντα επισημαίνουν τα συγκλίνοντα αποτελέσματα της οικονομίας (γεωργία και εμπόριο) και της τεχνολογίας (συγγραφή, αγροτικές τεχνικές, τρόποι μεταφοράς). Η συνδυασμένη επιρροή και των δύο είναι το στοιχείο που επιτρέπει την ανάπτυξη ιδιαίτερων διατροφικών πολιτισμών στις ζώνες επιρροής του Ισλάμ κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης περιόδου. Η Κλόντια Ρόντεν σημειώνει, από τη μεριά της, ότι «η τροφή έχει να κάνει με πολύ περισσότερα πράγματα εκτός από το φαγητό και το μαγείρεμα» και παρατηρεί, μεταξύ άλλων, ότι «η τροφή έχει τη γλώσσα της» (Roden 2011: vii). Αν η τροφή έχει τη γλώσσα της, τότε η τροφή που ταξιδεύει θα πρέπει να ταξιδεύει μέσω της γλώσσας. Η μετάφραση, ποικιλοτρόπως εννοούμενη, χρειάζεται να αποτελεί μέρος της προσπάθειάς μας να κατανοήσουμε πώς και τι συμβαίνει στην τροφή στο πλαίσιο των ανθρώπινων πολιτισμών. Εντούτοις, δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε την έννοια της μετάφρασης από αυτούς ακριβώς τους παράγοντες –την οικονομία και την τεχνολογία– οι οποίοι ασκούν μια τόσο αποφασιστική επιρροή στη σύγχρονη παραγωγή και κατανάλωση της τροφής. Ούτε, επίσης, είναι δυνατόν αυτοί οι παράγοντες να θεωρηθούν ως κάτι το οποίο βρίσκεται έξω από τα υπάρχοντα και ποικιλόμορφα οικοσυστήματα της Γης.

3. Ζώα και μετάφραση

[...]

Επικοινωνία

Ο Στίβεν Χαρτ, στο βιβλίο του *The Language of Animals* («Η γλώσσα των ζώων»), δίνει μια σύνοψη των συζητήσεων που μαίνονταν ανά τους αιώνες για το κατά πόσον οι μορφές επικοινωνίας των ζώων, η ιδιαίτερη βιοσημειωτική τους, μπορούν κατά οιονδήποτε τρόπο να συγκριθούν με την ανθρώπινη γλώσσα.

Μέσα στην ιστορία, οι φιλόσοφοι έχουν υποστηρίξει πως η γλώσσα ξεχωρίζει το ανθρώπινο είδος από τα απλούστερα ζώα. Οι σύγχρονοι επιστήμονες -αν και όλοι αποδέχονται πλήρως τη θέση του Δαρβίνου ότι τα περισσότερα χαρακτηριστικά ανήκουν σε μια κοινή εξέλιξη από το απλούστερο προς το πιο πολύπλοκο- χωρίζονται σε δύο στρατόπεδα στο ζήτημα της γλώσσας. Η μια ομάδα επιμένει πως η ανθρώπινη γλώσσα παρουσιάζει ελάχιστη ομοιότητα με τη ζωική επικοινωνία και αντιτίθεται στη χρήση της λέξης «γλώσσα» για την περιγραφή της ζωικής επικοινωνίας. Αυτοί οι ερευνητές -συμπεριλαμβανομένων πολλών γλωσσολόγων- ορίζουν τη «γλώσσα» χρησιμοποιώντας χαρακτηριστικά των ανθρώπινων γλωσσών, όπως η δημιουργικότητα, οι κανόνες και το νόημα. Η άλλη ομάδα ανταπαντά ότι, όπως και κάθε άλλο χαρακτηριστικό, η ζωική επικοινωνία διαβαθμίζεται από απλές ως πολύ περίπλοκες μορφές (όπως η ανθρώπινη γλώσσα). Η ομάδα αυτή παραπέμπει στη συμπεριφορά μαϊμούδων και χιμπαντζήδων στο φυσικό περιβάλλον τους και στα πειράματα όπου μεγάλοι πίθηκοι έμαθαν, ως ένα σημείο, να επικοινωνούν με ανθρώπους, ως αποδείξεις του ότι η ανθρώπινη γλώσσα και οι άλλες ζωικές γλώσσες διαφέρουν ως προς τον βαθμό επικοινωνίας και η διαφορά αυτή είναι μικρότερη από ό,τι θα ήθελαν κάποιοι να πιστεύουν.

(Hart 1996: 7)

Για πολλούς στοχαστές και συγγραφείς, από τον Καρτέσιο ως τον Τσόμσκι (Descartes 1959, Chomsky 1965), εδώ παίζονται πολλά. Η γλώσσα είναι αυτό που καθορίζει τους ανθρώπους, αυτό που τους κάνει μοναδικούς. Αν, εντός ενός μονοθεϊστικού θρησκευτικού πλαισίου, η ανθρώπινη μοναδικότητα έγκειται στην κατασκευή των ανθρώπων κατά την εικόνα της θεότητας, στον κοσμικό ιστορικό χρόνο είναι η γλώσσα που αναλαμβάνει το άχθος της διαφοροποίησης. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι, στον μεταδαρβινικό κόσμο, όπου το ζήτημα της συμπερίληψης του ανθρώπινου είδους στο βασίλειο των ζώων είναι θέμα τόσο καταγωγής όσο και ορισμού, η πίεση στη γλώσσα, ως δείκτη της διαφορετικότητας των ειδών, γίνεται ακόμη πιο έντονη (Beer 2009). Μέρος αυτής της επένδυσης στη γλώσσα ως ουσία του ανθρώπου συνδέεται με μια μακροχρόνια νευρική γύρω από την αντιμετώπιση του ανθρώπου ως «ζώου». Ο αυτοκρατορικός χαρακτηρισμός των υποτελών λαών ως «βάρβαρων» ή «αγρίων» γεννιέται από την υποτιθέμενη ζώωδη φύση τους. Όπως το θέτει κατά τον 13ο αιώνα ο Γεράλδος της Ουαλίας, ένας προπαγανδιστής υπέρ της αγγλονορμανδικής εισβολής στην Ιρλανδία, «ζουν τρώγοντας μόνο κτήνη – και ζούν σαν κτήνη» (Gerald of Wales 1982: 93). Όταν ο Ρίτσαρντ Μπέιλι χαρτογραφεί την εμφάνιση των αμερικάνικων Αγγλικών, ο κατάλογος των πρώιμων αποικιοκρατικών αρπαγών τοποθετεί αμετακίνητα τους αυτόχθονες λαούς στην περιοχή του φυτικού και του ζωικού βασιλείου:

Οι Άγγλοι εξερευνητές διείσδυσαν στο μυστήριο της βορειοαμερικανικής ηπείρου και επέστρεψαν φέρνοντας μαζί τους θαυμάσια πράγματα: ζώα και φυτά άγνωστα στην Αγγλία, μέχρι κι ανθρώπους, Μάντεο and Γουάντσιζ, Αμερινδιάνους που μεταφέρθηκαν στην αυλή της Ελισάβετ ως μέρος των κερδών του ταξιδιού του Γουόλτερ Ράλεϊ, το 1585, στο νησί Ρόανοκ, στη σημερινή Βόρεια Καρολίνα.

(Bailey 2004: 4)

Το να μεταχειρίζεσαι άλλους ανθρώπους σαν ζώα συνεπάγεται ότι τα «ανθρώπινα» δικαιώματα δεν έχουν καμία ισχύ. Γι' αυτό, πολλές από τις προσπάθειες του πολιτικού διαφωτισμού και των προοδευτικών πολιτικών ρευμάτων κατευθύνονταν προς την αποκατάσταση της

«ανθρωπιάς» των υπηκόων και των λαών που υποβάλλονταν σε στυγνή, «απάνθρωπη» και εξευτελιστική μεταχείριση. Όπως έχουμε υποστηρίξει σε προηγούμενη εργασία μας, ένα σημαντικό στοιχείο στην προσπάθεια αυτή υπήρξε η ίδια η μετάφραση, κατά την οποία τα υποδουλωμένα υποκείμενα μπορούσαν, μέσω της μετάφρασης ή της διερμηνείας, να αρχίσουν να εκφράζουν τη δική τους κοσμοαντίληψη. Το να επιτρέψεις στη διαφορετικότητα να ακουστεί σήμαινε μια μετακίνηση από το θετικιστικό αντικείμενο του αποικιοκρατικού πειράματος στο ερμηνευτικό υποκείμενο της μεταποικιακής έκφρασης (Cronin 2006: 77-78). Στη θέση του άφωνου ζώου, καταδικασμένου στην «αγριότητα», υπήρχε ο ομιλών άνθρωπος, με τη μετάφραση να δίνει φωνή στις αγωνίες του.

4. Η μεγάλη μετάβαση

[...]

Οικολογία της ζήτησης

[...]

Αν οι μονοκαλλιέργειες -αγροτικές, βιομηχανικές, πολιτικές, οικονομικές- είναι η προϋπόθεση για τον εξορυκτισμό και την οικολογική ευαλωτότητα, η οποιαδήποτε νοσηματοφόρα μετάβαση προς έναν αειφόρο πλανήτη πρέπει να συνεπάγεται μια συστηματική αμφισβήτηση αυτών των μονοκαλλιεργειών, όποια κι αν είναι η προέλευσή τους. Υπό αυτή την οπτική, οι μεταφράστριες, τόσο ως ειδήμονες της επιστημολογικής ποικιλότητας, μέσω της εις βάθος μελέτης πολιτισμών και γλωσσών, όσο και ως δυνάμει διαμεσολαβήτριες στη διαδικασία ενημέρωσης των άλλων ανθρώπων σχετικά με τον ρόλο της διαφορετικότητας στη μετάφραση, έχουν κεντρική σημασία για την κατασκευή ανθεκτικών χώρων γνώσης. Κατά την εξέταση των λειτουργιών μιας οικολογίας της ζήτησης και των αξιών που καθορίζουν τις επιλογές που πρόκειται να γίνουν, τόσο ως προς το τι θα μεταφραστεί όσο και πώς θα μεταφραστεί, μια υπέρτατη αξία πρέπει να είναι η διαφύλαξη της επιστημολογικής και οντολογικής ποικιλότητας εντός των παγκόσμιων πολιτισμών. Ο κίνδυνος είναι ότι κατά τη μελέτη της μετάφρασης μπορεί συχνά να υπάρξει μια μοιραία σύγχυση μεταξύ της μετάφρασης ως υποδομής και της μετάφρασης ως ροής.

Υπάρχουν δύο πιθανοί τρόποι χαρτογράφησης μιας πόλης: Ο κλασικός χάρτης μιας πόλης σου δίνει τη διάταξη των οδών και τις θέσεις βασικών μεταφορικών κόμβων, περιοχών πολιτισμικού και ιστορικού ενδιαφέροντος και σημαντικών δημόσιων υπηρεσιών (όπως, π.χ., τα κυβερνητικά κτίρια και τα νοσοκομεία). Αυτός είναι ένας χάρτης της υποδομής της πόλης. Θα σου δείξει όλους τους πιθανούς τρόπους μετακίνησης μέσα στην πόλη και τις διαφορετικές διαδρομές που μπορεί να ακολουθήσεις για να πας από έναν σταθμό στην εθνική πινακοθήκη. Μπορεί, όμως, να θέλεις να σχεδιάσεις έναν άλλου είδους χάρτη, βασισμένο όχι στις διαδρομές που οι άνθρωποι μπορούν να ακολουθήσουν μέσα στην πόλη, αλλά στις διαδρομές που ακολουθούν

στην πράξη. Αυτός είναι ένας χάρτης ροών (Zuckerman 2013: 61–62). Ένας χάρτης υποδομής, όπως ο χάρτης μιας πόλης ή ένας συμβατικός οδικός χάρτης, προσφέρει μια πλατωνική ιδέα της κυκλοφορίας. Είναι μια ονειρώδης παρουσίαση δυνατοτήτων κίνησης. Δεν σου δείχνει, όμως, τα οδικά έργα, ούτε σου λέει πότε υπάρχει πάρα πολλή κίνηση ή ποιες περιοχές παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα ολισθηρότητας λόγω πάγου ή κινδύνους καθίζησης. Μπορείς, θεωρητικά, να περπατήσεις οπουδήποτε στην πόλη (εδώ αναφέρεται η *υποδομή*) αλλά, όπως πολλά παραδείγματα αποδεικνύουν, η συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων της πόλης κινείται εντός ενός πολύ περιορισμένου εύρους διαδρομών μεταξύ των τόπων μελέτης, εργασίας και παιχνιδιού (εδώ αναφέρεται η *ροή*) (Biermann 2011). Έτσι, όταν μελετάμε τον αριθμό των ομιλούμενων ανά τον κόσμο γλωσσών, τους αριθμούς των ομιλητριών διαφορετικών γλωσσών, τον αριθμό των γλωσσών που διδάσκονται από διαφορετικούς οργανισμούς εκπαίδευσης μεταφραστριών, τις δυνατότητες επεξεργασίας που προσφέρει η νέα τεχνολογία, το δυναμικό της ίδιας της μετάφρασης να διαχειριστεί μια πολύ μεγάλη γκάμα εργασιών από τη νοηματική διερμηνεία ως την εγχώρια προσαρμογή παιχνιδιών, μπορούμε να πούμε πως, από την άποψη της υποδομής, οι δυνατότητες της μετάφρασης είναι αχανείς: Η δυσκολία βρίσκεται στην πραγματικότητα των ροών.

Αν μόνο ένα 2-3% της παγκόσμιας λογοτεχνίας μεταφράζεται στην αγγλική γλώσσα ή αν στην πράξη, παρά την ύπαρξη μιας εκτεταμένης μεταφραστικής υποδομής (van Parijs 2011), τα Αγγλικά είναι η κοινή γλώσσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή αν μια μελέτη των ευρωπαϊκών ερευνητικών εργασιών στον τομέα της δημόσιας υγείας που κάλυψε 210.433 εκδόσεις που βρέθηκαν στον Κατάλογο Επιστημονικών Παραπομπών (Science Citation Index) και στον Κατάλογο Παραπομπών Κοινωνικών Επιστημών (SSCI) –με αποκλεισμό επικαλυπτόμενου υλικού– έδειξε ότι το 96,5% των εκδόσεων δημοσιεύτηκαν στα Αγγλικά και μόνο το 3,5% αφορούσε κάποια άλλη γλώσσα πλην των Αγγλικών (Larsen and von Ins 2010: 575-603), τότε οι μεταφραστικές ροές υποδεικνύουν μια πιθανή πορεία προς μονογλωσσικές επιστημικές μονοκαλλιέργειες. Η τοποθέτηση της μετάφρασης εντός μιας οικολογίας της ζήτησης σημαίνει εστίαση της έμφασης στην αλλαγή της φύσης των ροών. Μια υπέρμετρη επικέντρωση στον κυβερνοουτοπισμό της

προσφοράς, μέσω της εγκωμιαστικής προώθησης των δυνατοτήτων της τεχνολογικής υποδομής να προσφέρει μετάφραση για όλους και για τα πάντα, παραβλέπει όχι μόνο το αθέατο περιβαλλοντικό κόστος αλλά και τη γεωπολιτική του πλούτου και της επιρροής, που καθορίζει σ' όλο τον κόσμο τις μεταφραστικές επιλογές της εποχής μας. Το κατά πόσον η μετάφραση θα γίνει η νέμεση ή η φρουρός της επιστημικής ομοιομορφίας είναι κάτι που, τελικά, υπαγορεύεται από τις ροές.

Στην εποχή της «οικονομίας της γνώσης» και της «έξυπνης κοινωνίας», η ενασχόληση με τις δυνατότητες της χαμηλής τεχνολογίας και του αυτόβουλου ασκητισμού της οικολογίας της ζήτησης μπορεί να φανεί ενοχλητικά οπισθοδρομική. Το σχέδιο αυτό βρομάει νεολουδιτισμό: νοσταλγικό πόθο ενός σκοταδιστικού παρελθόντος. Ακόμη πιο ανησυχητικά, για τους εργάτες της γνώσης, όπως οι μεταφράστριες, οι πανεπιστημιακοί και οι φοιτητές, η οικο-μετάφραση θα μπορούσε να σημαίνει μια εχθρότητα ή αντιπάθεια για την έρευνα, την καινοτομία και, μάλιστα, τη γνώση την ίδια (Phillips 2015). Αυτό, προφανώς, δεν ισχύει, αν μη τι άλλο επειδή η «παραγωγή και αναπαραγωγή της ύπαρξης του είδους μας, όπως κι αν έχει, πρέπει να είναι η κεντρική έγνοια κάθε ουσιώδους γνώσης» (McKenzie Wark 2015: 134). Η πρόκληση που θέτει η Ανθρωπόκαινος αφορά ακριβώς την ανάγκη να τεθούν υπό εξέταση βαθιά ριζωμένες υποθετικές παραδοχές, να συλλάβουμε το ασύλληπτο και να αναπτύξουμε νέες μορφές γνώσης που ανταποκρίνονται όχι μόνο στις τωρινές μας δυσχέρειες, αλλά και στις ανάγκες του πλανήτη που θα κληρονομήσουν αυτές και αυτοί που έρχονται μετά από εμάς. Η ανάγκη να προσανατολίσουμε τη γνώση προς διαφορετικούς σκοπούς αντιμετωπίζοντας με σοβαρότητα τα μέσα που χρησιμοποιούμε (βλ. Κεφ. 1) επιτάσσει, μεταξύ άλλων, να επανεξετάσουμε τις γνωστικές υποδομές, ιδιαίτερα αυτές που ο καθομολογημένος στόχος τους είναι η υποστήριξη και προώθηση της έρευνας: τα πανεπιστήμια. Μπορεί κάποιος να ρωτήσει, όμως, αν τα πανεπιστήμια, όπως έχουν διαμορφωθεί στις μέρες μας, είναι ικανά να αναπτύξουν μια ουσιώδη γνώση που απαντά στις τρέχουσες και μελλοντικές ανάγκες της «παραγωγής και αναπαραγωγής της ύπαρξης του είδους μας». Με άλλα λόγια, η πρακτική της οικο-μετάφρασης αλλάζει μόνο την προσέγγιση του έργου της μεταφράστριας ή, άραγε,

αμφισβητεί επίσης τις συμβατικές παραδοχές σχετικά με την οργάνωση της γνώσης;

5. Γλωσσικοί κόσμοι

[...]

Πολιτική και πολιτισμός

[...]

Στην απουσία της πολιτικής διάστασης, αναπόφευκτη σανίδα σωτηρίας γίνεται μια ψευδοανθρωπολογία ομαδότυπων, γι' αυτό και η καταγραφή της Ντραϊσντέιλ έχει τον υπότιτλο «Ταξίδια στην Ευρώπη των Φυλών» («Travels Through Tribal Europe»). Επιπλέον, όταν η Ντραϊσντέιλ περιγράφει τις προσπάθειες των Κορσικανών γυναικών να τερματίσουν την πολιτική βία, μιλά με δυσaráσκεια για το γεγονός ότι «όπως και στη Βόρεια Ιρλανδία, τα αρχαία μίση θα συνέχιζαν να διχάζουν τον τόπο». Ο αταβισμός –και όχι η συγκεκριμένη περίπτωση– γίνεται ο κινητήριος παράγοντας στις καταστάσεις γλωσσικής σύγκρουσης. Τα «αρχαία μίση» τοποθετούν αμετακίνητα τις εντάσεις των ημερών μας στον προνεωτερικό και τον προϊστορικό χρόνο, όπου ούτε η πολιτική ούτε ο ορθός λόγος έχουν ισχύ μέσα στη δίνη του συναισθήματος που επιβάλλει στη βάρβαρη προ-πολιτική φυλετική ομάδα να επαναλάβει τις αιματοθυσίες των εφέστιων θεών. Έτσι, τις ζωές των Κορσικανών και των Βάσκων, όπως και των Βορειοϊρλανδών, δεν τις κυβερνούν οι κοινωνικοϊστορικές συνθήκες της υποεθνικής πάλης για ισχύ, αλλά είναι παγιδευμένες εντός προνεωτερικών μορφών αιματοχυσίας που ανήκουν μάλλον στον μυθολογικό παρά στον ιστορικό χρόνο.

Καθώς η πολιτική εξοβελίζεται απροκάλυπτα, η κατά περίπτωση ηθική αξιολόγηση παραχωρεί τη θέση της σε μια λεπτεπίλεπτη ηθικότητα, η οποία ωθεί τον διαφωτισμένο ταξιδιώτη μάλλον να καταδικάζει παρά να εξηγεί. Η αστοχία γίνεται ακόμη πιο εντυπωσιακή στο θέμα της εξουσίας, την οποία συχνά επικαλούνται οι ιστορικές αναλύσεις αλλά είναι ευδιάκριτα απύσχα από τις σύγχρονες περιγραφές των γλωσσικών εντάσεων. Μια αξιομνημόνευτη εξαίρεση αποτελεί η περιγραφή του σύγχρονου Βελγίου από τη Ντραϊσντέιλ, η οποία περιγράφει πώς οι γαλλόφωνοι Βαλόνιοι απέκτησαν παλαιότερα σημαντική οικονομική ισχύ στο Βέλγιο μέσα από την κυριαρχία τους στη βαριά βιομηχανία. Οι Φλαμανδοί αντιμετωπίζονταν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας, γεγονός που προκαλούσε βαρύτατα αισθήματα πικρίας, τα οποία οξύνονταν

περαιτέρω εξαιτίας της ηγεμονίας της γαλλικής γλώσσας στον βέλγικο στρατό από την εποχή του Πρώτου Παγκόσμιου Πόλεμου. Η κατάσταση άλλαξε με την παρακμή της βέλγικης βαριάς βιομηχανίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και με την ανάδυση της φλαμανδόφωνης μεσαίας τάξης (155). Ο Έιμπλι, από την πλευρά του, παραθέτει τις συσσωρευμένες κατά το παρελθόν περιπτώσεις κακομεταχείρισης των αυτοχθόνων λαών από τα εκπαιδευτικά συστήματα της Βόρειας Αμερικής και της Αυστραλίας (Abley 2003: 62). Όπως κι αν έχουν τα παραπάνω, πιο γενικά, η εχθρότητα μεταξύ μειονοτικών και κυρίαρχων γλωσσών παρουσιάζεται ως φυσική κατάσταση, μέσω μιας ουσιοκρατικής προδιάθεσης: είναι μάλλον μια εγγενής αστοχία από τη μεριά των ομιλητριών των μειονοτικών γλωσσών να διαπραγματευτούν τη θέση τους στη νεωτερικότητα, παρά κάτι που αναλύεται ως προς τις εξόφθαλμες ανακολουθίες στα θέματα κρατικής εξουσίας, οικονομικών πόρων και κοινωνικοψυχολογικής ευαλωτότητας.

Όταν το αναγνωστικό κοινό διαβεβαιώνεται πως το ενδιαφέρον της κυρίας Ερό, πληροφορήτριας της Ντραϊσντέιλ, για την προβηγκιανή γλώσσα έχει να κάνει με τον πολιτισμό και όχι με την πολιτική, η συγγραφέας αποκαλύπτει ένα είδος πολιτισμικού πιστεύω το οποίο έχει γίνει κοινό έδαφος πολλών σύγχρονων αντιπαραθέσεων μεταξύ διαφορετικών γλωσσών και πολιτισμών. Αυτό σημαίνει ότι ο πολιτισμός καθεαυτόν έχει αναλάβει έναν θεμελιώδη ρόλο στη σύγχρονη κοινωνία. Αν στις προηγούμενες εποχές ο Θεός ή η Φύση θεωρούνταν ως η βάση από την οποία καθετί άλλο εξαρτούσε το νόημά του, στη μετανεωτερική εποχή επιστρατεύεται ο Πολιτισμός στα θεμέλια της επιστημικής και οντολογικής συνεκτικότητας (Eagleton 2003). Η αίσθηση ότι ο πολιτισμός διαπερνά και καθορίζει τα πάντα ικανοποιεί τους ουσιοκράτες, που βλέπουν τον πολιτισμό ως ένα σύνολο αμετάβλητων ποιοτήτων που περνούν από τη μια γενιά στην επόμενη. Αντίστροφα, η αντίληψη ότι καθετί μπορεί να γίνει κατανοητό ως πολιτισμική κατασκευή ενθουσιάζει τους σχετικιστές, οι οποίοι έτσι μπορούν να αποδομήσουν τα έργα των φανατικών εθνικιστών. Η πρωταρχική δυσκολία έγκειται στο ότι και τα δύο αυτά στρατόπεδα, ανοιχτά ή εμμέσως, προσυπογράφουν τις πολιτισμικές ερμηνείες των κοινωνικών και ιστορικών φαινομένων που φέρουν το ειδοποιό μειονέκτημα της περιθωριοποίησης δομικών ερωτημάτων του πολιτικού

λόγου και της συναφούς ανάλυσης. Με άλλα λόγια, ενώ παλαιότερα γινόταν επίκληση της φυλετικής ή της ταξικής διαφοράς για τη δικαιολόγηση του αποκλεισμού και της ανισότητας, τώρα επιστρατεύεται ο πολιτισμός για να δικαιολογήσει την επιτήρηση και την περιθωριοποίηση. «Αυτοί» δεν είναι σαν «Εμάς», αλλά όχι επειδή τρώνε διαφορετικά ή ντύνονται διαφορετικά ή μιλάνε διαφορετικά. Ο εθνοπλουραλιστικός ρατσισμός των σύγχρονων κοινωνιών γίνεται πολιτισμικός.

B. Eco-Translation - Translation and Ecology in the Age of the Anthropocene:

Κείμενο Αφετηρίας

Introduction Earthlings

‘We need a new subject for small talk. The weather has become too interesting.’

(Chrostowska 2015: 158)

His brother, Wilhelm, believed that his mind was ‘made to connect ideas, detect chains of things’ (Wulf 2015: 87). When the German naturalist Alexander von Humboldt went exploring the Andes, a moss that grew there reminded him of a species from the forests of Northern Germany thousands of miles away. In the mountains near Caracas he found rhododendron-like plants that he compared to flowers he had seen in the Swiss Alps. In Mexico he came across pines, cypresses and oaks that were similar to those in Canada. In the words of his modern biographer, Andrea Wulf, Humboldt believed ‘Everything was connected’ (88). Connections brought about insights but they also spelled trouble. In Venezuela, for example, in the valley of Aruga at Lake Valencia, Humboldt noticed how once fertile land was being over-exploited and turning barren. The reason? Colour. The global demand for indigo led local people to grow the plant that produced the blue dye. The plant gradually replaced maize and other edible crops grown in the valley. Indigo plants were particularly demanding of the soil so that not only were local people depriving themselves of necessary food crops but the further cultivation of the plant would soon be impossible as a result of soil exhaustion. The dye on the European tablecloth had a long tail of ecological destruction that led to the other side of the Atlantic.

Translation is also ‘made to connect ideas’ and one of the ideas that has come to the fore in the contemporary world is that of climate change. As this book was being written, over 197 countries came together in Paris to discuss an agreement on limiting carbon dioxide emissions. Between

1990 when the first report by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) alerted governments to the real threat of global warming and 2015 when the governments gathered in Paris, carbon dioxide emissions had not gone down. They had, in fact, risen by 60 per cent (Anderson 2015). What the global gathering demonstrated was the extent both of our interconnectedness and our vulnerability as a species. What we will argue in this book is that translation as a body of ideas and a set of practices is central to any serious or sustained attempt to think about this interconnectedness and vulnerability in the age of human-induced climate change.

Over a decade ago I finished a volume on translation and globalisation with a brief consideration of ‘translation ecology’ (Cronin 2003: 165–172). My main concern was with the role of translation in giving minority language speakers control over what, when and how texts might be translated into or out of their languages. The notion of translation ecology was subsequently taken up by Chinese scholars who were particularly interested in how the science of ecology could be used to study the contexts and practices of translators (Xu 2009). This has led to regular symposia on the ‘eco-translatology’, where much focus is placed on ecosystemic notions of selection and adaptation (Liu 2011: 87–90). The approach that is adopted in this work is derived from a broad concept of political ecology understood as the study of the social, cultural, political and economic factors affecting the interaction of humans with other humans, other organisms and the physical environment (Robbins 2011). In taking the term ‘eco-translation’ first employed by Clive Scott at a lecture given in 2015 in the University of Exeter, I have extended it beyond Scott’s understanding of the term to describe the translator’s ‘psycho-physiological’ involvement with the text to be translated (Scott 2015). As used in the current work, ‘eco-translation’ covers all forms of translation thinking and practice that knowingly engage with the challenges of human-induced environmental change. One of the challenges, indeed, is how to apprehend the agents and objects of this change.

Timothy Morton has coined the term 'hyperobjects' to refer to 'things that are massively distributed in space and time relative to humans' (2013: 1). His examples of hyperobjects are various:

A hyperobject could be a black hole. A hyperobject could be the Lago Agrio oil field or the Florida Everglades. A hyperobject could be the biosphere, or the solar system. A hyperobject could be the sum total of all the nuclear materials on Earth; or just the plutonium, or the uranium. A hyperobject could be the very long-lasting product of direct human manufacture, such as Styrofoam or plastic bags, or the sum of all the whirring machinery of capitalism.

(1)

Another example of a hyperobject is global warming or climate change. The difficulty with hyperobjects is that humans will experience only part of the hyperobject at any one time and they are impossible usually to grasp in their totality. You could be aware of a series of unusually hot or unusually wet summers or have noted that a small piece of coastline you know well has changed since childhood but the notion of 'global warming' can seem excessively abstract or remote. If you throw away a Styrofoam cup how can you imagine what the world will be like in 400 years' time, the time it will take to biologically degrade the cup? If you plug into an electricity network that is partially powered by nuclear energy, how aware are you that the amortisation rate for plutonium is around 24,000 years? As Morton observes, 'Twenty-four thousand years into the future, no one will be meaningfully related to me. Yet everything will be influenced by the tiniest decisions I make right now' (122). Hyperobjects change our experience of time. The future, in other words, is no longer in the future. It informs the here and now. When we think about the future of translation it involves inescapably the question of climate change which will leave no area of human and non-human being untouched. Translation studies as one of the human and social sciences cannot remain immune to the ecological shift in many humanities and social science subjects. It needs to take seriously the idea that translation and translators do not exist in isolation but that they are 'an inextricable and integral part of a larger physical and living world'

(Stibbe 2015: 7). Food security, climate justice, biodiversity loss, water depletion, energy security, linguicide, eco-migration, resource conflicts, global monocultures, are only some of the issues that will be at the heart of environmental debates in the twenty-first century and that will need to be addressed by scholars and practitioners of translation alike. *Eco-Translation* is an attempt to think through some of the assumptions we make about translation and how they may need to be radically rethought on a planet that, from a human standpoint, is entering the most critical phase of its existence.

Chapter one investigates the radically changed environmental circumstances of humanity and asks why this should be of concern to debates around language, culture and translation. It opens with an examination of the notion of the Anthropocene – the new geological era of human-induced climate change – and looks at the shift in the status of the human from biological to geological agent. This shift in status means that the history of the planet and the history of humanity begin to converge. The long standing division between the human and social sciences and the natural and physical sciences is no longer tenable in a world where we cannot remain indifferent to the more than human. From this new awareness comes a need for the development of a post-anthropocentric identity which naturally affects all human activities including translation. In placing the future of the planet at the centre of our preoccupations, rather than our all too human selves, the chapter introduces the notions of place, resilience and relatedness in the context of the formulation of a new political ecology of translation. These core notions are repeatedly explored throughout the book but in chapter one they provide a context for paying attention to the notion of attention itself. As translation battles for recognition in the increasingly crowded attentionscape of late modernity, how are we to think about what it means to be attended to and what might an ‘ecology of attention’ mean in terms of what translators do or aspire to do? One of the reasons for desiring the attention of others is to make work visible or have it valued. The difficulty in the contemporary moment is that the products of translation may be visible but not the process. Taking a key concept from social anthropology, the ‘logic of inversion’, the chapter looks at how the means needed to bring about a translation – human, social, cultural – are

often sacrificed to the ends of immediacy, transparency and instantaneity. This tyranny of ends over means relates to the more general concealment of the earth's resources that have made human action possible. The result has been, for example, a long historical indifference to the forms of energy – from human slaves to fossil fuels – which have allowed civilisations to emerge. Part of the task of 'transitology' – the science and art of managing the transition to more sustainable, resilient and viable economies and societies – is to take means seriously because it is they that determine how and in what direction our societies will travel. It is in this context that the chapter concludes by considering translation as a means, a form of energy that is potentially more amenable to the cyclical rationale of recycling than to the linear logic of extractivism, the logic based on a non-reciprocal, dominance-based relationship with the earth.

Chapter two explores in detail the ecological relationship between translation and one of the essential means of species survival, food. The production, distribution and consumption of food has, of course, become a core concern of political ecology, as how food is currently produced, distributed and consumed has enormous consequences in terms of carbon emissions. When we open our mouth, it is usually to eat or to speak or do both. Talking and eating or talking about eating are typically human activities. Humans, however, like the foods they eat, move about. If humans and foods travel in a multilingual world, then translation must be integral to that movement. The chapter considers how food features in representations of migration and how particularly forms of translation practice can work not so much to reveal as to conceal the paths of migration. The concealment of movement is equally at play in the tyranny of transitivity, the notion that translation, like cooking, is a matter of following preordained routines. The actual working through a translation like the preparation of a dish allows the unpredictable, the unplanned for to emerge and it is this excess of effect over intention that brings us to one of the paradoxes of food translation, the more a food is of a place, the more it can seemingly be displaced. The chapter examines the different ways in which we can attempt to capture the relationship between food and place in a way that acknowledges specificity and identity but embeds them in more ecologically attuned notions of

connectedness. One of the pressures of food on place is, of course, demand. The more mouths there are, the more that need to be fed. The more mouths there are, however, the more that also want to speak and be understood. In the field of political economy, there is an increasing emphasis on the social consequences of the 'second machine age', the shift towards digitalised and automated forms of production that substitute for higher-level human cognitive activities. One of the activities targeted is precisely to do with the need to speak and be understood, translation. The chapter examines the logic of industrialised food production and aligns this with the ever-increasing demands for translation, more food, more words. If the practices of agro-industry were eventually called into question by the Slow Food movement is there an equivalent movement of resistance to the mass, industrialised production of translated language? Is there a need to develop something like a Slow Language movement? Is language a common good like the land, earth, air and water that has been constantly devalued because it is something that we all share and therefore is not valued? In the context of these questions, the chapter looks at how the description of food, the consumption of food and the preparation of food as they are filtered through translation guide us towards a new translation ecology.

Chapter three looks at how translation figures in our relationship or lack of relationship with the numerous other species that inhabit the planet. Taking a critical look at human exceptionalism, the notion that humans are radically different from and immeasurably superior to other members of the animal kingdom, the chapter goes on to consider the symbolic nature of communication for both organic and inorganic entities in our world. The notion of 'tradosphere' is advanced to capture the different forms of translation implied by the multiple connections between the organic and the inorganic. In order to develop any sense of solidarity with other species in a period of unprecedented mass extinction of other species by humans, inter-species relatedness demands reflection on translation, how to communicate across difference. That this is a challenging task is illustrated by the complexity of different animal communication systems discussed in the chapter. The difficulty of the task, however, does not lessen the responsibility on students and scholars of translation to consider how they might use

translation to move towards a post-anthropocentric relationship to the world, vital for any notion of ecological survival. In particular, the chapter investigates the rehabilitation of the animal subject through translation drawing on historical experiences of colonialism where translation in its more enlightened mode offered the possibility of a voice for the oppressed. The need to engage with difference should not mean the annihilation of difference and there is due regard for the dangers of anthropomorphism. Denying difference through the projection of human fantasies is examined in the context of the relationship between translation and the problematic of incommensurability. Dealing with the indeterminacy of meaning has long been a preoccupation of those who practise and study translation and due consideration is given to how this experience might guide us in dealing with inter-species communication. What results from the challenges of the Anthropocene is not only the necessity to engage at a very profound level with the animal world around us but the need to re-examine existing disciplinary tools and ask whether they are any longer fit for purpose. Translation studies as an interdiscipline is well placed to tackle a changing disciplinary environment once it is sufficiently self-reflexive about its own biases and assumptions. One of these assumptions relates to seeing its remit as dealing exclusively with human language. However, not only must this assumption be questioned but the chapter also asks us to consider whether entities other than life-forms need to be factored into a more comprehensive or enlarged understanding of what translation might mean or could do. Implicit in this line of thinking is the necessary humility of 'earthlings', the consciousness of beings who realise that they have only one planet and whose well-being is crucially dependent on the well-being and intelligibility of all the other entities for whom the earth is also home. The humility involves not only the crossing of borders in a move towards empathy and understanding but also a respect for borders in a drive towards respect and sustainability.

Chapter four examines the position of technology and translation in an era of ecological vulnerability. A core argument of the chapter is that there is nothing virtual about the consequences of the virtual. Creating the immaterial worlds of informations and communications technology (ICT) leads to very real, material effects for the environment, in

everything from the extraction of precious metals to the constant drain on energy resources. Technology as an indispensable component of contemporary translation practice is deeply implicated in forms of energy dependency that are increasingly unsustainable. Even when the emphasis is placed on energy efficiency, a paradoxical consequence is that the more energy that is saved, the more energy that is sought. In part, the insatiable logic of ICT development is driven by and drives an economic model of endless, material growth. Translation as a practice through localisation that is indispensable in the development of foreign markets for goods and services is closely bound up with an ideology of infinite growth. The chapter examines what are the future possibilities for translation technology in a world where this growth model is no longer sustainable. In particular, the chapter examines the potential for the move from a 'high-tech' to a 'low-tech' translation practice. Part of the motivation for this shift is not only the need to reconsider energy use and resource availability but also to re-examine the position of translators in situations where their labour is not valued or, more critically, remunerated. Any analysis of the contemporary technological moment must address the seemingly unquenchable desire for data accumulation that has very tangible environmental impacts. In the context of this desire, the question is asked whether it is ecologically responsible to pursue a model of endless translation growth. The chapter considers whether less may indeed be more, in particular in the case of the direction of translation. That is to say, a maximalist notion of translation productivity can favour the creation of monolingual monocultures that are deeply inimical to the viability of resilient and diverse knowledge spaces. How these spaces survive in an era of rapid technological development and increased ecological vulnerability is partly related to how knowledge itself is organised. The chapter looks at how alternative models of knowledge organisation impact on the relationship between translation and technology and other critical areas. In considering what kind of transition is necessary to avoid ecological collapse, there can be no gainsaying the fundamental importance of the tools that humans use. It is in the spirit of the re-evaluation of the role of technology in translation that the notion of translation as 'craft' is revived to suggest or explore potential futures for translators and their machines.

Chapter five analyses the role of literature, particularly travel writing, in teasing out the relationship between ecology, travel and translation. The chapter begins with the different representations of minority languages and speakers in contemporary travel accounts and concludes with an exploration of the translation consequences of 'minoritised' migrant languages. As travel writers move through different cultures, they also move within different language worlds and how these worlds are constructed partly depends on the language of narration. That is to say, the world can look like a very different place depending on whether the traveller is the speaker of a global or a lesser-used or less-translated language. Global languages, however, embark on their own translation journeys and the chapter examines the impact of the hidden histories of language contact on a re-engagement with the surrounding world. Landscapes constantly suggest the convergence of the aesthetic and the ethical. It is indeed an ethical concern with the disappearance of landscapes for future generations of children that has animated much debate in contemporary ecology. In the chapter it is suggested that the languages of children themselves, the translation of the world into the multiple dialects of childhood, reveals the transformative energy of translation as a way of both paying close attention to and to transforming the world. If language difference is key to cultural diversity, how these differences and diversity are portrayed will have inevitable consequences for how an ecological sensitivity develops around language and translation. At the heart of this portrayal is a tension never fully resolved between the mobile traveller on the one hand and the immobile resident on the other. Travel accounts in a spirit of ecological open-mindedness may wish to celebrate language diversity but find that the value-system of a highly mobile modernity can result in highly reified and entropic versions of minority languages and cultures. The preference for culturalist rather than political explanations of difference and context mean that whole communities are moved outside the realm of time into the domain of ageless atavism. The issue becomes even more problematic when speakers of minority or minoritised languages find themselves not in picturesque peripheries but at the heart of the contemporary metropolises. Debates around language, translation and integration presuppose notions around 'integration'

which are inappropriate, rigid and do not reflect the complex linguistic labour of globalisation from below, the constant language and translation contacts in the cafes, factory floors and markets of modern cities. Of course, if a core value of ecosophy is to make humans alive to the sheer diversity of the living and the non-living, humans need to know how this diversity has been described. Translation is essential to this disclosure of the world. We need to know what people have said about ecosystems before we can respond appropriately. The chapter explores a number of the ethical dilemmas that result from this and the complicated relationship minority languages and indigenous peoples can have with the translation imperative. The age of the Anthropocene is of necessity a Translation Age as it requires all the skills translators can muster to restore a degree of intelligibility to our deeply damaged ecosystems.

Alexander von Humboldt first warned of the environmental consequences of deforestation in French. When the German translator came to put the German's French words into German he felt that he could not let the author's remarks on deforestation go unchallenged. He added a footnote of his own claiming that Humboldt's claims about the harmful effects of deforestation were 'questionable' (Wulf 2015: 213). If the great German naturalist had to put up with translators as climate sceptics, the challenge now is to bring translation to the heart of the dialogue about the future of our shared planet. Any other response would indeed be 'questionable'.

1 Paying attention

[...]

Energy

By focusing on means, however, a transitional movement can make clear where choices lead or are likely to lead – and this is the value of history in tracing the trajectories of these outcomes – but it can also open up the black box of corporate or political power by revealing what means (human/environmental) are used to put the burger on your plate or the coat on your child's back or the iPhone in your pocket. Part of this investigation as we shall see in more detail in chapters two and three is to investigate what translation means are used to drive industrialised food production or the exponential growth of consumerist cultures. In other words, translation as means can become complicit in a culture of extractivism, a culture which has been defined by Naomi Klein in the following terms:

Extractivism is a non-reciprocal, dominance-based relationship with the earth, one purely of taking. It is the opposite of stewardship, which involves taking but also taking care that regeneration of life and future life continue [...] It is the reduction of life into objects for the use of others, giving them no integrity or value of their own – turning living complex ecosystems into 'natural resources', mountains into 'overburden' (as the mining industry terms the forests, rocks and streams that get in the way of its bulldozers).

(Klein 2014: 169)

Extractivism has long been bound up with the history of imperialism, the peripheries feeding the imperial workshops of the world. Relating to the world 'as a frontier of conquest – rather than as home' fosters a particular kind of colonial irresponsibility where there is 'always somewhere else to go to and exploit once the current site of extraction has been exhausted' (170). It is indeed in the context of the ideology of extractivism that we might think about the notion of energy itself. If we

reflect on the notion of energy for a moment what is noticeable in the history of thought is a striking silence about the sources of energy. Whether the slaves as primary energy source of Greco-Roman society or fossil fuels as the main energy staple of the developed world, not many theorists or thinkers in the Western tradition, until recently (Mitchell 2011), have dwelt on the energy sources that power political, economic or social practices. The slave or the steam engine rest in the realm of the unspoken or the unsaid. Slaves, hydrocarbons and nuclear power have the common property of being means. Humans fixated on ends have often been reluctant to speak of them. They remain obscured, concealed in the black box of power. However, as Chabot argues, transitional thought has a different aim: 'bring to light the invisible, reveal the hidden, understand what we consume so as not to become victims of what we consume' (Chabot 2015: 89). If we are defined, in part, by the type of energy that we consume, might we think again about how translation itself is both complicit in the production of particular types of energy but also how translation is itself a form of 'energy' that drives political, economic and cultural systems? Is there a sense in which translation both as practice and as an end product that can be consumed (by being read on page or screen or absorbed through a headset at a conference or on a conference call at a hospital) is a form of energy that drives particular forms of exchange and transformation in our societies? If we bear in mind Jullien's argument around 'silent transformations' and the need to move away from a specific kind of ontological fixity, we might begin to think about translation less in terms of matter and more in terms of energy. This call for a re-evaluation of a particular Western ontological prejudice leads to the reconsideration of another, the secondary position or status of energy in many strands of Western philosophical thinking. As Chabot points out:

This secondarity of energy is typically Western. Unlike the East which has traditionally thought about becoming rather than being, the energies of metamorphosis rather than the stability of substance, subtle fluids, breaths, and chakras rather than about organs and their functions, European thought has only accorded energy a secondary position on the margins of its categories of thought. Its main concern is with the mind-matter opposition

which is the primary point around which the collective unconscious is organised.

(106)

2 Eating our words

[...]

Food ecology

Just as the ecology movement has stressed the importance of locally produced foodstuffs as a way of drawing on local traditions to prevent long-term damage to the planet, one could argue that a similar commitment to situatedness of place and the preeminence of context must underline any form of translation practice considered from an ecological perspective. Investing time and energy in language and cultural acquisition and devoting resources to mother tongue maintenance is essential to a properly complex engagement with place whether that be a small rural community or a vast, urban metropolis. Cultivating polyglossia and intercultural competencies are central to a translational ecology of place. It is this polyglossia and these competencies that in revealing the translational connectivity of place – the foodstuffs, the cooking methods, the cooks that have arrived from elsewhere and been translated into local conditions – make the relational complexity of a site all the more to be prized.

As we have already noted, incommensurability leads to more translation, not less. The more language resists translation, the more it invites translation. Therefore, it is possible to advance the idea that the ability of language to survive and flourish over time and adapt to a multiplicity of pressures – the principle of resilience we mentioned in chapter one – lies in the endless unveiling of the incommensurable in language which calls for new translations, new accommodations. The arrival of new communities, new languages, new foods, generate precisely those kinds of pressures which release the creative potential of the incommensurable.

A core concern of ecology is that we are not alone on the planet and that we are responsible for species destruction on an unprecedented scale. Our food and farming practices have resulted in conditions of existence for other sentient beings which are frequently barbaric and inhumane

(Tester 1991). From an ecological standpoint, the principle of relatedness must draw on a post-anthropocentric conception of relatedness. In this conception, inter-species relatedness is central to new, more ethical forms of behaviour (Braidotti 2013). Humans are, of course, not the only species to migrate. Human activities have an enormous impact on the migratory possibilities of other species and our food practices through history have determined the movements of very large numbers of species on the planet (see Wilson 2003). If this relatedness, however, is to become a reality we must invest heavily in intersemiotic translation, to see how translation would feature, for example, in emerging new disciplines such as Animal Studies.

Richard Tapper and Sami Zubaida in their introduction to *A Taste of Thyme: Culinary Cultures of the Middle East* describe the conditions under which food cultures flourished in the Muslim Middle Ages:

Specific forms of 'high cooking' for the upper classes, distinct from the staples of the common people, develop under conditions of diversity of ingredients (based on more advanced agriculture and trade), and a sizeable class of relatively prosperous and adventurous eaters, who adopt an aesthetic approach to food. Writing facilitates the recording, transmission, and ultimately the cumulative refinement of recipes and menus.

(Tapper and Zubaida 2011: 3)

Food is as much a matter of context as of necessity. These contexts are, of course, multiple, but it is significant that Tapper and Zubaida note the convergent effects of economy (agriculture and trade) and technology (writing, agricultural techniques, modes of transportation). It is the conjoined influence of both that allow for the emergence of specific food cultures in the zones of Islamic influence at a particular period. Claudia Roden notes, for her part, that '[t]here is a lot more to food than eating and cooking' and observes, among other things, that '[i]t has a language' (Roden 2011: vii). If food has a language then food that travels must travel through language. Translation, variously understood, needs to be part of our attempt to try to understand how what happens to food in cultures. However, we cannot separate out a notion of translation from

precisely those factors – the economy and technology – which have such a decisive influence on contemporary food production and consumption. Nor can these factors be considered as something existing outside the earth's existing and diverse ecosystems.

3 Translating animals

[...]

Communication

Stephen Hart in *The Language of Animals* offers a summary of the debates that have raged over the centuries as to whether the forms of communication used by animals, their own particular biosemiotics, are in any way comparable to human language:

Historically, philosophers have contended that language sets humankind apart from the simple beasts. Although all modern scientists fully accept Darwin's assertion that most traits blend from simple to complex, they fall into two camps when it comes to language. One group insists human language bears little resemblance to animal communication, and resists the use of the word 'language' to describe animal communication. These scholars - including many linguists - define 'language' using features of human languages such as creativity, rules and meaning. Another group counters that animal communication grades from simple to very complex - human languages - just like any other trait. They point to monkey and chimpanzee behavior in the wild and to experiments in which great apes have learned to some extent to communicate with humans as evidence that the differences between human and animal languages are differences of degree and smaller than some would like to believe.

(Hart 1996: 7)

For many thinkers and writers, from Descartes to Chomsky (Descartes 1959; Chomsky 1965) the stakes are high. Language is what defines humans, what makes them unique. If in monotheistic religious settings, human uniqueness lay in humans being made in the image of the divinity, in the secular moment it is language that takes on the burden of differentiation. Arguably, in the post-Darwinian world, where human inclusion in the animal kingdom is a matter as much of origin as definition, the pressure on language as a marker of species' difference becomes even more pressing (Beer 2009). Part of this investment in

language as human essence is bound up with a lingering nervousness around treating the human as 'animal'. The imperial designation of subject peoples as 'barbarous' or 'savage' is borne out by their alleged animality. As Gerald of Wales, a thirteenth-century propagandist for the Anglo-Norman invasion of Ireland puts it in describing the nomadic native Irish, they 'live on beasts only, and live like beasts' (Gerald of Wales 1982: 93). When Richard Bailey charts the emergence of US English, the catalogue of early colonial dispossession locates the indigenous people firmly in the realm of the plant and animal kingdom:

English adventurers had penetrated the mystery of the North American continent and had brought back wonders – animals and plants unknown in England, and even people, Manteo and Wanchese, Amerindians brought back to Elizabeth's court as part of the bounty of Walter Raleigh's 1585 voyage to Ronoake Island in present-day Carolina.

(Bailey 2004: 4)

Treating the other as animal means that 'human' rights have no purchase. Hence, many of the energies of political enlightenment and progressive politics were directed towards restoring 'humanity' to subjects and peoples who were subject to brutal, 'inhuman' and degrading treatment. As we have argued in an earlier work, an important element in that effort was translation itself where the dominated subject could through the medium of the translator or the interpreter begin to express their own worldview. Allowing the other to be heard meant moving from the positivist object of colonial experiment to the hermeneutic subject of post-colonial expression (Cronin 2006: 77-78). No longer the mute animal, immured in 'savagery', but the articulate human, voicing her translated anguish.

4 The Great Transition

[...]

Demand-side ecology

If monocultures – agricultural, industrial, political, economic – are the precondition for extractivism and ecological vulnerability, any meaningful transition to a sustainable planet must entail a systematic challenge to these monocultures, whatever their origin. In this respect, translators both as connoisseurs of epistemological diversity, through in-depth study of cultures and languages, and as potential brokers in making others aware of difference in translation, are central to the construction of resilient knowledge spaces. In looking to the operations of a demand-side ecology and what might be the values determining the choices to be made, both in terms of what is to be translated and how it is to be translated, a paramount value must be the preservation of epistemological and ontological diversity in global cultures. The danger is that in thinking about translation there can often be a fatal confusion between *translation as infrastructure* and *translation as flow*.

There are two potential ways to map a city. The classic city map gives you the layout of the streets, the location of key transport hubs, sites of cultural and historical interests and major public utilities (government buildings, hospitals). This is a map of the city's infrastructure. It will indicate all the possible ways that you might travel through the city and the different routes you might take to get from the station to the national gallery. You might want to draw another kind of map, however, which is based not on what routes people might take through a city but what routes they actually do. This is a flow map (Zuckerman 2013: 61–62). An infrastructure map like a city map or a conventional road map offers a Platonic idea of circulation. It is a dream of mobile possibility. It does not, however, indicate roadworks, or tell you when traffic is particularly heavy, or what sections are particularly prone to black ice or subsidence. You can, in principle, walk anywhere in a city (infrastructure) but as many examples show, the vast majority of city dwellers have a very restricted range of movement between places of study, work and play

(flow) (Biermann 2011). We can say then when we consider the number of languages spoken in the world, the numbers of speakers of different languages, the number of languages taught in different translator training institutions, the processing capacities of new technology, the potential of translation itself to handle a very wide range of tasks from sign language interpreting to game localisation, the infrastructural possibilities of translation are immense. The difficulty is the reality of the flows.

If only 2-3 per cent of the world's literature finds its way into English or if English becomes the effective lingua franca of the European Union despite an extensive translation infrastructure (van Parijs 2011) or if a study of public health research in Europe that covered 210,433 publications found in the Science Citation Index (SCI) and the Social Science Citation Index (SSCI) (with exclusions of overlap) indicated that 96.5 per cent of publications were published in English with only 3.5 per cent in a non-English language (Larsen and von Ins 2010: 575-603), then translation flows indicate the potential drift towards monolingual, epistemic monocultures. Situating translation in a demand-side ecology means placing the emphasis on altering the nature of flows. An excessive concentration on supply-side cyberutopianism by hyping the infrastructural possibilities of technology to deliver translation for all neglects not only the hidden environmental costs but also the geopolitics of wealth and influence that determine translation choices in the world today. It is the flows after all that dictate whether translation is to be the nemesis or the guardian of epistemic uniformity.

In the age of the 'knowledge economy', the 'smart society', attending to the possibilities of low-tech or the willed asceticism of demand-side ecology, can seem disturbingly retrograde. The project smacks of neo-Luddism, a nostalgic hankering after an obscurantist past. More worryingly, for knowledge workers, like translators, academics and students, eco-translation could suggest a hostility or antipathy to research, innovation and, indeed, knowledge itself (Phillips 2015). This is manifestly not the case if only because the 'production and reproduction of our species-being, whatever it may be, has to be a central concern of any critical knowledge' (McKenzie Wark 2015: 134). The challenge of the

Anthropocene is precisely the need to question deeply-held assumptions, to think the unthinkable and to develop new forms of knowledge that are responsive not just to our current predicament but to the planet that will be inherited by those who come after us. The need to orient knowledge to different ends by taking means seriously (see chapter one) requires among other things that we reconsider the infrastructures of knowledge, in particular those whose avowed aim is the support and promotion of research, universities. It might be asked, however, whether universities as they are currently constituted are capable of the development of a critical knowledge that meets the current and future needs of the 'production and reproduction of our species-being'. In other words, does the practice of eco-translation not only change how we might approach the translator's task but also challenge conventional assumptions about the organisation of knowledge?

5 Language worlds

[...]

Politics and culture

[...]

In the absence of the political, the inevitable recourse is to a pseudo-anthropology of type, hence the sub-title of Drysdale's account is 'Travels in Tribal Europe'. Moreover, when Drysdale describes the efforts of Corsican women to end political violence, she bemoans the fact that, 'as in Northern Ireland, ancient hatreds would continue to tear the place apart' (Drysdale 2001: 257). Atavism, not circumstance, becomes the driving factor in situations of language conflict. 'Ancient hatreds' firmly situate present-day tensions in the pre-modern and the pre-historic, where neither politics nor reason have a purchase in the maelstrom of emotion which compel the benighted pre-political unit of the tribe to repeat the blood sacrifices of the house gods. So the Corsicans and the Basques like the Northern Irish are governed not by the socio-historical circumstances of sub-national power struggles but are caught up in forms of bloodletting that are pre-modern and belong to the time of myth rather than history.

As politics are explicitly disavowed, situation ethics gives way to a fine-boned morality which prompts the enlightened traveller to condemn rather than explain. The failure is all the more striking in that power is often invoked in historical analyses but is noticeably absent from contemporary descriptions of language tensions; a notable exception is Drysdale's description of present-day Belgium. She describes how the French-speaking Walloons previously wielded considerable economic power in Belgium through their dominance of heavy industry. Flemish speakers were treated as second-class citizens thus generating considerable resentment, exacerbated by the hegemony of the French language in the Belgian army during the First World War. The situation changed with the decline of heavy industry in post Second World War Belgium and the rise of a Flemish-speaking middle class (155). Abley, for his part, details the abuses piled on indigenous peoples in the past in the educational systems of North America and Australia (Abley 2003: 62).

However, more generally, hostility between minority and majority language speakers becomes naturalised into an essentialist predisposition, an innate failure on the part of minority language speakers to negotiate modernity rather than analysed in terms of clear discrepancies of state power, economic resources and socio-psychological vulnerabilities.

When the reader is reassured that Madame Herault's interest in Provençal is to do with culture not politics, the travel writer reveals a kind of culturalist credo which has become the common currency of many contemporary encounters with the languages and cultures of others. That is to say, culture itself has assumed a foundational role in contemporary society. If, in previous ages, God or Nature was seen as the ground on which all else rested for its meaning, in the post-modern age, it is Culture which is summoned to the basement of epistemic and ontological coherence (Eagleton 2003). The sense that culture goes all the way down satisfies the essentialists, who see culture as a set of immutable attributes passed from one generation to the next. Conversely, the notion that anything can be understood as a cultural construction cheers the relativists, who can disassemble the handiwork of national chauvinists. The primary difficulty is that both camps explicitly or implicitly subscribe to culturalist readings of social and historical phenomena which have the signal disadvantage of marginalising structural questions in political discourse and analysis. In other words, whereas formerly racial or class difference was invoked to justify exclusion and inequality, it is now culture which is being recruited to justify surveillance and marginalisation. 'They' are not like 'Us' not because they eat differently or dress differently or speak differently. The differentialist racism of societies becomes culturalised.

Γ. Βιβλιογραφία του κειμένου αφετηρίας

Abley, M. (2003) *Spoken Here: Travels Among Threatened Languages*, London: Heinemann.

Anderson, K. (2015) The hidden agenda: how veiled techno-utopias shore up the Paris Agreement. Available online: <http://kevinanderson.info/blog/the-hidden-agenda-how-veiled-techno-utopias-shore-up-the-paris-agreement> (accessed 26 March 2016).

Bailey, R.W. (2004) 'American English: its origins and history', 3-17, *Language in the USA: Themes for the Twenty First Century*, Cambridge: Cambridge University Press.

Beer, G. (2009) *Darwin's Plots: Evolutionary Narrative in Darwin, George Eliot and Nineteenth-Century Fiction*, third edition, Cambridge: Cambridge University Press.

Biermann, Kai (2011) Betrayed by our own data, *Zeit Online*. Available online: www.google.ie/?gws_rd=ssl (accessed 20 January 2016).

Braidotti, R. (2013) *The Posthuman*, Cambridge: Polity.

Chabot, P. (2015) *L'Âge des transitions*, Paris: PUF.

Chomsky, N. (1965) *Cartesian Linguistics*, New York (NY): Harper and Row.

Chrostowska, S.D. (2015) *Matches: A Light Book*, New York: Punctum Books.

Cronin, M. (2003) *Translation and Globalization*, London: Routledge.

Cronin, M. (2006) *Translation and Identity*, New York and London: Routledge.

- Descartes, R. [1637] (1959) *Discours de la méthode*, Colin: Paris.
- Drysdale, H. (2001) *Mother Tongues: Travels Through Tribal Europe*, London: Picador.
- Eagleton, T. (2003) *After Theory*, London: Allen Lane.
- Gerald of Wales (1982) *The History and Topography of Ireland*, tr. J. O'Meara, London: Penguin.
- Hafez, S. (2011) Food as a semiotic code in Arabic literature, 257-280, in R. Tapper and S. Zubaida (eds) *A Taste of Thyme: Culinary Cultures of the Middle East*, London and New York: Tauris.
- Hart, S. (1996) *The Language of Animals*, New York (NY): Henry Holt.
- Klein, N. (2014) *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*, London: Allen Lane.
- Larsen, P.O. and von Ins, M. (2010) The rate of growth in scientific publication and the decline in coverage provided by the Science Citation Index, *Scientometrics*, 84, 3, 575-603.
- Liu, A. (2011) An eco-translatological perspective on the translator: a case study of Xu Chi, *Theory and Practice in Language Studies*, 1, 1, 87-90.
- McKenzie Wark, K. (2015) *Molecular Red: Theory for the Anthropocene*, London: Verso.
- Mitchell, T. (2011) *Carbon Democracy: Political Power in the Age of Oil*, London: Verso.
- Morton, T. (2013) *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Phillips, L. (2015) *Austerity Ecology and the Collapse-Porn Addicts: A*

Defence of Growth, Progress, Industry and Stuff, Alresford: Zero Books.

Robbins, P. (2011) *Political Ecology: A Critical Introduction*, Oxford: Wiley-Blackwell.

Roden, C. (2011) Foreword, in R. Tapper and S. Zubaida (eds) *A Taste of Thyme: Culinary Cultures of the Middle East*, London and New York: Tauris.

Scott, C. (2015) Working with the notion of eco-translation. Available online: <https://soundcloud.com/university-of-exeter/prof-clive-scott-working-with-the-notion-of-eco-translation> (accessed 26 March 2016).

Stibbe, A. (2015) *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*, London and New York: Routledge.

Tester, K. (1991) *Animals and Society: The Humanity of Animal Rights*, London: Routledge.

van Parijs, P. (2011) *Linguistic Justice for Europe and the World*, Oxford: Oxford University Press.

Wilson, E.O. (2003) *The Future of Life*, London: Abacus.

Wulf, A. (2015) *The Invention of Nature: The Adventures of Alexander von Humboldt, the Lost Hero of Science*, London: John Murray.

Xu, J. (2009) *Translation Ecology*, Beijing: Three Gorges Publishing House.

Zuckerman, E. (2013) *Digital Cosmopolitans: Why We Think the Internet Connects Us, Why It Doesn't, and How to Rewire It*, New York (NY): Norton.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Μεταφραστικά ζητήματα: Εκφραστικές κατευθύνσεις και επιλογές διαχείρισης προβλημάτων

Η γενική μεταφραστική κατεύθυνση της εργασίας προσδιορίστηκε από την προσπάθεια παραγωγής σαφούς και φιλικού προς το αναγνωστικό κοινό λόγου, με σκοπό την επικοινωνιακή λειτουργικότητα. Θεωρήθηκε πρώτιστη στόχευση η ανάδειξη του μηνύματος του βιβλίου, δηλαδή της επείγουσας ανάγκης για ευαισθητοποίηση και ανάπτυξη ενός νέου τρόπου κατανόησης της σχέσης του ανθρώπου με τη βιόσφαιρα.

Έναν δεύτερο κεντρικό προβληματισμό αποτέλεσε η γλωσσική ισότητα, θέμα στο οποίο γίνεται αναφορά στις μεταφραστικές και τυπολογικές διευκρινίσεις (σ. 8). Εδώ, μια σημαντική επιλογή ήταν η μεικτή πρακτική, όπου δύο λέξεις σημασιολογικά εξέχουσες και με αρκετές εμφανίσεις στην εργασία, χρησιμοποιούνται, ως συμπεριληπτικές, στο θηλυκό γένος.

Τα δύο αυτά θέματα και ορισμένα άλλα ζητήματα, όπως, π.χ., η διακρίβωση των αποδόσεων ξένων κύριων ονομάτων στα Ελληνικά, παρουσιάζονται αναλυτικά στη συνέχεια.

α. Επικοινωνιακή λειτουργικότητα

Με βάση το παραπάνω κριτήριο, επιδιώχθηκαν επιτυχείς ισοδυναμίες εν διαφορά, οι οποίες, όπως δείχνει εύστοχα η *θεωρία του σκοπού*, δεν υφίστανται εντός ενός πλατωνικού επέκεινα, αλλά, όπως και ο Κρόνιν καταδεικνύει, καθορίζονται από την εκάστοτε κειμενική, πολιτισμική και κοινωνική περίσταση σχέσεων και στόχων (Κελάνδριας: 99-101, 106, 117-118, Cronin 2017a: 47, 49).

Η κατά Γιάκομπσον *λειτουργική δυνάμει ισοδυναμία εν διαφορά*, έτσι όπως τη διασαφηνίζει ο Γιώργος Κεντρωτής, σημαίνει την αναζήτηση πρακτικά λειτουργικών λύσεων (Κεντρωτής 1996: 285) απέναντι στο κεντρικό μεταφραστικό πρόβλημα το οποίο δεν είναι άλλο από το

γεγονός ότι «η ισοδυναμία των επιμέρους αποτελεί καθαρή αυταπάτη, καθώς η απόλυτη ταυτότητα μεταξύ γλώσσας αφετηρίας και γλώσσας αφίξεως είναι άνευ ετέρου λογικώς αδύνατη...» (ό.π.: 283).

Οι δύο παραπάνω παράγραφοι προσφέρουν το κατάλληλο πλαίσιο για να προχωρήσουμε πιο συγκεκριμένα, με παραδείγματα μεταφραστικών προβληματισμών και των επιλογών διαχείρισής τους.

Ένα σημαντικό ζήτημα υπήρξε η απόδοση του γνωστού όρου *culture*, που μεταφράζεται στα ελληνικά ως «κουλτούρα» ή «πολιτισμός» ή «καλλιέργεια», με την τρίτη απόδοση να παραπέμπει συνήθως στη βιολογία ή στην αισθητική εκλέπτυνση. Επί παραδείγματι, το λεξικό Collins δίνει τον «πολιτισμό» ως πρώτη απόδοση της λέξης, την «κουλτούρα» ως δεύτερη, συσχετίζοντάς τη με την τέχνη, ενώ στην «καλλιέργεια» αφιερώνεται μια ελάχιστη τρίτη καταχώρηση, χωρίς παραδείγματα, με μόνη τη συντομογραφία «BIO» (*biology*) (Butterfield & Marr 1997: 184).

Ο εν λόγω προβληματισμός αφορά την κακοσημία που στοιχειώνει εδώ και δεκαετίες τη λέξη «κουλτούρα», κάτι που αναδεικνύει το παράγωγο της «κουλτουριάρης», το οποίο, σύμφωνα με το ΛΚΝ, αποτελεί μειωτική έκφραση που σημαίνει αυτόν «που παριστάνει τον καλλιεργημένο, τον διανοούμενο» (ΛΚΝ 2008: «κουλτουριάρης»). Πιο κατατοπιστικά, σύμφωνα με το ΛΝΕΓ, η λέξη «κουλτούρα» μπορεί να σημαίνει την «επιφανειακή ή για λόγους επιδείξεως ενασχόληση με πνευματικά ή πολιτιστικά ζητήματα» ή τη «δημιουργία που χαρακτηρίζεται από βαθιά νοήματα, δυσκολία κατανόησης και που προκαλεί συχνά πλήξη», όπως διαβάζουμε στο οικείο λήμμα, στην τρίτη και την τέταρτη σημασία αντίστοιχα (Μπαμπινιώτης 2005: 943).

Ακριβώς επειδή κεντρική στόχευση του παρόντος μελετήματος είναι η επικοινωνιακή λειτουργικότητα, επιδιώχθηκε η αποφυγή της περίσπασης του αναγνωστικού κοινού από τυχόν αρνητικούς συνειρμούς συνδεδεμένους με τις παραπάνω σημασίες και επιλέχτηκε ως πλέον πρόσφορη η υπερωνυμική απόδοση «πολιτισμός», η οποία εξυπηρετεί επαρκώς τόσο την έννοια του αρχικού κειμένου την οποία αποδίδει, όσο και τους στόχους του κειμένου υποδοχής.

Μετά από το παραπάνω εκτενές παράδειγμα, μπορούμε να γίνουμε σαφέστεροι, παραθέτοντας επιτροχάδην ορισμένα παρόμοια ζητήματα:

- Στην πρώτη εμφάνιση του όρου *interspecies relatedness* δίνεται η εξειδικευμένη απόδοση «διαειδική σχεσιακότητα» με συνοδεία σύντομης επεξηγηματικής υποσημείωσης, ενώ στην επόμενη εμφάνισή του προτιμάται η άμεσα κατανοητή περίφραση «σχέσεις μεταξύ των ειδών», ώστε να διευκολυνθεί η φυσική και απρόσκοπτη ροή της ανάγνωσης.
- Στην περίπτωση του όρου *resilience*, προτιμήσαμε τη, διαδεδομένη, απόδοση «ανθεκτικότητα», παρά τα προβλήματα που παρουσιάζει ως προς τη μεταφορά του σημασιολογικού φορτίου του όρου, το οποίο δεν περιλαμβάνει μόνο την έννοια της αντοχής: σημαίνει επίσης την ικανότητα αντιμετώπισης δυσχερειών, όπως και της προσαρμογής και ταχείας επανάκαμψης μιας οντότητας μετά από ποικίλες πιέσεις, πλήγματα, συγκρούσεις, φυσικές καταστροφές και συναφείς καταστάσεις (Translatum 2011: "resilience", Lexilogia 2013-2016: "resilience", EU Factsheet 2016: 2).
- Στην περίπτωση του δυσμετάφραστου αγγλικού όρου *attentionscape* προτιμήθηκε η ελεύθερη απόδοση «χρηματιστήριο της ανθρώπινης προσοχής», ως άμεσα κατανοητή και υποβοηθητική της ανάγνωσης, παρά το ότι αποτελεί τη λιγότερο ενδεδειγμένη μετάφραση στο γλωσσάρι της εργασίας (όπου προκρίνονται οι αποδόσεις «δείκτες / δεδομένα προσέλκυσης της προσοχής» και «πεδίο διεκδίκησης της προσοχής»).
- Τέλος, όσον αφορά τη δυσμετάφραστη *situatedness*, αντί των δυσνόητων αποδόσεων που έχουν μέχρι στιγμής συζητηθεί, προτιμήσαμε να αποδώσουμε τη φράση *situatedness of place* ως «χαρακτήρα του τόπου», βρίσκοντάς τη σαφέστατα κατανοητή και πολύ εξυπηρετική, δεδομένου ότι αποδόσεις όπως η «καταστασιακότητα», η «πλαισιοθέτηση», η «εμπλαισίωση» και άλλες εκφράσεις που έχουν προταθεί (Lexilogia 2014: "situated"), όσο εύστοχες και αν είναι, απαιτούν μια επίπονα ενδελεχή

εξέταση, γεγονός που θα προκαλούσε διάσπαση στο μεγαλύτερο μέρος του αναγνωστικού κοινού.

β. Γλωσσική ισότητα

Το ζήτημα είναι γνωστό, σημείο αντικρουόμενων απόψεων τόσο στο επίπεδο των επιστημών της γλώσσας όσο και στο πολιτικοκοινωνικό πεδίο. Στον σχετικό οδηγό του Ευρωπαϊκού Κοινοβούλιου διαβάζουμε: «Η ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα είναι ένας γενικός όρος ο οποίος καλύπτει τη χρήση μη σεξιστικής γλώσσας, συμπεριληπτικής γλώσσας ή δίκαιης ως προς το φύλο γλώσσας. Σκοπός της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας είναι να αποφεύγονται επιλογές λέξεων στις οποίες μπορεί να αποδοθεί χαρακτήρας προκατάληψης, διάκρισης ή απαξίωσης, επειδή υπονοούν ότι ένα βιολογικό ή κοινωνικό φύλο είναι ο κανόνας.» (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2018: 3).

Η δε Άννα Φραγκουδάκη αναφέρει ότι «ο λόγος δεν είναι απλώς [...] μέσο για τη μετάδοση της σκέψης» αλλά «είναι κοινωνική πράξη» και «[δ]εν είναι μόνο το σημείο συνάντησης των ανθρώπων (επικοινωνία), αλλά επιβάλλει συγκεκριμένες μορφές σ' αυτή τη συνάντηση», δηλαδή «επιβάλλει όρους στην κοινωνική ζωή [και] στις κοινωνικές σχέσεις» (Φραγκουδάκη 1999: 16). Ακόμη, όπως αναφέρεται στη συνέχεια, σύμφωνα με τον Πιερ Μπουρντιέ, μεταξύ των συστημάτων επιβολής των σχέσεων εξουσίας, οι γλωσσικές μέθοδοι είναι οι πλέον δυσδιάκριτες και δραστικές (ό.π.: 148-149).

Μια κεντρική διάσταση του ζητήματος της γλωσσικής ισότητας αφορά τις περιπτώσεις όπου η ίδια λέξη αναφέρεται συμπεριληπτικά τόσο στο αρσενικό όσο και στο θηλυκό γένος. Το θέμα περιπλέκεται στις γλώσσες με γραμματικά γένη, όπως τα Ελληνικά, όπου μεγάλος αριθμός λέξεων παρουσιάζει τύπους που διαφοροποιούνται αποκλειστικά και μόνο ως προς το γένος. Στο θεσμικό επίπεδο, μια σημαντική εξέλιξη σημειώθηκε το 2018, όταν δημοσιεύτηκε από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (ΓΓΙΦ) ο *Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*.

Η λύση που προτείνεται στον εν λόγω οδηγό (Γκασούκα & Γεωργαλλίδου 2018: 8) –και ακολουθείται επίσης στον νέο ιστότοπο του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΕΓΜΔ) του Ιόνιου Πανεπιστημίου (Ιόνιο Πανεπιστήμιο: Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας 2021α & 2021β)– είναι η ταυτόχρονη αναφορά και στα δύο φύλα, με χρήση διπλών τύπων («ο/η», «φοιτητές/φοιτήτριες», «υποψήφιοι/ες» κ.ο.κ.). Η παρούσα εργασία σαφέστατα συμπαράτάσσεται με τις παραπάνω πρωτοβουλίες, χωρίς όμως να παραβλέπει το γεγονός ότι οι λύσεις αυτές καθιστούν ένα κείμενο λιγότερο ευανάγνωστο (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2018: 7), ενώ, ταυτόχρονα, είναι αυτονόητο πως οι διπλοί τύποι συνεπάγονται ένα ζήτημα προτεραιότητας, που αφορά τον τύπο που εμφανίζεται πρώτος.

Απέναντι στα παραπάνω δεδομένα, ως γενική στρατηγική της παρούσας μελέτης επιλέχθηκε η χρήση μη έμφυλων τύπων, όπως, επί παραδείγματι, των περιφράσεων «μεταφραστική κοινότητα» και «αναγνωστικό κοινό», στη θέση αντίστοιχων ουσιαστικών όπως τα «μεταφράστριες», «αναγνώστες» κ.ά., όταν, βεβαίως, τα συμφραζόμενα επιτρέπουν μια τέτοια διαχείριση.

Λαμβάνοντας, επιπλέον, υπόψη όλα τα προαναφερθέντα, όπως και τη γνωστή πρακτική της αποκλειστικής χρήσης θηλυκών τύπων ως συμπεριληπτικών, την οποία ακολουθούν σημαντικοί οργανισμοί, όπως το Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ και το Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ, επιλέχθηκε επίσης η χρήση των ουσιαστικών «ομιλήτρια» και «μεταφράστρια» (στις απαραίτητες κλιτικές μορφές τους), ως συμπεριληπτικών, αντί των «ομιλητής» και «μεταφραστής».

Οι εν λόγω λέξεις επιλέχθηκαν επειδή έχουν αρκετές εμφανίσεις στην εργασία, ενώ, όσον αφορά τη δεύτερη επιλογή, μπορούμε επίσης να επιχειρηματολογήσουμε στη βάση του γεγονότος ότι οι γυναίκες αναμφισβήτητα αποτελούν την πλειονότητα των μελών του μεταφραστικού χώρου. Μολαταύτα, δεν θέλουμε να παγιδευτούμε εντός μιας πλειοψηφικής λογικής, αλλά μάλλον να προκαλέσουμε προβληματισμό, μέσω της χρήσης θηλυκών συμπεριληπτικών τύπων εκεί που το γλωσσικό αισθητήριο αναμένει την εμφάνιση αρσενικών.

Θεωρήθηκε, δηλαδή, χρήσιμο να γίνει ορατή μια μεικτή πρακτική, που δεν αποτελεί παγιωμένη πρόταση, αλλά στοχεύει να συνεισφέρει στη διεύρυνση της εν λόγω συζήτησης και ως τέτοια θα θέλαμε να αντιμετωπιστεί. Κλείνοντας, αξίζει να σημειώσουμε ότι δεν παραβλέπουμε το θέμα των ατόμων που δεν καλύπτονται πλήρως από τις παραπάνω προτάσεις, όπως τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας («Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανς, Κουίρ, Ίντερσεξ»), και πιστεύουμε πως απαιτούνται περαιτέρω συνεισφορές στη γλωσσική έρευνα που αφορά το ανθρώπινο δικαίωμα στην ελευθερία, την ισότητα και τον αυτοπροσδιορισμό.

γ. Συμπληρωματικές παρατηρήσεις επί ποικίλων ζητημάτων

Η εργασία ολοκληρώνεται με το παρόν υποκεφάλαιο, το οποίο παρέχει πληροφορίες και διευκρινίσεις για μια σειρά σημαντικών θεμάτων και είναι εμφανώς συντομευμένο για λόγους οικονομίας χώρου.

α. Αναφορικά με την απόδοση των κυρίων ονομάτων, θεωρούμε σημαντική μια αναφορά στα σχετικά διαδικτυακά εργαλεία και, ιδιαίτερα, στους ιστότοπους Forvo και YouTube, όπου συχνά γίνεται δυνατή η εξακρίβωση της προφοράς ενός σπάνιου ονόματος. Ο πρώτος είναι ένας πλούσιος οδηγός προφοράς, με περίπου έξι εκατομμύρια λέξεις και φράσεις, από 430 γλώσσες, τις οποίες συνεισφέρουν και αξιολογούν οι ίδιοι οι χρήστες (Forvo 2021a), κάτι που θυμίζει την αναφορά του Κρόνιν στην Αϊτή και στη δύναμη της παγκόσμιας συνεργασίας. Ο δεύτερος αποτελεί πλατφόρμα διαμοιρασμού οπτικοακουστικού υλικού, με πάνω από 2 δισεκατομμύρια επισκέπτες κάθε μήνα (Newberry 2021) και μια τεράστια συλλογή, η οποία στα μέσα του 2019 εμπλουτιζόταν με ρυθμό μεταφόρτωσης 500 ωρών υλικού ανά λεπτό (Hale 2019) – αν και κάπου εδώ θα πρέπει να θυμηθούμε τις προτάσεις του Κρόνιν για πιο προσεκτική ενεργειακή διαχείριση.

Καλά παραδείγματα του εν λόγω ζητήματος αποτελούν οι διασταυρώσεις σχετικά εύκολων ζητημάτων, όπως η προφορά των επιθέτων Tapper και Wulf στο Forvo και το YouTube (Forvo 2021a & 2021b, TravelMole 2016, Youtube Search 2021), αλλά και οι αρκετά

δυσεύρετες στο Διαδίκτυο προφορές ονομάτων όπως τα Manteo και Wanchese (Outer Banks TV 2018b & 2018a, Harris Teeter 2014), για την εύρεση των οποίων χρειάστηκε εκτενής έρευνα στο YouTube, αλλά και επιπλέον έλεγχος για το πρώτο, καθώς υπάρχει ομώνυμο μέρος στον Καναδά, το οποίο προφέρεται με διαφορετικό τονισμό (Tourism Kelowna 2011). Επειδή, δε, η τεκμηρίωση αποτελεί τη λυδία λίθο της επιστημονικότητας μιας εργασίας, στην -φαινομενικά εύκολη- περίπτωση της Helena Drysdale χρειάστηκε να πλοηγηθούμε ως τα ηχητικά αρχεία του βρετανικού Βασιλικού Λογοτεχνικού Ιδρύματος (Drysdale & Baldwin 2020: 00:20-00:21).

β. Αναφορικά με τον πίνακα τοπωνυμίων (σ. 89-90), θα πρέπει να σημειωθεί ότι, πρώτον, ενώ κρίθηκε αυτονόητη η μη αναφορά πασίγνωστων ονομασιών, όπως, π.χ., ο Καναδάς, συμπεριλαμβάνονται ο Ισημερινός και η Φλόριντα, λόγω της διπλοτυπίας που χαρακτηρίζει τα δύο αυτά τοπωνύμια, με την πρώτη περίπτωση να γίνεται δεκτή (Ισημερινός και Εκουαδόρ), ενώ στη δεύτερη περίπτωση να παραλείπεται το μάλλον προβληματικό «Φλόριδα».

γ. Όσον αφορά το γλωσσάρι όρων της εργασίας, πρέπει να σημειώσουμε πως η προσέγγισή μας είναι περιγραφική, και όχι κανονιστική, με σκοπό μια πιθανή συνεισφορά στην κοινότητα των ερευνητών της γλώσσας, ακριβώς στο πνεύμα του έργου του Κρόνιν, όπου προωθείται η δημοκρατική και ενσυναισθητική συλλογική συνείδηση και δημιουργία. Μολαταύτα, ακολουθείται μια λογική προτεραιότητας, με τους όρους που θεωρούνται καταλληλότεροι να προτάσσονται. Ακόμη, στο πλαίσιο της προσπάθειας συμβολής στην αποδόμηση των έμφυλων στερεοτύπων, όταν ένας όρος περιλαμβάνει και τα τρία γραμματικά γένη, η σειρά εμφάνισης ξεκινά από το ουδέτερο, ακολουθεί το θηλυκό και έπεται το αρσενικό γένος. Όταν δεν υφίσταται ουδέτερος τύπος, ακολουθείται η ίδια προτεραιοποίηση.

δ. Κλείνοντας, εν είδει ενημέρωσης και ευχαριστίας, θα κάνουμε μνεία ορισμένων πηγών και συναδέλφων που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη συγγραφή της παρούσας εργασίας: Κεντρική ήταν η συμβολή των δύο μεγάλων ελληνικών μεταφραστικών ιστότοπων, του *Translatum* και της *Λεξιλογίας* -στα οποία και ο γράφων συνεισφέρει το κατά δύναμιν, εδώ

και αρκετά χρόνια, γράφοντας ως *dominotheory*- και του ιστολόγιου του μεταφραστή Νίκου Σαραντάκου, με τίτλο «Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία», καθώς και των καλών φίλων και συναδέλφων Κατερίνας Τριανταφυλλοπούλου και Βασίλη Μπαμπούρη, όπως και πολλών άλλων συνοδοιπόρων από ποικίλους χώρους, που επιβεβαιώνουν τον Κρόνιν όταν γράφει πως «ο σπόρος της δημιουργίας των βιβλίων βρίσκεται στην οργανική ανταλλαγή τυχαίων, πρόχειρων και εμπνευσμένων ιδεών, που ενεργοποιούν την κοινότητα των ερευνητών σ' όλο του κόσμο, εις πείσμα της αδιάλειπτης εργαλειοποίησης της γνώσης με σκοπό το εταιρικό κέρδος και τη θεσμική πρωτοκαθεδρία.»²⁴ (Cronin 2017a: viii).

²⁴ Κείμενο αφετηρίας: The seed life of books lies in the organic exchange of the random, the haphazard and the inspired that energises the community of scholarship the world over despite the relentless instrumentalisation of knowledge for corporate gain and institutional oneupmanship.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. Ανθρωπωνύμια

Α1. Αγγλοελληνική παράθεση

Abley, Mark	Έιμπλι, Μαρκ
Aquinas, Thomas	Ακινάτης, Θωμάς
Aristotle	Αριστοτέλης
Ash, Timothy Garton	Ας, Τίμοθι Γκάρτον
Bailey, Richard	Μπέιλι, Ρίτσαρντ
Bentham, Jeremy	Μπένθαμ, Τζέρεμι
Bourdieu, Pierre	Μπουρντιέ, Πιερ
Chomsky, Noam	Τσόμσκι, Νόαμ
Cronin, Michael	Κρόνιν, Μάικλ
Crutzen, Paul	Κρούτσεν, Πολ
Darwin, Charles	Δαρβίνος, Κάρολος
Descartes, René	Καρτέσιος, Ντεκάρτ (Ρενέ)
Drysdale, Helena	Ντραϊσντέιλ, Έλενα [προφέρεται «(χ)έλενα»]
Elizabeth I	Ελισάβετ Α΄
Gerald of Wales	Γεράλδος της Ουαλίας
Hart, Stephen	Χαρτ, Στίβεν
Hume, David	Χιουμ, Ντέιβιντ
Jakobson, Roman	Γιάκομπσον, Ρομάν
Jullien, François	Ζιλιέν, Φρανσουά
Kant, Immanuel	Καντ, Ιμάνουελ
Klein, Naomi	Κλάιν, Ναόμι
Lukács, Georg	Λούκατς, Γκέοργκ
Manteo	Μάντεο
Morton, Timothy	Μόρτον, Τίμοθι
Raleigh, Walter	Ράλεϊ, Γουόλτερ
Roden, Claudia	Ρόντεν, Κλόντια

Sabot, Pascal	Σαμπό, Πασκάλ
Scott, Clive	Σκοτ, Κλάιβ
Singer, Peter	Σίνγκερ, Πίτερ
Stibbe, Arran	Στίμπι, Άραν
Stoermer, Eugene	Στέρμερ, Γιουτζίν
Tapper, Richard	Τάπερ, Ρίτσαρντ
Von Humboldt, Alexander	(φον) Χούμπολτ, Αλεξάντερ
Von Humboldt, Wilhelm	(φον) Χούμπολτ, Βίλχελμ
Wanchese	Γουάντσιζ
Weber, Andreas	Βέμπερ, Αντρέας
Wulf, Andrea	Βουλφ, Άντρεα
Zubaida, Sami	Ζουμπάιντα, Σάμι

Α2. Ελληνοαγγλική παράθεση

Ακινάτης, Θωμάς	Aquinas, Thomas
Αριστοτέλης	Aristotle
Ας, Τίμοθι Γκάρτον	Ash, Timothy Garton
Βέμπερ, Αντρέας	Weber, Andreas
Βουλφ, Άντρεα	Wulf, Andrea
Γεράλδος της Ουαλίας	Gerald of Wales
Γιάκομπσον, Ρομάν	Jakobson, Roman
Γουάντσιζ	Wanchese
Δαρβίνος, Κάρολος	Darwin, Charles
Έιμπλι, Μαρκ	Abley, Mark
Ελισάβετ Α΄	Elizabeth I
Ζιλιέν, Φρανσουά	Jullien, François
Ζουμπάιντα, Σάμι	Zubaida, Sami
Καντ, Ιμάνουελ	Kant, Immanuel
Καρτέσιος, Ντεκάρτ (Ρενέ)	Descartes, René
Κλάιν, Ναόμι	Klein, Naomi
Κρόνιν, Μάικλ	Cronin, Michael
Κρούτσεν, Πολ	Crutzen, Paul
Λούκατς, Γκέοργκ	Lukács, Georg
Μάντεο	Manteo
Μόρτον, Τίμοθι	Morton, Timothy
Μπέιλι, Ρίτσαρντ	Bailey, Richard
Μπένθαμ, Τζέρεμι	Bentham, Jeremy
Μπουρντιέ, Πιερ	Bourdieu, Pierre
Ντραϊσντέιλ, Έλενα [προφέρεται «(χ)έλενα»]	Drysdale, Helena
Ράλεϊ, Γουόλτερ	Raleigh, Walter
Ρόντεν, Κλόντια	Roden, Claudia
Σαμπό, Πασκάλ	Sabot, Pascal
Σίνγκερ, Πίτερ	Singer, Peter

Σκοτ, Κλάιβ	Scott, Clive
Στέρμερ, Γιουτζίν	Stoermer, Eugene
Στίμπι, Άραν	Stibbe, Arran
Τάπερ, Ρίτσαρντ	Tapper, Richard
Τσόμσκι, Νόαμ	Chomsky, Noam
Χαρτ, Στίβεν	Hart, Stephen
Χιουμ, Ντέιβιντ	Hume, David
(φον) Χούμπολτ, Αλεξάντερ	Von Humboldt, Alexander
(φον) Χούμπολτ, Βίλχελμ	Von Humboldt, Wilhelm

Β. Τοπωνύμια²⁵

Β1. Αγγλοελληνική παράθεση

Aruga (valley [Venezuela])	Αρούγκα (κοιλάδα [Βενεζουέλα])
Equador (country)	Εκουαδόρ, Ισημερινός (χώρα)
Everglades (national park [Florida, USA])	Εβεργκλέιντς (εθνικό πάρκο [Φλόριντα, ΗΠΑ])
Exeter (city [England, UK])	Έξιτερ (πόλη [Αγγλία, Ηνωμένο Βασίλειο])
Florida (state [USA])	Φλόριντα (πολιτεία [ΗΠΑ])
Lago Agrio (city & oil field area [Equador])	Λάγο Άγριο (πόλη & πετρελαιοφόρος περιοχή [Εκουαδόρ])
Manteo (town [North Carolina, USA])	Μάντεο (κωμόπολη [Βόρεια Καρολίνα, ΗΠΑ])
Roanoke (island [North Carolina, USA])	Ρόανοκ (νησί [Βόρεια Καρολίνα, ΗΠΑ])
Valencia (lake [Venezuela])	Βαλένθια (λίμνη [Βενεζουέλα])
Wanchese (village [North Carolina, USA])	Γουάντσιζ (κοινότητα [Βόρεια Καρολίνα, ΗΠΑ])

²⁵ Δεν συμπεριλήφθηκαν πασίγνωστες και από καιρό καθιερωμένες ονομασίες, όπως, π.χ., ο Καναδάς, οι Άνδεις, το Καράκας.

B2. Ελληνοαγγλική παράθεση

Αρούγκα (κοιλάδα [Βενεζουέλα])	Aruga (valley [Venezuela])
Βαλένθια (λίμνη [Βενεζουέλα])	Valencia (lake [Venezuela])
Γουάντσιζ (κοινότητα [Βόρεια Καρολίνα, ΗΠΑ])	Wanchese (village [North Carolina, USA])
Εβεργκλέιντς (εθνικό πάρκο [Φλόριντα, ΗΠΑ])	Everglades (national park [Florida, USA])
Εκουαδόρ, Ισημερινός (χώρα)	Equador (country)
Έξιτερ (πόλη [Αγγλία, Ηνωμένο Βασίλειο])	Exeter (city [England, UK])
Ισημερινός, Εκουαδόρ (χώρα)	Equador (country)
Λάγο Άγριο (πόλη & πετρελαιοφόρος περιοχή [Εκουαδόρ])	Lago Agrio (city & oil field area [Equador])
Μάντεο (κωμόπολη [Βόρεια Καρολίνα, ΗΠΑ])	Manteo (town [North Carolina, USA])
Ρόανοκ (νησί [Βόρεια Καρολίνα, ΗΠΑ])	Roanoke (island [North Carolina, USA])
Φλόριντα (πολιτεία [ΗΠΑ])	Florida (state [USA])

Γ. Γλωσσάρι όρων της εργασίας

A	
Amerindian	Αμερινδιάννα, Αμερινδιάνος, γηγενής Αμερικανίδα, γηγενής Αμερικάννα, γηγενής Αμερικάνος, Ινδιάννα, Ινδιάνος
ancient hatred	αρχαία μίση, αρχαίο μίσος
Anglo-Norman invasion of Ireland	αγγλονορμανδική εισβολή στην Ιρλανδία
animal communication	ζωική επικοινωνία
animal kingdom	βασίλειο των ζώων, ζωικό βασίλειο
Animal Studies	Ζωικές Σπουδές, Σπουδές στα Ζώα, Σπουδές περί των Ζώων, Σπουδές των Έμβιων Όντων, Σπουδές στα Έμβια Όντα
animality	ζωικότητα
Anthropocene	Ανθρωπόκαινος
anthropomorphism	ανθρωπομορφισμός
atavism	αταβισμός
attentionscape	δεδομένα προσέλκυσης της προσοχής, δείκτες προσέλκυσης της προσοχής, πεδίο διεκδίκησης της προσοχής, χρηματιστήριο της προσοχής
B	
being and becoming	(το) είναι και (το) γίνεσθαι
biodegradation	βιοαποδόμηση, βιοδιάσπαση, βιολογική αποδόμηση, βιολογική διάσπαση
biodiversity loss	απώλεια βιοποικιλότητας
biological degradation	βιολογική αποδόμηση, βιολογική διάσπαση, βιοαποδόμηση, βιοδιάσπαση

Biosemiotics	Βιοσημειωτική
biosphere	βιόσφαιρα
blood sacrifice	θυσία αίματος, αιματοθυσία
C	
carbon emissions	ανθρακούχες εκπομπές
chakra	σωματικό κέντρο ενέργειας, τσάκρα
class difference	ταξική διαφορά
climate change	κλιματική αλλαγή
climate justice	κλιματική δικαιοσύνη
climate scepticism	κλιματικός σκεπτικισμός
collective unconscious	συλλογικό ασυνείδητο
colonial dispossession	αποικιοκρατικές αρπαγές
colonial irresponsibility	αποικιοκρατική ανευθυνότητα
common good	κοινό αγαθό, κοινό καλό
commons	κοινό (ουσ.), κοινά (ουσ.)
conjoined influence	συνδυασμένη επιρροή
connectedness	κατάσταση σύνδεσης, συνδετότητα, σύνδεση
consumerist culture	καταναλωτική κουλτούρα, καταναλωτικός τρόπος σκέψης και ζωής, καταναλωτικός πολιτισμός
convergent effects	συγκλίνοντα αποτελέσματα
corporate power	εταιρική εξουσία
critical knowledge	ουσιώδης γνώση, καθοριστικής σημασίας γνώση, καίριας σημασίας γνώση
cultural acquisition	πολιτισμική πρόσκτηση, πολιτισμική απόκτηση
cultural construction	πολιτισμική κατασκευή
cultural diversity	πολιτισμική ποικιλότητα
culturalist credo	πολιτισμικό πιστεύω

cyberutopianism	κυβερνοουτοπισμός
D	
data accumulation	συσσώρευση δεδομένων
decisive influence	αποφασιστική επιρροή
deeply-held assumptions	βαθιά ριζωμένες υποθετικές παραδοχές
deforestation	αποψίλωση δασών, αποδάσωση
demand-side ecology	οικολογία της ζήτησης
development	ανάπτυξη, εξέλιξη
dialects of childhood	διάλεκτοι της παιδικής ηλικίας
differentialism	διαφορισμός, εθνοδιαφορισμός, εθνοπλουραλισμός
disciplinary tools	επιστημονικά εργαλεία
E	
earthling	κάτοικος της Γης
eater	διαιτώμενο, διαιτώμενη, διαιτώμενος, (αυτό / αυτή / αυτός) που τρώει, -φάγος
ecological collapse	οικολογική κατάρρευση
Ecological Linguistics	Οικολογική Γλωσσολογία, Οικογλωσσολογία
ecological open-mindedness	οικολογική ανοιχτομυαλιά, οικολογική ευρύτητα πνεύματος
ecologically attuned	οικολογικά εναρμονισμένο, οικολογικά εναρμονισμένη, οικολογικά εναρμονισμένος
ecology of attention	οικολογία της προσοχής
ecolinguist	οικογλωσσολόγος
Ecolinguistics	Οικογλωσσολογία, Οικολογική Γλωσσολογία
eco-migration	οικολογική μετανάστευση, οικο-μετανάστευση

economic resources	οικονομικοί πόροι
ecosophy	οικοσοφία, οικοφιλοσοφία, οικολογική φιλοσοφία
ecosystemic	οικοσυστημικό, οικοσυστημική, οικοσυστημικός
Eco-Translation	Οικο-μετάφραση
Eco-translatology	Οικο-μεταφρασεολογία
energy resources	ενεργειακοί πόροι
energy security	ενεργειακή ασφάλεια
energy source	ενεργειακή πηγή
energy use	ενεργειακή χρήση
entropic	εντροπικός, εντροπική, εντροπικό, αποδιοργανωμένο, αποδιοργανωμένη, αποδιοργανωμένος
environmental impacts	περιβαλλοντικές επιπτώσεις, περιβαλλοντικός αντίκτυπος
epistemic coherence	επιστημική συνεκτικότητα
epistemic monoculture	επιστημική μονοκαλλιέργεια
epistemic uniformity	επιστημική ομοιομορφία
epistemological diversity	επιστημολογική ποικιλότητα
essentialist	ουσιοκρατίστρια, ουσιοκρατιστής, ουσιοκράτης
essentialist predisposition	ουσιοκρατική προδιάθεση
ethical dilemma	ηθικό δίλημμα
exceptionalism	εξαιρετισμός
exclusion	αποκλεισμός
exponential growth	εκθετική αύξηση
extractivism	εξορυκτισμός, εξτρακτιβισμός
F	
fine-boned morality	λεπτεπίλεπτη ηθικότητα
Flemish	Φλαμανδή, Φλαμανδός,

	φλαμανδικό, φλαμανδική, φλαμανδικός
flow map	χάρτης ροών, χάρτης ροής
food and farming practices	διατροφικές και αγροκτηνοτροφικές πρακτικές
food consumption	κατανάλωση τροφής, κατανάλωση τροφίμων
food culture	διατροφικός πολιτισμός, διατροφική κουλτούρα
food security	διατροφική ασφάλεια
forms of exchange and transformation	μορφές ανταλλαγής και μετασχηματισμού
fossil fuels	ορυκτά καύσιμα
G	
geopolitics of wealth and influence	γεωπολιτική του πλούτου και της επιρροής
global language	παγκόσμια γλώσσα
global monoculture	παγκόσμια μονοκαλλιέργεια
global warming	παγκόσμια υπερθέρμανση
globalisation [globalization]	παγκοσμιοποίηση
Great Acceleration	Μεγάλη Επιτάχυνση
growth	αύξηση, μεγέθυνση
H	
habitat loss	απώλεια οικοτόπων, απώλεια ενδιαιτημάτων
heavy industry	βαριά βιομηχανία
heavy traffic	πυκνή κυκλοφορία, πολλή κίνηση
hermeneutic subject of post-colonial expression	ερμηνευτικό υποκείμενο της μεταποικιακής έκφρασης, ερμηνευτικό υποκείμενο της μετααποικιακής έκφρασης, ερμηνευτικό υποκείμενο της μετα-αποικιακής έκφρασης

hidden environmental cost	κρυμμένο περιβαλλοντικό κόστος, αθέατο περιβαλλοντικό κόστος, κρυφό περιβαλλοντικό κόστος
high cooking	υψηλή μαγειρική
high-level cognitive activities	υψηλού επιπέδου γνωστικές δραστηριότητες, υψηλού επιπέδου γνωσιακές δραστηριότητες
high-tech	υψηλή τεχνολογία, υψηλού επιπέδου τεχνολογία, τεχνολογία αιχμής
house gods	εφέστιοι θεοί
human-induced environmental change	ανθρωπογενής περιβαλλοντική αλλαγή
hyperobject	υπεραντικείμενο
I	
immaterial world	άυλος κόσμος
immediacy	αμεσότητα
immutable attribute	αμετάβλητη ιδιότητα, αμετάβλητη ποιότητα, αμετάβλητο χαρακτηριστικό
incommensurability	αναντιστοιχία, ασυμμετρότητα, ασυμβατότητα
indeterminacy of meaning	απροσδιοριστία του νοήματος
indigenous peoples	αυτόχθονες λαοί
indigo	λουλακί, ίντιγκο
industrialised [industrialized] food production	βιομηχανοποιημένη παραγωγή τροφής, βιομηχανοποιημένη παραγωγή τροφίμων
inequality	ανισότητα
information and communications technology	τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών, τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών
infrastructure map	χάρτης υποδομής
infrastructures of knowledge	υποδομές της γνώσης, υποδομές

	γνώσης, γνωστικές υποδομές, γνωσιακές υποδομές
instantaneity	αστραπιαία επιτέλεση, ακαριαία επιτέλεση, το αστραπιαίο, το ακαριαίο, χρονική βραχύτητα (επίσης [πιθανώς, ως συνώνυμο του simultaneity]: συγχρονικότητα, ταυτοχρονικότητα, ταυτοχρονία)
instrumental value	εργαλειακή αξία
interconnectedness	κατάσταση αλληλοσύνδεσης, αλληλοσυνδετότητα, αλληλοσύνδεση
intercultural competencies	διαπολιτισμικές ικανότητες
interdisciplinarity	διεπιστημονικότητα
interdiscipline	διεπιστημονικό πεδίο
Intergovernmental Panel on Climate Change	Διακυβερνητική Επιτροπή για την Κλιματική Αλλαγή
International Union of Geological Sciences	Διεθνής Ένωση Γεωλογικών Επιστημών
intersemiotic translation	διασημειωτική μετάφραση
interspecies relatedness	διαειδική σχεσιακότητα, σχέσεις μεταξύ των ειδών
intrinsic value	εγγενής αξία
introduction of exotic species	εισαγωγή αλλόχθονων ειδών, εισαγωγή εξωτικών ειδών, εισαγωγή ξένων ειδών
invest heavily	επενδύω αφειδώς, επενδύω απλόχερα, επενδύω γενναιόδωρα, κάνω υψηλές επενδύσεις, κάνω μεγάλες επενδύσεις
K	
key concept	κεντρική έννοια, έννοια κλειδί
knowledge economy	οικονομία της γνώσης
knowledge space	χώρος γνώσης

knowledge workers	εργάτες της γνώσης, εργάτες γνώσης
L	
language acquisition	γλωσσική πρόσκτηση, γλωσσική απόκτηση, γλωσσική κατάκτηση
language conflict	γλωσσική σύγκρουση
language contact	γλωσσική επαφή
language difference	γλωσσική διαφορά, γλωσσική διαφορετικότητα
language diversity	γλωσσική ποικιλότητα
language tensions	γλωσσικές εντάσεις
language world	γλωσσικός κόσμος
late modernity	ύστερη νεωτερικότητα
linear logic	γραμμική λογική
lingua franca	κοινή γλώσσα, λίνγκουα φράνκα, κοινή γλώσσα συνεννόησης, γλώσσα διαμεσολάβησης
linguicide	γλωσσοκτονία
localisation [localization]	επιχώρια προσαρμογή, τοπική προσαρμογή, τοπικοποίηση, εντοπιοποίηση
locally produced	τοπικά παραγόμενο, τοπικά παραγόμενη, τοπικά παραγόμενος, τοπικής παραγωγής, που έχει παραχθεί τοπικά, τοπικά παραχθέν, τοπικά παραχθείσα, τοπικά παραχθείς
logic of inversion	λογική της αντιστροφής
low-tech	χαμηλή τεχνολογία
M	
majority language	πλειονοτική γλώσσα, κυρίαρχη γλώσσα
marginalisation [marginalization]	περιθωριοποίηση

marker of species' difference	δείκτης της διαφορετικότητας των ειδών, δείκτης της διαφοράς μεταξύ των ειδών
meaningful	νοηματοφόρο, νοηματοφόρα, νοηματοφόρος
metamorphosis	μεταμόρφωση
migrant languages	γλώσσες των μεταναστριών, γλώσσες των μεταναστών
mind-matter opposition	αντίθεση νου και ύλης, ασυμφωνία νου και ύλης
minor language	έλασσων γλώσσα
minoritised [minoritized]	μειονοτικοποιημένο, μειονοτικοποιημένη, μειονοτικοποιημένος, περιθωριοποιημένο, περιθωριοποιημένη, περιθωριοποιημένος
minoritised [minoritized] language	μειονοτικοποιημένη γλώσσα, περιθωριοποιημένη γλώσσα
minority language	μειονοτική γλώσσα
monolingual monoculture	μονογλωσσική μονοκαλλιέργεια
monotheistic religious settings	μονοθεϊστικό θρησκευτικό πλαίσιο, μονοθεϊστικό θρησκευτικό περιβάλλον
mother tongue	μητρική γλώσσα, πρώτη γλώσσα
mother tongue maintenance	διατήρηση της μητρικής γλώσσας, διατήρηση της πρώτης γλώσσας
N	
national chauvinism	ακραίος εθνικισμός, άκρατος εθνικισμός, φανατικός εθνικισμός
national chauvinist	ακραίος εθνικιστής, φανατικός εθνικιστής
national gallery	εθνική πινακοθήκη
natural resources	φυσικοί πόροι

nemesis	νέμεση, τιμωρός, εκδίκηση, τιμωρία, θεία δίκη, διώκτρια, διώκτης, άσπονδος εχθρός
O	
obscurantist past	σκοταδιστικό παρελθόν
ontological coherence	οντολογική συνεκτικότητα
ontological diversity	οντολογική ποικιλότητα
ontological fixity	οντολογική μονιμότητα, οντολογική ακινησία
ontological prejudice	οντολογική προκατάληψη
organic pollutants	οργανικοί ρύποι
overburden	υπερκείμενο πέτρωμα, επικάλυψη, επιφανειακές γαίες, πλεονάζουν υλικό, παρατάβαο
P	
persistent organic pollutants	παραμένοντες οργανικοί ρύποι, ανθεκτικοί οργανικοί ρύποι, έμμοιοι οργανικοί ρύποι
plant kingdom	βασίλειο των φυτών, φυτικό βασίλειο
Political Ecology	Πολιτική Οικολογία
political enlightenment	πολιτικός διαφωτισμός
political violence	πολιτική βία
polyglossia	πολυγλωσσία
positivist object of colonial experiment	θετικιστικό αντικείμενο [του] αποικιοκρατικού πειράματος
post-antropocentric	μετα-ανθρωποκεντρικό, μετα-ανθρωποκεντρική, μετα-ανθρωποκεντρικός, μεταανθρωποκεντρικό, μεταανθρωποκεντρική, μεταανθρωποκεντρικός, μεταανθρωποκεντρικό, μεταανθρωποκεντρική,

	μετανθρωποκεντρικός
post-Darwinian world	μεταδαρβινικός κόσμος
post-modern age	μετανεωτερική εποχή, μετανεωτερικότητα
power struggle	πάλη για ισχύ, αγώνας για ισχύ, πάλη για εξουσία, αγώνας για εξουσία, πάλη εξουσίας, αγώνας εξουσίας, πάλη ισχύος, αγώνας ισχύος
pre-historic	προϊστορικό, προϊστορική, προϊστορικός
pre-modern	προνεωτερικό, προνεωτερική, προνεωτερικός
progressive politics	προοδευτική πολιτική, προοδευτικές πολιτικές απόψεις, προοδευτικές πολιτικές προτάσεις, προοδευτική πολιτική ατζέντα, προοδευτικά πολιτικά ρεύματα
Provençal	προβηγκιανή γλώσσα, προβηγκιανή οξιτανική γλώσσα, προβηγκιανό, προβηγκιανή, προβηγκιανός
pseudo-anthropology	ψευδοανθρωπολογία
public utility	δημόσια υπηρεσία, υπηρεσία κοινής ωφέλειας
R	
racial difference	φυλετική διαφορά
reification	πραγμοποίηση
reify	πραγματοποιώ
relatedness	σχεσιακότητα, σχεσιακή κατάσταση
relativist	σχετικιστής
resilience	ανθεκτικότητα, προσαρμοστικότητα, ανακαμψιμότητα, ικανότητα ανανέωσης, επαναστατικότητα

resource availability	διαθεσιμότητα πόρων
resource conflict	σύγκρουση για πόρους
restoring humanity	αποκατάσταση της ανθρωπιάς, αποκατάσταση της ανθρώπινης ιδιότητας
road map	οδικός χάρτης
roadworks	οδικά έργα
Royal Literary Fund	Βασιλικό Λογοτεχνικό Ίδρυμα, Βασιλικό Ίδρυμα Λογοτεχνίας
Royal Society of Literature (RSL)	Βασιλική Λογοτεχνική Εταιρεία, Βασιλική Εταιρεία Λογοτεχνίας
S	
Science Citation Index (SCI)	Κατάλογος Επιστημονικών Παραπομπών
second-class citizen	πολίτης δεύτερης κατηγορίας, πολίτης βήτα κατηγορίας
self-reflexive	αυτοστοχαστικό, αυτοστοχαστική, αυτοστοχαστικός
sentient beings	αισθανόμενα όντα, αισθανόμενα πλάσματα
sign language interpreting	νοηματική διερμηνεία, διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα
silent transformations	σιωπηλοί μετασχηματισμοί, ανεπαίσθητοι μετασχηματισμοί, αδιόρατοι μετασχηματισμοί
site of cultural and historical interest	περιοχή πολιτισμικού και ιστορικού ενδιαφέροντος
situatedness	καταστασιακότητα, συνθήκες, χαρακτήρας, τοποθέτηση, πλαισιωμένα και χωροχρονικά κείμενη συνθήκη ζωής, πλαισιοθέτηση
situation ethics	καταστασιακή ηθική, περιπτωσιακή ηθική, περιπτωτική ηθική, κατά

	περίπτωση ηθική αξιολόγηση
situations of language conflict	καταστάσεις γλωσσικής σύγκρουσης
Slow Food	Αργό Φαγητό
smart society	έξυπνη κοινωνία
Social Anthropology	Κοινωνική Ανθρωπολογία
Social Science Citation Index (SSCI)	Κατάλογος Παραπομπών Κοινωνικών Επιστημών, Κατάλογος Παραπομπών των Κοινωνικών Επιστημών
socio-psychological vulnerability	κοινωνικοψυχολογική ευαλωτότητα
species destruction	καταστροφή ειδών
stability of substance	σταθερότητα της ουσίας, σταθερότητα της υπόστασης (υπό όρους, ανάλογα με τα συμφραζόμενα)
state power	κρατική εξουσία
stewardship	επιμέλεια, φροντισμός, διαχείριση, επιστασία
subject peoples	υποτελείς λαοί
sub-national	υποεθνικό, υποεθνική, υποεθνικός
subsidence	καθίζηση
surveillance	παρακολούθηση, επιτήρηση
sustainable	αιφόρο, αιφόρος, βιώσιμο, βιώσιμη, βιώσιμος
T	
Tradusphere	Μεταφραστική Σφαίρα, Σφαίρα της Μετάφρασης
transition movement	κίνημα μετάβασης, κίνημα της μετάβασης
transitional thought	μεταβασιακή σκέψη
transitivity	μεταβατικότητα

transitology	μεταβασιολογία, διαβατολογία (η «διαβατολογία» είναι ιατρικός όρος, με ελάχιστα αποτελέσματα ως όρος των κοινωνικών επιστημών)
translation ecology	μεταφραστική οικολογία, οικολογία της μετάφρασης
Translation Studies	Μεταφραστικές Σπουδές, Μεταφρασεολογία
translational ecology	μεταφραστική οικολογία
transparency	διαφάνεια
transport hub	μεταφορικός κόμβος, κόμβος μεταφορών
U	
University of Exeter	Πανεπιστήμιο του Έξιτερ
unsustainable	μη αειφόρο, μη αειφόρος, μη βιώσιμο, μη βιώσιμη, μη βιώσιμος
unviable	μη βιώσιμο, μη βιώσιμη, μη βιώσιμος
US English	αμερικάνικα Αγγλικά, αμερικανικά Αγγλικά, Αγγλικά των ΗΠΑ
V	
viable	βιώσιμο, βιώσιμη, βιώσιμος
vulnerability	ευαλωτότητα
W	
Walloon	Βαλόννη, Βαλόνος, βαλονικό, βαλονική, βαλονικός
water depletion	εξάντληση [του] νερού
worldview	κοσμοαντίληψη, κοσμοθεωρία
Z	
zone of influence	ζώνη επιρροής

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΗΓΕΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Βλάχου, Αικατερίνη (2020), *Λεξικό Περιβαλλοντικής Ορολογίας* (Διπλωματική Εργασία), τριμελής συμβουλευτική επιτροπή: Πλακίτση Αικατερίνη, Φίλος Παναγιώτης & Στεργίου Αμαρυλλίς, Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών: Διατμηματικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Επιστήμες του Περιβάλλοντος και Εκπαίδευση για την Αειφορία»), διαθέσιμο στο: <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/30649/3/%CE%9C.%CE%95.%20%CE%92%CE%9B%CE%91%CE%A7%CE%9F%CE%A5%20%CE%91%CE%99%CE%9A%CE%91%CE%A4%CE%95%CE%A1%CE%99%CE%9D%CE%97%202020.pdf> [15-04-2021]

Γκασούκα, Μαρία, Γεωργαλλίδου, Μαριάνθη (2018), *Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα*, Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών / Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (Γ.Γ.Ι.Φ.).

Γραμμενίδης, Συμεών, Δημητρούλια, Ξανθίππη, Κουρδής, Ευάγγελος, Λουπάκη, Ελπίδα, Φλώρος, Γεώργιος (2015), *Διεπιστημονικές προσεγγίσεις της μετάφρασης* (ηλεκτρ. βιβλ.), Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/3901> [15-04-2021]

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2018), *Ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο* (Οδηγός χρήσης ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας - επικαιροποιημένη έκδοση), διαθέσιμο στο: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187093/GNL_Guidelines_EL-original.pdf [15-04-2021]

Κελάνδριας, Παναγιώτης (2016), *Λειτουργική Διδακτική της Μετάφρασης*, Αθήνα: Δίαυλος.

Κεντρωτής, Γιώργος (1996), *Θεωρία και πράξη της μετάφρασης*, Αθήνα: Δίαυλος.

Cronin, Michael (2007), *Μετάφραση και παγκοσμιοποίηση*, πρόλογος - σχόλια - μετάφραση: Κελάνδριας, Παναγιώτης, Αθήνα: Δίαυλος.

Μπαμπινιώτης, Γεώργιος (2005), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* (ΛΝΕΓ), 2η εκδ. (2η ανατύπωση), Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Butterfield, Jeremy & Marr, Vivian (eds) (1997), *Collins English-Greek Dictionary*, Glasgow: HarperCollins.

Φραγκουδάκη, Άννα (1999 - η' ανατύπωση), *Γλώσσα και Ιδεολογία: Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας* (α' εκδ.: 1987), Αθήνα: Οδυσσέας.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία²⁶

Arrojo, Rosemary (2013), "The relevance of theory in translation studies", in Millán, Carmen & Bartrina, Francesca (eds), *The Routledge Handbook of Translation Studies*, London & New York: Routledge, 117-128.

Baker, Mona (2006), *Translation and Conflict: A Narrative Account*, London & New York: Routledge.

Bassnett, Susan (2014), "Translation studies at a cross-roads", in Brems, Elke, Meylaerts, Reine & Doorslaer, Luc van (eds), *Known unknowns of translation studies*, Amsterdam: John Benjamins, 17-27.

Brodzki, Bella (2007), *Can These Bones Live? Translation, Survival and Cultural Memory*, Stanford: Stanford University Press (as referenced in Bassnett 2014: 26).

Cook, John, Nuccitelli, Dana, Green, Sarah A., Richardson, Mark, Winkler, Bärbel, Painting, Rob, Way, Robert, Jacobs, Peter & Skuce, Andrew (2013), "Quantifying the consensus on anthropogenic global warming in the scientific literature", *Environmental Research Letters*, 8(2), URL = <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/8/2/024024> [15-04-2021]

Cronin, Michael (2006), *Translation and Identity*, London & New York: Routledge.

Cronin, Michael (2013), "Translation and globalization", in Millán, Carmen & Bartrina, Francesca (eds), *The Routledge Handbook of Translation Studies*, London & New York: Routledge, 491-502.

Cronin, Michael (2017a), *Eco-Translation: Translation and Ecology in the Age of the Anthropocene*, London & New York: Routledge.

²⁶ Τα ηλεκτρονικά βιβλία & περιοδικά που διατίθενται στο Διαδίκτυο καταχωρούνται εδώ, μαζί με τις αντίστοιχες ηλεκτρονικές διευθύνσεις.

EU Factsheet (2016), "Resilience", *European Commission: Department of European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*, URL = https://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/thematic/EU_building_resilience_en.pdf [15-04-2021]

Honneth, Axel (2008), *Reification: A New Look at an Old Idea*, New York: Oxford University Press.

Inghilleri, Moira (2008), "The ethical task of the translator in the geopolitical arena", *Translation Studies*, 1(2), 212-223, doi: 10.1080/14781700802113556

Jakobson, Roman (1959), "On Linguistic Aspects of Translation", in Brower, Reuben (ed.), *On Translation*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 232-239.

Jääskeläinen, Riitta (2012), "Studying the Translation Process", in Malmkjær, Kirsten & Windle, Kevin (eds), *The Oxford Handbook of Translation Studies*, Oxford Handbooks Online, 1-8, doi: 10.1093/oxfordhb/9780199239306.013.0002

Kim, Mira (2013), "Research on translator and interpreter education", in Millán, Carmen & Bartrina, Francesca (eds), *The Routledge Handbook of Translation Studies*, London & New York: Routledge, 102-116.

Klein, Naomi (2014), *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate*, New York: Simon & Schuster.

Lewis, S. L., & Maslin, M. A. (2015), *Defining the Anthropocene*. *Nature*, 519(7542), 171-180, URL = <https://www.nature.com/articles/nature14258> [15-04-2021]

Malmkjær, Kirsten & Windle, Kevin (2012), "Introduction", in Malmkjær, Kirsten & Windle, Kevin (eds), *The Oxford Handbook of Translation Studies*, Oxford Handbooks Online, 1-3, doi: 10.1093/oxfordhb/9780199239306.013.0002

Nature (editorial) (2012), "A different agenda", *Nature*, 487(7407), 271,
URL = <https://www.nature.com/articles/487271a> [15-04-2021]

Schäffner, Christina (1998), "Vermeer's skopos theory", in Baker, Mona & Malmkjær, Kirsten (eds), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London & New York: Routledge, 87-90.

Singer, Peter (2002), *Animal Liberation* (1st Ecco paperback edition), New York: HarperCollins.

Snell-Hornby, Mary (2006), *The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints?*, Amsterdam: John Benjamins.

Steiner, George (1975), *After Babel: Aspects of Language and Translation*, London & New York: Oxford University Press.

Weber, Andreas (2012), "The Economy of Wastefulness: The Biology of the Commons" in Bollier, David & Helfrich, Silke (eds), *The Wealth of the Commons*, Amherst (Massachusetts, USA): Levellers Press, URL = <http://wealthofthecommons.org/essay/economy-wastefulness-biology-commons>
[15-04-2021]

Διαδικτυακές Πηγές²⁷

Ιόνιο Πανεπιστήμιο: Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΕΓΜΔ) (2021α), «Σεμινάριο οπτικοακουστικής μετάφρασης για τεταρτοετείς φοιτητές και φοιτήτριες» (18-04-2021), *Ιστοχώροι Ιονίου Πανεπιστημίου*, URL = <https://dflii.ionio.gr/gr/news/20595/> [15-04-2021]

Ιόνιο Πανεπιστήμιο: Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΕΓΜΔ) (2021β), «Πρόσκληση υποβολής αιτήσεων για Πρακτική Άσκηση ακαδ. Έτους 2020-21» (27-04-2021), *Ιστοχώροι Ιονίου Πανεπιστημίου*, URL = <https://dflii.ionio.gr/gr/news/20650/> [15-04-2021]

ΛΚΝ (Λεξικό της κοινής νεοελληνικής) (2008), «αταβισμός», *Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: Πύλη για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση*, URL = https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%B2%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82&dq= [15-04-2021]

ΛΚΝ (Λεξικό της κοινής νεοελληνικής) (2008), «κουλτουριάρης», *Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: Πύλη για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση*, URL = https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BB%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%AC%CF%81%CE%B7%CF%82&dq= [15-04-2021]

ΛΚΝ (Λεξικό της κοινής νεοελληνικής) (2008), «στρωματογραφία», *Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας: Πύλη για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση*, URL = https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%83%CF%84%CF%81%CF%89%CE

²⁷ Στον τομέα των διαδικτυακών πηγών, κατ' ανάγκη, οι παραπομπές προσαρμόζονται στα δεδομένα που δίνουν οι ίδιες οι πηγές. Παρατίθενται, δε, αρχικά οι πόροι που χρησιμοποιούν ελληνική ονομασία και στη συνέχεια οι πόροι με ξενόγλωσση ονομασία.

%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1&dq= [15-04-2021]

Anthropocene Working Group (2019), "Results of binding vote by AWG (Released 21st May 2019)", *Subcommission on Quaternary Stratigraphy*, URL = <http://quaternary.stratigraphy.org/working-groups/anthropocene/> [15-04-2021]

Aristotle (1957), *Aristotle's Politica*, W. D. Ross (ed.), Oxford: Clarendon Press, URL = <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0057> [15-04-2021]

Brennan, Andrew and Yeuk-Sze Lo (2020), "Environmental Ethics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/ethics-environmental/> [15-04-2021]

Chomsky, Noam & Polychroniou, C. J. (2016), "Why I Choose Optimism Over Despair" (Truthout, 14-02-2016²⁸), *chomsky.info: The Noam Chomsky Website*, URL = <https://chomsky.info/why-i-choose-optimism-over-despair/> [15-04-2021]

Collins Dictionary, n.d., "biosphere", *Collins Online English Dictionary*, URL = <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/biosphere> [15-04-2021]

Collins Dictionary, n.d., "reify", *Collins Online English Dictionary*, URL = <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/reify> [15-04-2021]

²⁸ Η διεύθυνση της αρχικής δημοσίευσης της συνέντευξης του Νόαμ Τσόμσκι στον Χρόνη Πολυχρονίου, για τον ιστότοπο *truthout.org*, είναι η εξής: <https://truthout.org/articles/why-i-choose-optimism-over-despair-an-interview-with-noam-chomsky/>

Cronin, Michael (2017b), "Michael Cronin: Translation, ecology and the politics of the anthropocene", *YouTube*, μεταφόρτωση: Anthony Pym, 17-08-2017, URL =

<https://www.youtube.com/watch?v=XWB9hbulmv0> [15-04-2021]

Cronin, Michael (2020), "Eco-translation - Prof. Michael Cronin, Trinity College Dublin", *YouTube*, μεταφόρτωση: Future Earth Ireland, 25-04-2020, URL =

<https://www.youtube.com/watch?v=Rv4YPIe944M> [15-04-2021]

Drysdale, Helena & Baldwin, Nicola (2020), "Writers Aloud: Episode 282" (20-08-2020), *Royal Literary Fund*, URL =

https://www.rlf.org.uk/showcase/wa_episode282/ [15-04-2021]

Forvo (2021a), "About Forvo", *Forvo Media S.L.*, URL = <https://forvo.com/about/> [15-04-2021]

Forvo (2021b), "How to pronounce Tapper [en]", *Forvo Media S.L.*, URL =

<https://forvo.com/word/tapper/#en> [15-04-2021]

Forvo (2021c), "Wulf [de]", *Forvo Media S.L.*, URL =

<https://forvo.com/search/Wulf/de/> [15-04-2021]

Hale, James (2019), "More Than 500 Hours Of Content Are Now Being Uploaded To YouTube Every Minute" (07-05-2019), *Tubefilter*, URL =

<https://www.tubefilter.com/2019/05/07/number-hours-video-uploaded-to-youtube-per-minute/> [15-04-2021]

Harper, Douglas, n.d., "atavism", *Online Etymology Dictionary*, URL =

<https://www.etymonline.com/word/atavism> [15-04-2021]

Harper, Douglas, n.d., "reification", *Online Etymology Dictionary*, URL =

<https://www.etymonline.com/word/reification> [15-04-2021]

Harris Teeter (2014), "Meet Your Neighbor...Wanchese Seafood", *YouTube*, μεταφόρτωση: Harris Teeter, 29-05-2014, URL =

<https://www.youtube.com/watch?v=9EJIyWGslDA> [15-04-2021]

Lexilogia English-Greek queries Forum (2013-2016), "resilience = ανθεκτικότητα, προσαρμοστικότητα, επαναστατικότητα" (έναρξη: 16-06-2013, τελευταίο σχόλιο: 02-02-2016), *lexilogia.gr*, URL = <https://www.lexilogia.gr/threads/resilience-ανθεκτικότητα-προσαρμοστικότητα-επαναστατικότητα.13544/> [15-04-2021]

Lexilogia English-Greek queries Forum (2014), "situated" (έναρξη: 20-11-2014, τελευταίο σχόλιο: 23-11-2014), *lexilogia.gr*, URL = <https://www.lexilogia.gr/threads/situated.15506/> [15-04-2021]

Miller, Fred (2017), "Aristotle's Political Theory", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/aristotle-politics/> [15-04-2021]

National Geographic Society (2019), "Anthropocene", *National Geographic*, URL = <https://www.nationalgeographic.org/encyclopedia/anthropocene/> [15-04-2021]

Newberry, Christina (2021), "25 YouTube Statistics that May Surprise You: 2021 Edition" (02-02-2021), *Hootsuite*, URL = <https://blog.hootsuite.com/youtube-stats-marketers/> [15-04-2021]

Outer Banks TV (2018a), "Wanchese Softcrabs", *YouTube*, μεταφόρτωση: Outer Banks TV, 02-06-2018, URL = <https://www.youtube.com/watch?v=ZygiyiisAAM> [15-04-2021]

Outer Banks TV (2018b), "Waterfront Town of Manteo on Roanoke Island", *YouTube*, μεταφόρτωση: Outer Banks TV, 11-06-2018, URL = <https://www.youtube.com/watch?v=dwlKvsBql68> [15-04-2021]

Oxford Reference (2007), "human exceptionalism paradigm", *A Dictionary of Environment and Conservation*, URL =

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095949791> [15-04-2021]

Stromberg, Joseph (2013), "What Is the Anthropocene and Are We in It?" (January 2013), *Smithsonian Magazine*, URL = <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/what-is-the-anthropocene-and-are-we-in-it-164801414/> [15-04-2021]

Tourism Kelowna (2011), "Manteo Resort Waterfront Hotel & Villas Kelowna BC", *YouTube*, μεταφόρτωση: Tourism Kelowna, 04-11-2011, URL = https://www.youtube.com/watch?v=g3_cux1Fep4 [15-04-2021]

Translatum English to Modern Greek Translation Forum (2011), "resilience -> ελαστικότητα, ανθεκτικότητα, προσαρμοστικότητα, ικανότητα αυτοανάρθρωσης, ικανότητα ανανέωσης, επαναστατικότητα, επαναπροσαρμοστικότητα, ευκαμψία, πλαστική μνήμη, ικανότητα ανάκτησης του αρχικού σχήματος, ανανηπτικότητα" (έναρξη: 03-06-2011, τελευταίο σχόλιο: 11-12-2011), *Translatum - The Greek Translation Vortal*, URL = <https://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=175657.0> [15-04-2021]

TravelMole (2016), "Richard Tapper Interview (2008)", *YouTube*, μεταφόρτωση: TravelMole, 12-04-2016, URL = https://www.youtube.com/watch?v=g3_cux1Fep4 [15-04-2021]

UN General Assembly (1948), "Universal Declaration of Human Rights" (Ελληνικά - Greek), *UN Office of the High Commissioner for Human Rights*, URL = <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk> [15-04-2021]

Wilson, Timothy (2012), "Stop bullying the 'soft' sciences" (12-07-2012), *The Los Angeles Times*, URL = <https://www.latimes.com/opinion/la-xpm-2012-jul-12-la-oe-wilson-social-sciences-20120712-story.html> [15-04-2021]

YouTube Search (2021), "Andrea Wulf", *YouTube*, URL = https://www.youtube.com/results?search_query=Andrea+Wulf [15-04-2021]

Zuidervaat, Lambert (2015), "Theodor W. Adorno", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2015 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/win2015/entries/adorno/> [15-04-2021]